

NSAN MATEO RA MAÇA HOGA T'ØDE NÚ'A BI 'YOFO NSAN MATEO

*Yá mudi ja'i de ra Jesucristo
(Lc. 3:23-38)*

¹ Nurá mudi nuna t'ofona ma da ma to'o gue'ɥ yá mbøxita ra Jesucristo. 'Na de gue'ɥ ndu ra Davi ne ndu ra Abrá.

² Ra Abrá bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Isaac, y ra Isaac bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Cobo, y ra Cobo bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Judá co ma'ra yá cu.

³ Ra Judá co rá 'behña rá thuhu ra Tamar bi mɛ'tsa yoho yá t'ɥ yá thuhu ra Fare ne ra Sara. Y ra Fare bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Esrom, y ra Esrom bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Aram.

⁴ Y ra Aram bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Aminadab, y ra Aminadab bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Naasón, y ra Naasón bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Salmón.

⁵ Y ra Salmón co rá 'behña rá thuhu ra Raab bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Boos, y ra Boos co rá 'behña rá thuhu ra Rut bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Obed, y ra Obed bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Isái.

⁶ Y ra Isái bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Davi nú'a bi nda de ya me Israel. Y ra nda Davi bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Salomó, y nurá nana ra Salomó go gue'a mrá 'behña hmaha ndu ra Uría.

⁷ Y ra Salomó bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Roboam, y ra Roboam bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu

ra Abías, y ra Abías bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Asa.

⁸ Y ra Asa bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Josafa, y ra Josafa bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Joram, y ra Joram bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Usía.

⁹ Y ra Usía bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Jotam, y ra Jotam bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Acás, y ra Acás bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Esequía.

¹⁰ Y ra Esequía bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Manase, y ra Manase bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Amón, y ra Amón bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Josía.

¹¹ Y ra Josía bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Jeconía co ma'ra yá cu. Y nuya pa'ɥ mi ts'ixa nts'ahni ya me Israel pa ja ra hnini Babilonia.

¹² Ha nuya pa'ɥ ra Jeconía bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Salatiel, y ra Salatiel bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Sorobabel.

¹³ Y ra Sorobabel bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Abiu, y ra Abiu bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Eliaquim, y ra Eliaquim bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Asor.

¹⁴ Y ra Asor bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Sadoc, y ra Sadoc bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Aquim, y ra Aquim bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Eliud.

¹⁵ Y ra Eliud bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Eleasar, y ra Eleasar bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Matán, y ra Matán bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Cobo.

¹⁶ Y ra Cobo bi mɛ'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Jose nú'a to'o rá dame ra Maria. Y ra Maria go gue'a rá nana ra Jesu nú'a bi thu'mbabi nehe ra Cristo nú'a rá 'mehni Ajuḗ pa e da nda.

17 Y de gatho yá mbøxita, yá danga xita ne yá xita'a, desde ra Abrá asta ra Davi mi 'rɛt'amagoho'ɥ. Nepɥ yá mbøxita, yá danga xita ne yá xita'a, desde ra Davi asta nu mi ts'ixa nts'ahni ya me Israel pa ja ra hnini Babilonia mi 'rɛt'amagoho ya xita. Y yá mbøxita, yá danga xita ne yá xita'a, desde mi ts'ixa nts'ahni asta bi 'mɥi ra Jesucristo mi 'rɛt'amagoho ya xita.

Rá 'bɥi ra Jesucristo

(Lc. 2:1-7)

18 Y nunabya go guehna ra 'bede de rá 'bɥi ra Jesucristo: Ra Maria xqui t'adi pa da nthatui ra Jose, pe himbi 'mahui 'bestho. Nepɥ nu'á bi nda'thi co rá ts'edi rá M̄a Ndahi Ajuá.

19 Pe ra Jose mrá hojã'i hangue himbi ne da 'betua rá tsa ra Maria co ya ja'i, mi ne da hyɛpɥ mant'aguitho pa ya hinxa nthatuihma.

20 Nu'á bi beni gue ya hinda nthatui ngue'a bi badi gue ya mi da'thi'a. Pe Ajuá bi mɛhna 'nará ɛnxɛ pa bi zofo dega t'i ne bi 'ñembabi:

—Nu'i nугue Jose rá t'ɥ'i ra ndã Davi, oguí beni gui hyɛpɥ. Oguí tsu gui nthatui ra Maria, ngue'a nu'á da'thi pe co rá ts'edi ra M̄a Ndahi.

21 Nu'á ma da mɛ'tsa 'nara zi b̄atsi, y nura zi b̄atsi'a gui hñu'mbabi drá thuhu ra JESU, ngue'a go gue'a ma da pøhø yá ja'i de yá ts'oqui.

22 Bi njabɥ pa bi nja ngu nú'a xqui m̄anga 'na de nuyá 'mɛhni Ajuá maya'bɥ gue bi 'ñena:

23 'Nara nxutsi ma da nda'thi da 'mɥ rá b̄atsi ne da thu'mbabi rá thuhu Emanuel. Nú'a ra thuhu'a rí bøni da 'ñena, Ajuá 'bɥi con guecjɥ.

24 Nepu bi nuhu ra Jose, ne bi nthatui ra Maria ngu nú'a xqui xipa rá ενχε Ajuá.

25 Pe himbi hñuxui asta himbi 'múi rá mudi t'u, ne bi hñu'mbabi rá thuhu ra Jesu.

2

'Raya badi e bi c'a'tsa ra zi batsi

1 Nú'u ya pa mrá nda ra Erode, gue'bu bi 'múi ra Jesu ja ra hnini Belé de ra hai Judea. Ne de nuya pa'u 'raya hoga badi bi 'ñehe de yabu ya hai ngue mbøxyadi. Bi 'ñehe'u ne bi zøhø ja ra hnini Jerusale.

2 Nepu bi 'ñani'u bi 'ñena:

—¿Habu de guecua di 'bui rá nda ya xodyo nú'a ja guehya xa 'múi? Ngue'a stá hanthe 'nara tsø de bøxyadi y dí pahe gue go gue'a 'nara nt'udi gue xa 'múi 'nara nda, hangue stá ehehe pa ga nsundahe'a.

3 Y nu mi 'yøde ra nda Erode njabu, xi bi ntsu ne bi du rá múi, ne gatho ya me Jerusale bi ntsu nehe, ne bi du yá múi.

4 Ra nda Erode 'bestho bi zohna ya nda gá macja ne ya xahnate de rá ley ra Moise pa bi 'yambabi'u te mi manga yá he'mi, habu dí 'múi ra Cristo nú'a ma da nda.

5 Y nu'ú bi 'ñembi:

—Ma da 'múi Belé de ra hai Judea, ngue'a njabu bi 'yofo rá 'mehni Ajuá gue bi 'ñena:

6 Nú'ahu gyá menguhu Belé de ra hai Judá, ma'na xa t'e'ts'a ri nsuhu de gatho ma'ra ya hnini de ra hai Judá, ngue'a de gue'ahu ma da bonga 'nara nda nú'a da supa rá hnini Ajuá nú'a rá thuhu Israel.

⁷ Nu'bú ra Erode bi ñasɛui 'ramats'ɥ ya baɗi ne bi 'yambabi'ɥ ha'mɥ xqui hyanda ra tsø.

⁸ Nepɥ bi 'ñembi:

—Rí maha Belé, 'yohɥ gui 'ñanihɥ xá hño habɥ di 'bɥi ra baɗsi, y nu xcrí tsɥhɥ güi penjɥ gui xicaguihɥ pa ga ma ga nsundaga nehe.

⁹ Y nu mi 'yøde nú'a bi mɔnga ra nda, nu'ú bi ma. Nepɥ nú'a ra tsø xqui hyant'ɥ mbøxhyadi mi 'bet'o de gue'ɥ mi utua ra 'ñu asta himbi tsøni habɥ mi 'bɥi ra zi baɗsi ja bi 'maini ra tsø.

¹⁰ Nepɥ ya baɗi bi hyanda ra tsø bi 'mai ja 'nara zi ngu, ne xi bi johya'ɥ.

¹¹ Y bi yɥt'i'ɥ ja ra ngu ne bi hyanda ra zi baɗsi co ra Maria nurá nana'a, ne bi ndandiñahmu'ɥ pa bi nsunda ra zi baɗsi, ne bi xo'tsa yá 'mɛ'tsi mi hña, ne bi umba ya 'baha dega oro ne ra t'uts'i ne 'nara ñuni mi yɥni xá cɥhi mrá thuhu ra mirra.

¹² Ha nuya baɗi bi xipabi Ajuá dega t'i gue hinda mengui'ɥ pa da xipabi ra Erode habɥ xqui zadi ra zi baɗsi. Hangué nu'ú bi pacua ra 'ñu pa bi mengui ja yá hai.

Ra Jose bi zixa ra baɗsi co rá nana pa Egipto

¹³ Nu mi menga ya baɗi, Ajuá bi mɛhna 'nará ɛnxɛ pa bi zofo ra Jose dega t'i ne bi 'ñembi:

—Nangui ne tsixa ra zi baɗsi co rá nana, pøñhɥ yabɥ de guecua. Rí maha ja ra hai Egipto gui 'ba'tuahɥ ra nda Erode ngue'a nu'á ma da hyonga ra zi baɗsi pa da hyo, y ja bá 'bɥhɥni asta hinga xi'a'i güi penjɥ.

¹⁴ Nu'bú ra Jose bi nangui 'bestho ra xuui'a ne bi zixa ra zi baɗsi co rá nana pa bi ma Egipto.

15 Y ja bá 'b_uhni'_u asta himbi du ra Erode. Hangue bi nja ngu nú'a xqui m_anga rá 'm_ehni Aju_a gue Aju_a bi 'ñena: “Dá p_enpa ra noya ma T'_u pa da b_oni de Egipto.”

Ra nd_a Erode bi manda da tho ya t'_uca ts'_unt'_u nú'_u mi 'b_u Belé

16 Nep_u ra Erode xi bi b_o rá cu_e nts'_edi ngue'a xqui hyat'a ya b_adi. Hangue bi manda da tho gatho ya zi b_atsi nú'_u mi 'b_ui gatho rá ng_uni Belé, nú'_u mi p_e'tsa yo nj_eya pa rí gai, ngue'a xqui xipa ya b_adi gue ya mi p_e'tsa ngu yo nj_eya de xqui hyanda ra ts_o.

17 Y bi njab_u ngu nú'a xqui m_anga ra Jeremía rá 'm_ehni Aju_a ne bi 'ñena:

18 Bi nt'_ode ya d_anga ts'oni ja ra hai de Ramá ne ya hmafi,

ngue'a ra Raque xqui thopabi gatho yá zi b_atsi, hangue mi zoni ne himbi za to bi hyo'ti.

19 Nep_u ya de bi du ra Erode, nu'b_u Aju_a bi m_ehna ma'na'qui 'nará enx_e pa bi zofa ra Jose dega t'i nuni Egipto, ne bi 'ñembi:

20 —Nangui ne tsixa ra zi b_atsi co rá n_an_a ne rí maha ja ri haih_u Israel ngue'a ya xa du nú'a to'o mi hong_a ra zi b_atsi pa xa hyo hma_ha.

21 Nu'b_u nu'á bi nangui bi zixa ra zi b_atsi co rá n_an_a y bi mengui pa ja yá hai Israel.

22 Pe ra Jose bi 'y_ode gue ra Arquelao rá t'_u ra Erode go mrá mp_ote de rá 'b_efi rá dada ne bi nd_a ja ra hai Judea, hangue mi tsu da z_oni ja nú'a ra hai'a. Nu'b_u Aju_a bi xipi dega t'i gue da ma ja ra hai Galilea.

23 Y bi zøni'ũ bi 'mũhni ja 'nara hnini rá thuhu Nasare, pa bi njabũ ngu nú'a xqui m̄anga 'rayá 'm̄ehni Ajuã gue ra Jesu ma da t'embabi gue ra me Nasare.

3

*Ra Xuua Xi'tsate mi zofo ya ja'i ja ra mbonthe
(Mr. 1:1-8; Lc. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)*

1 'M̄efa bi m̄adi ra Xuua Xi'tsate bi zofo ya ja'i ja 'nara mbonthe nuni Judea.

2 Ne mi xipa ya ja'i mi ena:

—Ntsø'mhũ ne ñobrihũ ngue'a ra ndã de mahets'i ya 'bestho xa 'ñepũ pa da ndã.

3 Nura Xuua go gue'a ra ja'i xqui m̄anga ra b̄adi Isaía maya'bũ gue ma da 'ñehe, ne bi 'ñena:

'Nara ja'i ma da ñã nts'edi ja ra mbonthe ne ma da 'ñena:

“Hocuahũ xá hño rá 'ñu ra zi Hmu, juanhũ gatho ya ts'aca'ñu.”

4 Y nu'a mrá he ra Xuua, mri hñe dega xicameyo, ne mri ngut'a 'nara ngut'i dega xifri. Y numrá hñuni'a, mi tsi ya hoga nc'oto ne ya t'afi dega sefi.

5 Y xi mi tsøni ndunthe ya ja'i habũ mi 'bũ'a pa da 'yøde nú'a mi mañ'a, nuya me Jerusale ne gatho ya me Judea, ne gatho nuya ja'i mi 'bũi ja rá nthets'i ra d̄athe Jordá.

6 Nepũ ra Xuua mi xi'tsa ya ja'i ja ra d̄athe Jordá nú'ũ mi njuani de yá ts'oqui.

7 Y ndunthe ya fariseo ne ya saduceo mi tsøni habũ mi xi'tsate ra Xuua. Nu'ú mi t'embi gue ya fariseo ne ya saduceo po nú'a ra jamfri mi pe'tsi'ũ. Ora bi hyanda ra Xuua mi tsøni'ũ bi 'ñembabi:

—¡Nú'ah_u gyá ts'o'm_uih_u guí njah_u ngu ya zate qu'eñá! ¿Hanja xcá eheh_uua? ¿Ha guí ne gui 'ba'tuabih_u hmahá rá cuε Ajuá xa 'ñep_u?

⁸ Mahyoni gui 'yøth_u nú'a xá hño pa da hnequi gue xi majuani ya xcá ntsø'mh_u de ri ts'oquih_u.

⁹ Ogrí 'ñets'ih_u gui 'ñeñh_u gue ngue'a yá t'u'a'ih_u ra Abrá hinda ma da z_u'ah_u rá cuε Ajuá. Ngue'a nuga dí xi'ah_u gue Ajuá tsa da 'yøt'e asta nuya ya do nehe da njá'i y da nt'_u de ra Abrá.

¹⁰ Y dí xi'ah_u gue nubya ya 'b_ui 'na to'o h_u ra t'égui pa da zεcua yá 'y_u ya za. Gatho nú'_u ya za hingui unga yá hoga fruta da ts'equi pa da thøt'a ja ra tsibi.

¹¹ Nuga dí xi'ts'a'ih_u co ra dehe ngue'a ya gá ntsø'mh_u de ri ts'oquih_u, pe xa 'ñep_u ma'na bra 'bεfa de gueque nú'a to'o ma da xi'ts'a'ih_u co ra Maca Ndahi nú'a ma da 'm_ui ja ri corasoh_u ne xi di ja rá ts'edi ngu ra tsibi. Nú'a bra 'bεfa de guecagui xi ma'na ja rá ts'edi y hindí 'ñepcagui nixi ga h_u'tsuabi yá thiza.

¹² Y nu'á h_u, go gue'a tsa da mica ra trigo ne da munts'a nú'a xá hño pa da mε'tsi, y nura paha da 'ueque pa da tsat'a ja ra tsibi nú'a hinhya'm_u ma da huet'i.

Rá sistehe ra Jesu

(Mr. 1:9-11; Lc. 3:21-22)

¹³ 'Mεfa ra Jesu xqui 'ñehe de Galilea pa mri ma ja ra d_uthe Jordá hab_u mi 'b_u ra Xuua pa da nxistehe'a.

¹⁴ Pe ra Xuua himi ne da xi'tsa ra Jesu, ne bi 'ñembi:

—¿Ha xcá ehe pa go ga xi'ts'a'i? Nu'i go rí 'ñepi gui xiscagui.

15 Nepu ra Jesu bi dadi bi 'ñembi:

—Go da xiscaguigue pa njabu ga ø'tuabihu gatho yá hmanda Ajuá.

Nu'bú ra Xuua bi xi'tsa ra Jesu.

16 Y nu mi uadi bi nxistehe, bi bøts'e de ja ra dehe, nepu bi xogui mahets'i ne bi hyanda rá Maça Ndañi Ajuá bá cai ngu 'nara zi domitsu ne bi 'ñe bi zøhø ja gue'a.

17 Y bi nt'øde 'nara noya de mahets'i ne bi 'ñena:

—Nuni go guehni ma hmāca T'u, ne xi dí hopa rá 'múi.

4

Ra ts'ondahi mi xaxa ra Jesu

(Mr. 1:12-13; Lc. 4:1-13)

1 Nepu rá Maça Ndañi Ajuá bi zixa ra Jesu ja ra 'yo'mtha pa ja da nthēuini ra ts'ondahi pa da japi hmañā da 'yøt'a 'nara ts'ot'øt'e.

2 Nuni ja bi beheni ra Jesu hinte bi zi ñote ma pa ne ñote xuui, ne 'mēfa bi zu ra thuhu.

3 Nepu de gue'a bi zøni ra ts'ondahi há mi 'búi'a, ne bi mudi bi xaxi ne bi 'ñembabi:

—'Bu go gue'e rá T'u'i Ajuá, japa nuya ya do da nthuhme xā.

4 Pe nu'á bi dāti ne bi 'ñembabi:

—Xa nt'ofø ja ra Maça T'ofø gue ra ja'i hingue hønse po ra thuhme da 'múi, gatho nú'a mā Ajuá go gue'a umba rá te ra ja'i.

5 Nepu ra ts'ondahi bi zixa ra Jesu ja ra maça hnini Jerusale, ne bi pø'tsa mañā ja ra ndañija.

6 Ne bi 'ñembabi:

—'B_u xi majuani rá T'_u'i Ajuá, 'yenga ra sagui pa nja'ti, ngue'a xa nt'ofó ja ra M̄aca T'ofó ne ena njaua:

Ajuá da p̄ehna yá εnxε pa da su'a'i
ne da mip'a ri 'yε

pa njab_u hingui tsama'ñ_u ri ua nu xcrí tsønga ja ra hai.

⁷ Nep_u ra Jesu bi 'ñembabi'a:

—Xa nt'ofó nehe ja ra M̄aca T'ofó: “Oguí xaxa Ajuá ri Hmu pa gui 'ñena gue da max'a'i.”

⁸ Nep_u ma'na'qui ra ts'ondahi bi zixa ra Jesu ja 'nara t'øhø xi mrá hñets'i pa bi yopa xaxi, ne bi 'ñutuabi gathó ya hnini de rá ng_uni ra ximhai con gathó yá hño nú'a mi ja.

⁹ Y bi 'ñembi:

—Gathó nuy_u ya hnini guí handi ga 'ra'i 'b_u gui ndandiñahmu ne gui nsundagui.

¹⁰ Nep_u ra Jesu bi 'ñembi:

—'Uegue de gueque Satá. Xa nt'ofó ja ra M̄aca T'ofó gue Ajuá ri Hmu go gue'a gui nsunda, ne hønsε'a gui pεpabi.

¹¹ Nep_u ra ts'ondahi 'bestho bi 'uegue de ra Jesu, ne bi zø yá εnxε Ajuá bi umbabi te da zi.

Ra Jesu bi m̄adi rá 'befi nuni Galilea

(Mr. 1:14-15; Lc. 4:14-15)

¹² 'Mεfa bi 'yøde ra Jesu gue ra Xuua Xi'tsate mi ofadi. Nu'bú nu'á 'bestho bi mengui pa ja ra hai Galilea.

¹³ Y ja bá 'b_uhni ja ra hnini Nasare. Nep_u de guehni bi ma bá 'b_u Ncapernau guetb_u ja rá ñani ra ndehe hab_u mi ja yá hai ra Sabuló ne ra Neftalí.

¹⁴ Y bi njab_u ngu nú'a xqui m̄anga ra b̄adi Isaía de nú'a ra hai'a ne bi 'ñena:

15 De y_hhyadi de ra d_athe Jordá ja jani rá hai ra Sabuló ne rá hai ra Neftalí, ja thohnitho ra 'ñu rí ma pa ja ra ndehe, ja guehni ra hai Galilea hab_h 'b_hi ndunthi ya ja'i nú'_h hingyá xodyo.

16 Y nuya mengu de nú'_a ra hai'_a xqui 'm_edi hm_ah_a ja 'nara d_anga 'b_exuui, pe nubyá h_a, ya bi nja ra hyats'i ja nú'_a ra hai'_a. Njab_h gue'_a xqui m_anga ra b_adi Isaía.

17 Desde ya pa'_h ra Jesu bi m_adi bi zofo ya ja'i ne bi 'ñembabi:

—Ntsø'mh_h ne ñobrih_h ngue'_a ya xa zøhø ra Nda de mahets'i pa da nd_a.

Ra Jesu bi zofo goho ya m_ehua pa dyá nxadi'a
(Mr. 1:16-20; Lc. 5:1-11)

18 Y ra Jesu mi 'yo ja ra ñ_anga ndehe Galilea y bi hyandi mi 'yoni yoho ya 'ñøhø mri ncu, 'na de gue'_h rá thuhu ra Simu nú'_a bi thu'mbabi nehe ra Pedro, ha nu'_a ma'na rá thuhu ra Andre, nú'_ú mi ϵ nt'a yá xit'_a ja ra ndehe ngue'_a myá m_ehua.

19 Nep_h ra Jesu bi zofo'_h ne bi 'ñembi:

—Bá eh_h t_engaguih_h y ga u't'a'ih_h gui mp_ehua_h dega ja'i.

20 Nu'b_ú 'bestho nu'_ú bi zop_h yá xit'_a nep_h bi d_eni.

21 Y bi 'ño 'na tai'_h nep_h bi hyandi mi 'yoni má yoho ya 'ñøhø mri ncu, 'na rá thuhu ra Cobo y nu ma'na rá thuhu ra Xuua yá t'_h ra Sebedeo, mi o mbo ra motsa co yá dada mi pø'ta yá xit'_a. De guehni ra Jesu bi zofo'_h.

22 Nep_h 'bestho bi zohni'_h yá motsa ne yá dada ne bi d_ena ra Jesu.

Ra Jesu mi xahna ndunthi ya ja'i
(Lc. 6:17-19)

²³ Nu'bá ra Jesu bi ma bá gat'i gatho rá nguñi Galilea y mi cut'a ja yá nija ya mengu de guehni pa mi xahni, y mi hācuabi gatho nu'araza ra hñeni mi pe'tsi'ᵁ, y mi 'yo mi zofu'ᵁ mi embi gue ya xqui zøhø ra Nda de mahets'i pa da nda.

²⁴ Y bi ntunga ra noya gatho ja ra hai Siria, y bá ts'impabi gatho ya da'thi nú'ᵁ mi pe'tsa nu'araza ra hñeni ne nú'ᵁ mi pe'tsa ya ts'ondāhi ne nú'ᵁ xqui 'bε yá mfeni ne nú'ᵁ mi doua, y gatho mi øthe'a.

²⁵ Y ndunthi ya ja'i bi dēna ra Jesu, ya me Galilea, ya me Decapoli, ya me Jerusale, ya me Judea, ne ya me ri'nandi ra dāthe Jordá.

5

Ra Jesu bi nxahnate ja 'nara t'øhø

¹ Ha nu mi hyanda ra Jesu gue ndunthi ya ja'i mi 'ñoui, nu'bá nu'á bi 'uegue de gue'ᵁ ne bi bøxa ja 'nara t'øhø ne ja bá hudini'a. Nepu bi zønga yá nxadi ne ja bi munts'iuini.

² Y ra Jesu bi mudi bi xahni'ᵁ ne bi 'ñembi:

Nú'ᵁ to'o di johya
(Lc. 6:20-23)

³ —Njapi nú'ᵁ to'o hingui 'ñets'i ja yá mfeni; nú'ᵁ go gue'ᵁ ma da 'mai habu ri manda Ajuā, ne da hñani'ᵁ gatho ya japi nú'ᵁ yá meti Ajuā.

⁴ Njapi nú'ᵁ to'o tu yá mai; nú'ᵁ go gue'ᵁ ma da thu'mba yá mai.

⁵ Njapi nú'ᵁ to'o tsetatho gatho nú'a te epabi; nú'ᵁ go gue'ᵁ ma da t'umbabi ra ximhai pa go dyá meti'ᵁ.

⁶ Njapi nú'ɥ to'o ne da 'yøt'e nú'a xá hño con gatho yá mɛi; nú'ú go gue'ɥ da umba Ajuá ngu nú'a ne'ɥ.

⁷ Njapi nú'ɥ to'o ja yá nthecate; nú'ú ma da zɥtua rá nthecate Ajuá nehe.

⁸ Njapi nú'ɥ to'o xá nt'axi yá mfeni; nú'ú ma da hyanda Ajuá.

⁹ Njapi nú'ɥ to'o utua yá miqu'eiui hanja da 'mɛi te rá entho; nú'ú go gue'ɥ ma da thu'mbabi dyá batsi Ajuá.

¹⁰ Njapi nú'ɥ to'o thogui ya nt'ɥsate ngue'a øt'e nú'a xá hño; nú'ú go gue'ɥ ma da 'mɛi habɥ ri manda Ajuá, ne da hñani'ɥ gatho ya japi nú'ɥ yá mɛti Ajuá.

¹¹ Ha nu'ahú Ajuá da jap'a'ihɥ ora tsañ'ahɥ ya ja'i ne ɥtsa'ihɥ ne jɥ'ts'ahɥ ya nc'uamba ngue'a guí tɛngaguihɥ.

¹² Xi da johyahɥ ngue'a Ajuá ma da 'ra'ahɥ 'nara danga thahá nuni mahets'i. Njabɥ nehe bi t'ɥtsa yá 'mɛhni Ajuá nú'ɥ mi 'bɛi ante de gue'ahɥ.

Nu'ahɥ guí njahɥ ngu ra u ne ra ñot'i pa ya meximhai

(Mr. 9:50; Lc. 14:34-35)

¹³ Nu'ahɥ guí njahɥ ngu ra u ri cɥqui habɥ t'ɥ'tsi, ngue'a guí utuahɥ ra hoga nt'udi ri miqu'eihɥ. Ha nu'bɥ ra u di otho rá 'ñu, nu'bú çhanja strá cɥhi 'bɥ? Nu'a ga øthɥ, ga føthɥ pa da net'a ya ja'i ngue'a hinte ri muui.

¹⁴ Nu'ahɥ guí njahɥ ngu 'nara ñot'i grí yo'tuahɥ ri miqu'eihɥ. Nja ngu 'nara hnini bí tø mañá de 'nara t'øhø hinda za da t'agui, njabɥ nu'ahɥ nehe, hinda za guí 'ñaguihɥ ra hoga'mɛi.

15 Nehe 'b_u ga tsøgueh_u 'nara ñot'i ne ga co'mh_u co 'nara caho, nu'bú hinte da yot'i. Pe nu'b_u ga tøteh_u hab_u ga tøteh_u, nu'bú h_a, da yot'i gatho mbo ra ngu.

16 Nehe njah_ub_u gui udih_u 'nara hoga'm_ui ja yá thandi ri miqu'eih_u pa da hyant'a ri hoga'm_uih_u, ne njab_u nu'ú da nsunda Aju_a ra Dada nú'a bí 'b_ui mahets'i.

Ra Jesu bi ma de rá ley ra Moise

17 Oguí beñ_u gue stá ehe pa ga huata ra ley nú'a bi zogui ra Moise, nixi pa ga huata nú'a bi 'yofo ma'ra yá 'm_uehni Aju_a ma Dada. Nuga stá ehe pa ga øt'e gatho nú'a bi 'yofo'_u, ne pa ga xi'ah_u te rí bønga nú'a bi 'yofo'_u.

18 Xi maju_ani dí xi'ah_u gue hinda nhuata mahets'i ni ra ximhai asta gue'b_u hinda t'øt'e gatho nú'a m_anga ra Ma_aca T'of_o, ni 'nara noya ni 'nara letra hinda ma da gotho.

19 Nu'a tó'o hinda 'yøt'a gatho nuya hm_anda m_anga ra Ma_aca T'of_o, masque nú'_u xi ya t'uc_a hm_anda, ne njab_u nehe da 'ñutua ma'ra ya ja'i pa hinda 'yøt'e, nú'a ra ja'i'a hinte ma da muui ja rá hm_anda Aju_a. Pe nu'a tó'o da 'yøt'a gatho nuya ya hm_anda ne njab_u da 'ñutua ma'ra ya ja'i pa da 'yøt'e, nú'a ra ja'i'a ma da muui ja rá hm_anda Aju_a.

20 Dí xi'ah_u, oxqui ma gui øth_u ngu øt'a ya fariseo ne ya xahnate de ra ley, nú'ú hu yá m_ui gue øt'a gatho nú'a m_anga ra ley pe ya yohmi, ngue'a njab_u hinda za gui 'b_uh_u ja rá hm_anda Aju_a.

Ra Jesu bi ma de ra cuε (Lc. 12:57-59)

21 Ya xa t'u't'ah_u ngu nú'a xqui t'utuabi ndu ri xitah_u maya'b_u, gue oxqui hñoteh_u, ngue'a nu'a tó'o hote ma da duxa ra ts'oqui ne pɛ'tsi te da dadi.

22 Pe nuga dí xi'ah_u gue nu'a tó'o da bø rá cuε co rá miqu'eiui, nú'á ya bi duxa ra ts'oqui ne pɛ'tsi te da dadi. Ne nu'a tó'o da zanga rá miqu'eiui ne da 'ñembi gue ra 'bɛmfeni, nú'á ya bi duxa ra ts'oqui ne pɛ'tsi te da dadi ja ra ts'utbi. Y nu'a tó'o ri utsa rá miqu'eiui ne ni pa dí hyandi ne da 'ñembi gue hinte rá fadi, nú'á ma dí gut'i ja ra nidu hab_u bí zø ra tsibi pa nzantho.

23 'B_u 'na de gue'ah_u gui hampah_u 'nara 'baha Ajuá ja ra nija ne ja gui beñh_uni gue xcá tsø'tuah_u rá mui 'nari miqu'eih_u,

24 ja da tsoh_uni hmah_u ri 'bahah_u ne penj_u rí maha gui 'yaph_u ra pumbate ri miqu'eih_u, ne nu'bú h_u, bá e gui umf_u ri 'bahah_u Ajuá.

25 Nu'b_u 'nari ncontrah_u da ñap'ah_u ne da zix'ah_u ja ra ts'utbi, coh_u 'nara cohi ja ra 'ñu pa ya hingui tsõnh_u ja ra nzaya, ngue'a nu'b_u gui tsõnh_uni da manda'a da jo'ah_u fadi.

26 Majuani dí xi'ah_u gue hinda za gui pøñh_u de ra fadi asta hingui juth_u gatho ra thai nú'a guí tuh_u.

Ra Jesu bi ma de ra nts'inga medinthati

27 Ya xa t'u't'ah_u ngu nú'a xqui t'utuabi ndu ri xitah_u maya'b_u, gue oxqui nzinga medinthatih_u.

28 Pe nuga dí xi'ah_u gue nu'a tó'o da hyanda 'nara 'behñ_u ne da hyøque, ya bi duxa ra ts'oqui, ja ra uenda ya bi zinga 'nara medinthati masque hõnsɛ te bi beni de gue'a.

29 'B_u nuri dah_u ra 'ñei da ja'ah_u gui 'yøth_u 'nara ts'oqui, ma'na xá hño gui hñaih_u ne gui føthab_u

pa hingui 'yøth_u 'nara ts'oqui. Ngue'a ma'na xá hño da 'mɛdi 'na xeni de ri ndo'yoh_u que da t'ent'a gatho ri ndo'yoh_u ja ra nidu.

³⁰ B_u nuri 'yɛh_u ra 'ñei da ja'ah_u gui 'yøth_u 'nara ts'oqui, ma'na xá hño gui hyɛcj_u ne gui føthab_u pa hingui 'yøth_u 'nara ts'oqui. Ngue'a ma'na xá hño da 'mɛdi 'na xeni de ri ndo'yoh_u que da t'ent'a gatho ri ndo'yoh_u ja ra nidu.

Ra Jesu bi ma de ra nxuni

(Mt. 19:9; Mr. 10:11-12; Lc. 16:18)

³¹ Ya xa t'u't'ah_u ngu nú'a xqui t'utua ndu ri xitah_u maya'b_u, gue nu'a tó'o da hyɛp_u rá 'behña mahyoni da hoca 'nara hɛ'mi dega nxuni.

³² Pe nuga dí xi'ah_u gue nu'a tó'o da hyɛp_u rá 'behña ne hinxa dimba 'nara ts'oqui xa 'yøt'e co ma'na ra ja'i, nu'bá nurá dame'a ri japi da 'yøt'a 'nara ts'oqui 'b_u da hñuxui ma'na ra 'ñøhø. Nehe nura 'ñøhø to'o da nthatui nura 'behña'a, ya ra zinga medinthati.

Ra Jesu bi ma de nú'u ri jura

³³ Nehe ya xa t'u't'ah_u ngu nú'a xqui t'utua ndu ri xitah_u maya'b_u, gue oxqui jurah_u nú'a hingo majuani, ngue'a nú'a gui jurah_u ja rá thandi Ajuá pɛ'tsi te gui 'yøth_u.

³⁴ Pe nuga dí xi'ah_u, oxqui jurah_u de 'na ni de ma'na, nixi por mahets'i ngue'a ja bí 'buhni Ajuá,

³⁵ nixi po ra ximhai ngue'a ja guecua net'a Ajuá, nixi por Jerusale ngue'a go gue'a rá maça hnini ra Nda de mahets'i.

³⁶ Nixi gui jurah_u po ri ñaxuh_u, ngue'a hinda za gui japh_u ni 'nari stah_u da t'axqui o da po'tsi.

³⁷ Hingue mahyoni gui jurah_u. 'B_u gui mañh_u ra hñ_a ha, nu'b_u hina hina, ngue'a 'b_u gui jurah_u go bí ehe de ra ts'ond_uhi.

Ra Jesu bi ma gue hingui ho to da 'ñecate
(Lc. 6:29-30)

³⁸ Ya xa t'u't'ah_u ngu nú'a xqui t'utua ndu ri xitah_u maya'b_u, gue nu'a tó'o da zemba rá da 'na, nehe'a da ts'emba rá da, y nu'a tó'o da do'tua 'nará ts'i 'na, nehe'a da tho'tua 'nará ts'i.

³⁹ Pe nuga dí xi'ah_u, oxqui nø'tuabih_u ya ts'o'm_ui. Nu'b_u da mε't'ah_u ri hmih_u ra 'ñei, umf_u nehe ra ngah_u da mε't'ah_u.

⁴⁰ 'B_u 'nara ja'i da ne da ñap'a'i pa da hñan'a ri pahnih_u, umf_u ri pat'ih_u nehe.

⁴¹ 'B_u 'nara ja'i da ne da tu't'ah_u 'nara 'bats'i pa gui 'yoh_u 'na kilometro, hñ_a'tsuah_u ma'na kilometro.

⁴² 'B_u 'nara ja'i te da 'ya'ah_u, umf_u, ne 'b_u 'nara ja'i da ne te gui hmiph_u, oxqui cømbah_u, hmiph_u.

Madih_u nú'u to'o ri utsa'ih_u
(Lc. 6:27-28, 32-36)

⁴³ Ya xa t'u't'ah_u ngu nú'a xqui t'utua ndu ri xitah_u maya'b_u, gue gui madih_u ri miqu'eih_u ne gui utsah_u nú'u to'o ri utsa'ih_u.

⁴⁴ Pe nuga dí xi'ah_u gue gui madih_u nú'u to'o ri utsa'ih_u. 'Yaph_u Aju_a da japi nú'u to'o tsañ'ah_u. 'Yø'tuah_u ra hño nú'u to'o utsa'ih_u, ne 'yapabih_u Aju_a po nú'u to'o nøñ'ah_u ne εc'ah_u.

⁴⁵ Ngue'a nu'b_u gui øth_u njab_u, nu'b_u h_a, grí hñats'ih_u Aju_a ra Dada bí 'b_ui mahets'i nú'a to'o ri japi da bøxa ra hyadi pa ya hoja'i ne pa ya ts'o'm_ui, ne ri japi da 'u_ai pa ya hoja'i ne pa ya ts'o'm_ui.

⁴⁶ 'B_u grí maḍih_u h_onse nú'u to'o ri ma'ah_u, ne nu ma'ra ya ja'i hingrí maḍih_u, hinte ma thaha ma gui hñanih_u. ¿Ha gue hingui øt'a njab_u ya ts'o'mai gá ja'i nehe?

⁴⁷ 'B_u h_onse ri cuh_u guí zenguah_u ne nu ma'ra ya ja'i hingui umf_u ra nzengua, ¿te ma hño guí øth_u 'b_u? ¿Ha gue hingui øt'a njab_u nehe nú'u hingyá gamfri?

⁴⁸ Mahyoni gui hñoja'ih_u con gatho ri miq'u'eih_u, ngu Ajuá ra Dada bí 'b_ui mahets'i ra hoja'i con gathoguih_u.

6

Ra Jesu bi ma de ya hoga 'b_efi

¹ 'Yøth_u ya hoga 'b_efi, pe oguí øth_u pa gui pønga ri hmih_u, ngue'a 'b_u gui øth_u njab_u, hinte ma thaha da 'ra'ah_u Ajuá ra Dada nú'a bí 'b_ui mahets'i.

² Hangué ora guí uñh_u 'nara mfats'i pa ya hyoya, oguí xiph_u ma'ra te xcá øth_u ngu øt'a ya 'ñets'i. Nú'ú ne dra zunt'ua ra trompeta ja yá thandi, ja ya nija ne ja ya tai pa da pønga yá hmi. Xi majuani dí xi'ah_u gue nu'u øt'a njab_u ya bi hñanga yá thaha, hangué ya hinte ma thaha tø'mi.

³ Pe nu'ahú, 'b_u gui uñh_u 'nara mfats'i pa ya hyoya, osti padi ri 'yeh_u ra ngaha te pε ri 'ñeih_u. Paŕeħeh_u, oto xqui petuah_u.

⁴ Ha masque mant'agui gui unga ri mfats'ih_u, pah_u gue Ajuá ra Dada handi te xcá øt'eh_u mant'agui, y nu'á ma da gu't'ah_u, pe hinda gu't'ah_u mant'agui.

*Ra Jesu bi 'ñudi hanja da t'apa Ajuá
(Lc. 11:2-4)*

⁵ Ora guí aph_u Ajuá, oxqui 'yaph_u ja yá thandi ya ja'i ngu øt'a ya ñets'i pa da pønga yá hmi. Nu'ú ri ho da 'yapa Ajuá má 'bai ja ya nija ne ja ya tai. Xi majuani dí xi'ah_u, ya bi hñanga yá thaha, hangue ya hinte ma thaha tø'mi.

⁶ Pe nu'ahú, ora guí aph_u Ajuá, c_uth_u mbo ri nguh_u ne gui cot'a ri gostih_u, ne njab_u ha, gui 'yaph_u Ajuá ra Dada nú'a 'b_ui hab_u hindi hnequi. Y nu'á da 'yøde nú'a guí aph_u mant'agui, ne ma da gu't'ah_u, pe hinda ma da gu't'ah_u mant'agui.

⁷ Ora guí aph_u Ajuá, oxi xqui yoptah_u ya noya ngu øt'a nú'u ma'ra ya ja'i hingyá gamfri, gue'a nu'ú hu yá m_ui gue 'b_u da 'yøt'a njab_u, Ajuá da 'yøde ne da umbabi nú'a adi'u.

⁸ Pe nu'ahú oxqui ma gui njah_ub_u ngu øt'e'u, gue'a Ajuá ra Dada ya paði te øt'ah_u ra 'bedi.

⁹ Nu'ahú 'yaph_u Ajuá njaua:
Ma zi Dada'ihe guí 'b_ui mahets'i,
drá nsunda ri maça thuhu.

¹⁰ Bá ehe gui ndá,
ne dá t'øt'a ri paha nuua ja ra ximhai ngu bí t'øt'e
nub_u mahets'i.

¹¹ 'Racje te ga tsihe nubya rapaya.

¹² Ne pungaguihe ma thaihe ngu dí pumbahe nehe
nú'u to'o tucje.

¹³ Ne oxqui hocje ga øthe ya ts'oqui. Ñangaguihe
de ra nts'o,
gue'a go gue'e grá ndá, ne ja ri ts'edi ne ri nsunda
pa nzantho. Njab_u gue'a.

¹⁴ Nu'b_u gui pumbah_u nú'u to'o øt'ah_u ra
nts'o'm_ui, Ajuá ra Dada bí 'b_ui mahets'i nehe ma
da pun'a ri ts'oquih_u.

15 Pe 'b_u hingui pumbah_u nú'_u to'o ø't'ah_u ra nts'o'm_ui, nu'b_ui nixi Aju_u ra Dada hinda pun'a'ih_u ri ts'oquih_u nehe.

Ra Jesu bi ma de ra ayuno

16 Ora grí ayunah_u, oguí ø't'eh_u co ra dum_ui ngu øt'a ya 'ñets'i pa da fadi gue ri ayuna. Maju_uni dí xi'ah_u gue ya bi hñ_uanga yá th_uah_u, hangue ya hinte ma th_uah_u tø'mi.

17 Pe nu'ah_u, ora grí ayunah_u, eca ri ñ_uaxuh_u ne x_uca ri hmih_u ngu xcá nz_uaih_u,

18 pa hinda fadi ua grí ayunah_u. Høns_uε Aju_u ra Dada nú'a 'b_ui hab_u hindi hnequi, go gue'a da badi nú'a guí øt'as_ueh_u. Nu'a go handi nú'a guí øth_u mant'agui, y ma da gu't'ah_u, pe hinda ma da gu't'ah_u mant'agui.

Pε'tsa ri hñoh_u nuni mahets'i
(Lc. 12:33-34)

19 Oguí neh_u guí pε'tsh_u ndunthi ya hñ_u nuua ja ra ximhai hab_u da zip'ah_u ya zu'ue ne da dec'ah_u ra mboxcua ne da bep'ah_u ya be.

20 Pε'tsa ri hñoh_u nuni mahets'i hab_u bí jo'o ya zu'ue, ne otho ra mboxcua, nixi ya be hinda za da y_ut'ini da bep'ah_u.

21 Ngue'a hab_u guí pε'tsa ri hñoh_u, ja guehni oda ri mfenih_u.

Ra ñot'i de ma ndo'yoh_u
(Lc. 11:34-36)

22 Nuri dah_u go gue'_u di yot'a gatho ri ndo'yoh_u. Hangue nu'b_u ri dah_u 'b_ui xá hñ_u, nu'b_u di yot'a xá hñ_u gatho ri ndo'yoh_u.

23 Pe nu'b_u ri dah_u hingui 'b_ui xá hñ_u, nu'b_u gatho ri ndo'yoh_u 'b_ui ja ra 'bεxuui. Nehe guí

njahub_u guí 'buh_u ja ra 'bexuui 'b_u hinguí huxa ri thandih_u xá hño ja Ajuá.

Hingui tsa to da mēpa yoho ya hmu

(Lc. 16:13)

²⁴ Hinda za gui pēph_u yoho ya hmu, ngue'a njab_u 'na grí utsah_u ha nu ma'na guí mađih_u, y 'na de gue'á guí pēph_u xá hño ha nu ma'na hina. Njab_u nehe hinda za gui pēph_u Ajuá 'b_u hønse oda ri mfenih_u ya hño de ra ximhai.

Ajuá su gatho yá batsi'a

(Lc. 12:22-31)

²⁵ Hangue dí xi'ah_u oguí tu ri m_uih_u 'b_u otho te gui tsih_u ne 'b_u otho te gui hyeh_u, ngue'a ma'na ri muui da 'yoda ri mfenih_u Ajuá que da 'yoda ri mfenih_u nú'a te gui tsih_u ne nú'a te gui hyeh_u.

²⁶ Hyanthmah_u ya zi ts'int_u, nu'ú hinguí pot'i nixi xofó ni pē'tsa yá 'mē'tsi, pe Ajuá ra Dada go gue'a umbi te da zi'á. Xihma'ih_u, ¿ha gue hingue ma'na gyá hmađih_u que gue'á?

²⁷ ¿To'o 'na de gue'ah_u tsa gui japh_u ma'na strá hñets'i ri ndo'yoh_u co ri mfenischēh_u? Jo'o ni 'na.

²⁸ Nu'b_u, ¿hanja guí tu ri m_uih_u 'b_u otho te gui hyeh_u? Hyanth_u hanja gra nhye ya zi dōni 'bai ja ra mbonthi y jo'o to'o ri jamasu. Nu'ú hindi mpefi nixi tu yá m_ui.

²⁹ Dí xi'ah_u gue nixi ra ndá Salomó masque mi he ya hoga he ne xi mi jababi, pe hints'á mi hnequi mahotho'a ngu ya zi dōni.

³⁰ 'B_u Ajuá heta ya dōni de ra mbonthi nú'á xá nc'amibya pe dixudi ya da 'yot'i nep_u da ts'at'i, xi nu'ah_u, ¿hanja hinguí camfrih_u gue Ajuá ma'na da jamasu'ih_u que ya dōni?

31 Hangue odi tu ri m̄ih̄u gui 'ñeñ̄h̄u: “¿Te ga tsih̄u bya? o ¿te ga heh̄u bya?”

32 Ngue'a nuya 'ñaḡamfri nzan̄tho tu yá m̄i 'b̄u othobi te da zi ne te da hye. Pe nu'ah̄u odi tu ri m̄ih̄u, ngue'a Ajūa ra Dada bí 'b̄u mahets'i ya go pa'a te gatho ø't'ah̄u ra 'b̄edi.

33 Hyoñ̄h̄u 'm̄et'o hanja da za gui 'b̄uh̄u xá hño ja rá hmanda Ajūa ne gui 'yoh̄u ngu nú'a ri ho'a, y njab̄u Ajūa hinda 'b̄e't'ah̄u gatho nú'a te guí hoñ̄h̄u.

34 Hangue oguí tu ri m̄ih̄u de nú'a te da 'ñe'ah̄u dixudi, nguetho nu'b̄u gui pah̄mah̄u te 'b̄e gui thoh̄u dixudi, nu'b̄ú ma'na da ðu ri m̄ih̄u, ngue'a hyastho dí thoh̄u te dí thoh̄u.

7

Oguí 'yøh̄u ri miqu'eih̄u

(Lc. 6:37-38, 41-42)

1 Oguí 'yøh̄u ri miqu'eih̄u pa njab̄u hinto da 'yø'a'ih̄u nehe.

2 Ngue'a 'b̄u guí 'yøh̄u ri miqu'eih̄u, nu'b̄ú Ajūa ma da hñap'ah̄u nguenda de gatho nú'a ri 'ñøteh̄u ne hinda yo rá m̄i'a de gue'ah̄u.

3 Nu'ah̄ú guí 'yøh̄u de nú'a øt'a ri miqu'eih̄u, ¿hanja hingo guí jamasuh̄u nú'a te guí øtqu'eh̄u? Nu'ah̄ú go guí hanth̄u nura t'uca paxi o ja rá da ri miqu'eih̄u, ¿hanja hingo guí hanth̄u nú'a ra x̄eca za o ja ri dah̄u?

4 ¿Hanja da za gui 'ñemf̄u ri miqu'eih̄u: “Hoqui ga hap'a ra paxi o ja ri da,” 'b̄u hingo xcá hah̄u 'm̄et'o nú'a ra x̄eca za o ja ri dah̄u?

5 Nu'ah̄u gyá 'ñets'ih̄u, go da hñáih̄u 'm̄et'o nú'a ra x̄eca za o ja ri dah̄u, pa njab̄u ma'na gui hyanth̄u

xá hño pa gui hñamfu nú'a ra paxi o ja rá da ri miqu'eih.

⁶ Oxqui umfu ra maça noya nú'u ya ja'i hingui pa da su, ngue'a nu'ú nja ngu ya zate tsat'yo ne da 'yø't'ah ra nts'o'mui, nehe nja ngu ya ts'udi ts'ontho nú'a t'umbi.

'Yadih ne da t'a'ah
(Lc. 11:9-13; 6:31)

⁷ 'Yadih ne da t'a'ah. Hyonih ne gui ts'udih. Oxqui tsaya gui 'yapabih Ajuá y nu'á ma da 'yøde ri nt'adih.

⁸ Ngue'a nu'a tó'o adi da t'umbabi, ne nu'a tó'o honi da z'adi, y nu'a tó'o apabi Ajuá da 'yøtua rá nt'adi.

⁹ ¿To'o 'na de gue'ah nú'ah gyá dadah 'b ri b'atsih da 'ya'ah 'nara thuhme y go gui umfu 'nara do? Jo'o.

¹⁰ ¿O 'b da 'ya'ah 'nara hua y go gui umfu 'nara qu'eña? Hina ¿ngue ha?

¹¹ Tsatho nu'ahú xi gyá ts'o'muih pe guí pah gui umfu te da zi xá hño ri b'atsih, xihmá Ajuá ra Dada bí 'b' mahets'i, ¿ha gue hinda 'ra'ah gatho nú'a xá hño 'b gui apabih?

¹² Nu'a guí neh da 'yø't'ah ya ja'i, 'yø'tuah njab nehe'u. Guehna manga njab nú'a bi 'yofo ra Moise ne nú'a bi 'yofo nú'u ma'ra yá 'mehni Ajuá.

C'uth ja ra ts'i'ma gosthi
(Lc. 13:24)

¹³ C'uth ja ra gosthi nú'a xá nts'i'mi pa grí maha hab ja ra te pa nzantho. Ngue'a nu'u tó'o cat'a ja ra gosthi xá ng'ni gue'u rí ma ja ra nidu, y nura 'ñu

de nú'a ra gosthi'a xi rá nguni, y ndunthi to'o cat'a ja nura gosthi'a.

¹⁴ Pe xi rá nts'i'mi nura gosthi habu cat'i nú'u to'o rí ma ja ra te, y nura 'ñu de nú'a ra gosthi'a xi rá nts'i'mi, ha ts'atho nú'u to'o cat'a ja nura gosthi'a.

*Ya 'bai gá za faditho po yá fruta
(Lc. 6:43-44)*

¹⁵ Jamasuh hinda ts'oc'a ri mfenih nú'u ri 'ñet'a mēfi de Ajuá, nú'u ma da 'ñepa pa da ne da hya'ah, ngue'a nu'á ri 'ñet'a hoja'i ne ri 'yo ngu ya zi deti, pe de mbo yá mfeni nja ngu ra dumanthuhu gá mi'ño.

¹⁶ Nu'ah ma gui pah to'o'u ngue'a da hnequi ja yá ts'o'bēfi øt'e'u. Ngue'a nuya ts'o'mui hingui tsa da 'ñudi ya hoga 'bēfi, nja ngu ya xin'mini hingui tsa da unga ya obxi, ne ya 'bint'o hingui tsa da unga ya igo.

¹⁷ Gatho ya hoga 'bai gá za unga ya hoga fruta, pe nuya ts'o 'bai gá za hingui tsa da unga ya hoga fruta.

¹⁸ Y 'nara hoga 'bai gá za hingui tsa da unga nú'a hingrá hoga fruta, nixi nú'a hingrá hoga 'bai gá za hingui tsa da unga ya hoga fruta.

¹⁹ Y gatho nuya 'bai gá za hingui unga ya hoga fruta ma da ts'et'i ne da ts'at'i.

²⁰ Y njabu ma gui pah to'o gue'u ri 'ñet'a mēfi de Ajuá co nuyá ts'o'bēfi di øt'e'u.

*Hinga gatho ya ja'i ma da yut'a habu bí manda
Ajuá
(Lc. 13:25-27)*

21 Bui ndunthi to'o engagui: “Ma zi Hmu'i, ma zi Hmu'i”, pe nu'á hinda za da yut'a mahets'i habu bí manda Ajuá ma Dada 'bu hinda 'yø'tua rá paha'a.

22 Nu sta zø rá ngats'i ra pa ndunthi ma da 'ñengagui: “Ma zi Hmu'ihe, ma zi Hmu'ihe, nuje dá xañhe ri noya, ne co ri ts'edigue dá eñhe ya ts'ondahi, ne co ri ts'edigue dá øthe ndunthi ya danga nt'udi.”

23 Pe nuga ma ga thatuabi'u ne ga embabi: “Hinstá pa'agahu, 'uehu de gueque nú'ahu gyá ts'oja'ihu.”

*Ra 'bede de yoho ya 'ñøhø bi hyoca 'ra 'naya ngu
(Lc. 6:47-49; Mr. 1:22)*

24 Nu'a tó'o da 'yøde nuya ya noya dí xi'ahu ne da 'yøt'e njabu, nú'á ri nhyecuau 'nara ja'i xi bi nja rá mfeni bi hyoca rá ngu ja ra medo.

25 Ne 'mefa bi da ndunthi ya da'ye, bi zø ya nzøthe, bi nja ndunthi ya bunthi, pe nurá ngu'a himbi yøt'e ngue'a xqui hyoca ja ra medo.

26 Pe nu'a tó'o da 'yøde nuya ya noya ne hinda 'yøt'e, nú'á ri nhyecuau 'nara ja'i nú'a bi 'ñotho rá mfeni bi hyoca rá ngu ja ra 'bomu.

27 Ne 'mefa bi da ndunthi ya da'ye, bi zø ya nzøthe, bi nja ndunthi ya bunthi, nepu nurá ngu'a bi yøt'e ne bi 'medi gatho.

28 Ha nu mi uadi ra Jesu bi mangu nuya ya noya, nuya ja'i xi bi 'yø nts'edi de nú'a xqui xipabi'u,

29 ngue'a mi zofu co rá ts'edi Ajuá, hingue ngu mi øt'a ya xahnate de ra ley.

8

Ra Jesu bi 'yøthe 'na mi henga ra lepra

(Mr. 1:40-45; Lc. 5:12-16)

¹ Nu mi gaj ra Jesu de ja ra t'øhø habu mi utuate, xi bi dena ndunthi ya ja'i.

² Ne bi nthεui 'nara ja'i mi tsu 'nara hñeni rá thuhu ra lepra nú'a tsit'atho ra ngø. Nura ja'i'a bi ndandiñahmu ja rá ua ra Jesu ne bi 'ñembi:

—Ndada, 'bu gui nehma, da za gui 'yøthegui.

³ Nu'bu ra Jesu bi hñuxa rá 'yε ne bi 'ñembi:

—Haha dí ne ga øthe'i, y ya gá ñani.

Y ngu bi uadi bi manga njabu, 'bestho bi ñani ra da'thi.

⁴ Nepu ra Jesu bi 'ñembi:

—Oto xqui ma gui xipi. Rí ma ja ra nija ha, pa da hyant'a ra macja, ne gui unga ri 'baha nú'a bi manga ra Moise, pa njabu da badi ya ja'i gue ya xcá ñani.

Ra Jesu bi 'yøthebi 'nará 'bεgo 'nara nda gá soldado me Nroma

(Lc. 7:1-10)

⁵ Nepu ra Jesu bi yat'i ja ra hnini Ncapernau y ja bi nthεuini 'nara nda gá soldado de ra hai Nroma.

⁶ Y nura nda'a bi bantebi ra Jesu ne bi 'ñembi:

—Ndada, 'nama 'bεgo bi nts'onate ne hingui tsa da 'ñani, ne xi tsi'ti.

⁷ Nu'bu ra Jesu bi datuabi ne bi 'ñembi:

—Maha, ma ga øthe.

⁸ Nu'bu nura nda gá soldado bi datui ne bi 'ñembi:

—Hina, hiní 'ñepcagui gui cut'a mbo ma ngu. Nugui nu'a dí padi gue hønse co ri noya gui ma, numa 'bεgo da ñani.

⁹ Ngue'a nugui 'bui to'o ri mandagui nehe, pe nequi drí manda. Dí pe'tsa ya soldado ja ma hmanda, y 'bu ga emba 'na de gue'u: “Rí mani”, da ma, o 'bu ga emba ma'na: “Bá ehe”, nu'á da 'ñehe. Ha nu'bu ma 'bεgo ga embi: “Pε nuna 'be'fina”, nu'á da mefi.

¹⁰ Mi 'yøde njabu ra Jesu xi bi 'yø ndunthi ne bi 'ñembabi nú'u mri deni:

—Majuani dí xi'ahu, nugui hinstá tsudi ni 'nara me Israel nú'a xi di ja rá jamfri ngu nura jamfri pe'tsa nuna 'ñøhøni.

¹¹ Dí xi'ahu gue ndunthi ya ja'i maxøgue ra ximhai nú'u hingyá me Israel ma da yut'a mahets'i habu bí manda Ajuá ne da hñu ja ra mexa mahyεgui co ra Abrá, co ra Isaac, ne co ra Cobo.

¹² Pe ya me Israel nú'u rí 'ñepa hmaḥa da hñu ja ra mexa, Ajuá hinda ma da hopi da yut'a mahets'i. Nu'a ma da nja, ma da mehni'u ja ra 'bεxuui, y nuni ja di zohmani ne ja di gusthmani yá ts'i.

¹³ Nepu ra Jesu bi 'ñemba ra nda gá soldado:

—Rí ma ri ngu ngue'a nuri jamfri xa muui ndunthi, ne xa njabu ngu xcá ne.

Y nurá 'bεgo ra nda gá soldado 'bestho bi ñani nura ora'a.

Ra Jesu bi 'yøthebi rá to ra Pedro

(Mr. 1:29-31; Lc. 4:38-39)

¹⁴ Mεfa de gue'a ra Jesu bi ma ja rá ngu ra Pedro, y ja mi 'benini rá to ra Pedro mi umba ra nzø.

¹⁵ Nepu ra Jesu bi hñu'tsua rá 'ye y 'bestho bi tsaya ra nzø mi tsudi. Nepu 'bestho bi nangui ra 'behña ne bi hyocui te bi z'i'u.

Ra Jesu bi 'yøthe ndunthi ya da'thi
(Mr. 1:32-34; Lc. 4:40-41)

16 Ya de mi put'a nde ra Jesu bá ts'impabi ndunthi ya da'thi, 'ra mi pɛ'tsa ya ts'ondahi. Y co 'nada ra noya bi mā bi 'yɛnga nú'ɥ ya ts'ondahi mi pɛ'tsi'ɥ, ne bi 'yøthe gatho nú'ɥ to'o mi hñeni.

17 Gatho nuya bi 'yøt'a ra Jesu pa bi nja ngu nú'a xqui mąnga maya'bɥ ra badi Isaia ja ra Maça T'ofu bi 'ñena: “Nu'á go gue'a bi hñaga ma hñenihɥ, ne bi hñasca gatho ma ɥguihɥ.”

Yoho ya ja'i to'o mi ne da dɛna ra Jesu
(Lc. 9:57-62)

18 Ne 'mɛfa bi hyanda ra Jesu ndunthi ya ja'i xqui the'tsi'a. Nu'bá nu'á bi 'ñemba yá nxadi:

—Maha ri'nandi ra ndehe.

19 Y ante da ma'ɥ, 'nara xahnate de ra ley bi joni habɥ mi 'bai ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—Xahnate, nugui dí ne ga tɛn'a'i pa habɥ gatho gui ma ga ma nehe.

20 Ra Jesu bi dɛtui bi 'ñembi:

—Ya haho ja yá hñado, ne ya ts'intsh'ɥ ja yá 'bafi, pe Nú'a To'o bi e bi Nja'i otho ni habɥ da mɛ rá hñaxu.

21 Nepɥ 'na de yá nxadi ra Jesu bi 'ñembi:

—Ma zi Hmu'i, 'raca nɛqui ga ma ga agui ma dada, nepɥ ga pengui ga tɛn'a'i.

22 Ra Jesu bi dɛtui bi 'ñembi:

—Bá ehe tɛngagui, tsopɥ nú'ɥ xa du go dá 'yagui nú'ɥ yá mi'hñagamfriui.

Ra Jesu bi japi bi tsaya ra bunthi
(Mr. 4:35-41; Lc. 8:22-25)

23 Nepu de gue'a ra Jesu bi bøxa ja ra motsa co yá nxadi pa bi ma ri'nandi ra ndehe.

24 Ne de mi 'yo'u ja ra ndehe mi damfri'u bi nja 'nara danga bñthi xi nts'edi asta mi ne da pñnts'a ra motsa ne mi tonts'a ra dehe pa mbo. Ha nura Jesu mi aha.

25 Nu'bú yá nxadi 'bestho bi ma bá ats'i ne bi 'ñembi:

—Ma zi Hmu'ihe, ñangaguihe ngue'a ya ma da mpñnts'a ra motsa mbo ra dehe.

26 Y nu'á bi 'ñembabi'u:

—¿Pa te guí tsuhu? ¿Ha gue otho ri jamfrihu?

Nu'bú ra Jesu bi 'mai pa bi zui ra bñthi ne ra ndehe. Y 'bestho ra ora'a bi ntsaya.

27 Nu mi hyanda njabu yá nxadi xi bi 'yø ne mi 'ñémbi'u:

—¡Te ma ts'edi haní gue asta ra ndahi ne ra dehe øtua rá noya!

Ra Jesu bi 'yemba ya ts'ondahi yoho ya 'ñøhø myá me Gadara

(Mr. 5:1-20; Lc. 8:26-39)

28 Nepu bi zonga ra Jesu ri'nandi ra ndehe co yá nxadi ja 'nara hai rá thuhu Gadara, y ja bi ntheuini yoho ya 'ñøhø bi bonga habu mi ja ya nt'agui. Nú'u ya 'ñøhø'u mi pε'tsa ya ts'ondahi xi xmá nts'o, ha xi mi pite ndunthi, nixi mi tsa to da 'ranga nú'a ra 'ñu'a habu mi 'bu'u.

29 Nuya 'ñøhø'u bi ña nts'edi ne bi 'ñemba ra Jesu:

—¿Te guí hongua habu dí 'buhe nú'i Jesu rá T'u'i Ajuá? Hingui tsøta ra ora pa gui huatcahe, nu'bú ¿hanja xcá ehe gui xaxcahe?

30 Guetbu de guehni mi 'yoni 'na tax'o ya ts'udi mi ñuni.

31 Y ya ts'ondahi bi 'yapa nsequi ra Jesu ne bi 'ñembi:

—'B_u ma gui 'yenje de guecua, 'racje nsequi ga cathe ja nuy_u ya ts'udi bí 'yoni.

32 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembi:

—Haha, rí maha, ja da bá cuthani.

Nu'bú 'bestho ya ts'ondahi bi b_oni de nú'ú yoho ya 'ñøhø ne bi ma bá cat'a ja ya ts'udi. Nep_u nura ora'a gatho ya ts'udi bi nest'ihí bi hñøt'a ja 'nara ma'ye pa bi ma bá zo ja ra ndehe y gatho bi jat'i.

33 Y nuya mapts'udi bi nest'ihí co ra ntsu asta bi zønga ja ra hnini ne bi xipa ya ja'i te bi 'yø'tua ra Jesu nú'ú yoho ya 'ñøhø xqui 'yembabi'ú ya ts'ondahi.

34 Nu'bú gatho ya mengu de nú'a ra hnini'a bi ma bá c'a'tsa ra Jesu pa bi 'yapa ra favo da ma de guehni pa da ma ma'na ra hnini.

9

*Ra Jesu bi 'yøthe 'nara da'thi himi tsa da 'ñani
(Mr. 2:1-12; Lc. 5:17-26)*

1 Nu'bú ra Jesu bi yopa bøxa ja ra motsa ne bi 'raxa ri'nandi ra ndehe pa bi yopa menga ja rá hai.

2 Mi zønga rá hai bi ts'i'tsua 'nara 'ñøhø mrá ts'onate himi tsa da 'ñani ne xqui t'ents'a ja 'nara 'bebo. Y nu mi hyanda ra Jesu gue xi mi ja yá jamfri nú'ú ya ja'i to'o mi ndude ra da'thi, nu'bú bi 'ñembabi ra da'thi:

—Ma zi t'ú'i, johyabya gue'a ya stá pun'a'i ri ts'oqui.

3 Nu'bú nu 'raya xahnate de ra ley mi 'buhni bi mudi bi benga ya ts'omfeni ne mi 'ñémbi 'na ngu ma'na: “Nuna 'ñøhøni ri 'ñet'a Ajuá.”

4 Ra Jesu bi batho nú'a mi beñ'ɥ y bi 'ñembabi:

—¿Hanja guí beñ'ɥ nú'ɥ ya ts'omfeni de guequi?

5 Pa guequi hinte rá hñei ga pumba yá ts'oqui nuna 'ñøhø nixi pa ga embi: “Nangui ne 'ño”.

6 Pe pa gui pah'ɥ gue Nú'a To'o e bi Nja'i ja rá ts'ɛdi nuua ja ra ximhai pa da pumba yá ts'oqui ya ja'i, ma ga øt'a njaua pa gui pah'ɥ.

Nep'ɥ bi 'ñemba nú'a ra da'thi:

—Nangui, j'ɥxa ri mfi di rí ma ri ngu.

7 Nu'bú ra da'thi 'bestho bi nangui bi ma rá ngu.

8 Y mi hyanda ya ja'i nú'a bi nja, nu'ú xi bi 'yø, ne bi xøcambeni Ajuá ngue'a nú'á xqui umba ra ts'ɛdi 'nara ja'i pa bi 'yøt'e njab'ɥ.

Ra Jesu bi zofo ra Mateo pa drá nxadi

(Mr. 2:13-17; Lc. 5:27-32)

9 Nep'ɥ ra Jesu bi ma de guehni y bi hyanda 'nara 'ñøhø rá thuhu ra Teo mrá ng'ɥxboja mi hudi ja rá mexa. Y ra Jesu bi 'ñembabi:

—Bá ehe t'engagui.

Nep'ɥ ra Teo 'bestho bi 'mai ne bi d'eni'a.

10 Nep'ɥ ra Jesu bi ma ja rá ngu ra Teo ne ja bi hñudini bi ñuniui yá nxadi co ma'ra ya 'ñatsa ng'ɥxboja ne ma'ra ya ts'oja'i xqui zøniini.

11 Y mi hyanda ya fariseo gue ra Jesu bi hñuhui bi ñuniui ya ts'oja'i, nu'bú nuya fariseo'ɥ bi 'yambabi yá nxadi ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—Xi ri xahnateh'ɥ ¿hanja ri ñuniui gatho nuy'ɥ ya ts'oja'i?

12 Nu mi 'yøde ra Jesu bi m'anga njab'ɥ ya fariseo, nu'bú bi 'ñembabi:

—Nura ja'i hinte ma hñeni pe'tsi hingui øt'a ra thoni pa ra 'ñethi, pe nu'ua tó'o ri hñeni ha, hongra ra 'ñethi.

¹³ Rí ma gui nxadih_u pa gui pah_u te m_unga ja ra Maça T'ofu nu hab_u bi 'ñena Ajuá: “Nugui ma'na dí ne gui mpε'tsuah_u ra ntheate 'na ngu 'na que gui tsincah_u ya mbo'ni pa gui hyoh_u gui 'bahaguih_u.” Nugui hinstuá ehe pa ga zofu ya hoja'i, nugui stuá ehe pa ga zofu ya 'yøt'ats'oqui pa da ñobri'ua.

Ra Jesu bi t'ambabi de ra ayuno
(Mr. 2:18-22; Lc. 5:33-39)

¹⁴ Nep_u de gue'a yá nxadi ra Xuua Xi'tsate bi 'ñehe bi 'yambabi ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—¿Hanja nuje ne ya fariseo dí ayunahe ndunthi ya i'qui, ha nuri nxadigue hinhya'm_u ri ayuna'ua?

¹⁵ Y ra Jesu bi 'ñembi:

—'B_u da nja 'nara nthati ne ra navio da mbitabi yá amigo, nuyá amigo rí 'ñepi da johyauí ra navio ne hinda du yá mui. Nehe numa nxadi nja ngu nuyá amigo ra navio. Pe sta ø ra pa ga ma de guecua, nu'bú ha, da za da ayuna ma amigo co ya dumui.

¹⁶ Hinxá hño da 'bø'ta 'nara zεdutu co 'nara 'ra'yo dutu, ngue'a 'mεfa da nunts'a ra 'ra'yo dutu ne da güt'a ra zεdutu, nep_u njab_u ma'na da ntanga ra zεdutu.

¹⁷ Nehe hinxá hño da sit'a ra vinu ja 'nara zεbota, ngue'a nu'b_u di tεdi ra vinu, nu'bú da ntúnga ra zεbota ne nú'a te di po da mfani ne ma'na da ts'oca ra zεbota. Hangue mahyoni da sit'a ra vinu ja 'nara 'ra'yo bota pa njab_u masque xi di ja rá ts'edi ra vinu, hinda ntúnga ra bota.

*Bi ñani rá t'ixu ra Jairo, nehe bi ñani nú'a ra
'behña bi ðanba rá he ra Jesu
(Mr. 5:21-43; Lc. 8:40-56)*

¹⁸ Ngu bi uadi bi m̄anga njab_u ra Jesu, bi zøhø hab_u mi 'b_ui'a 'nara nd_a de ja yá nija ya xodyo, ne bi ndandiñahmu ne bi 'ñembi:

—Dá e ga xi'i gue ja ts'_u rí du ma t'ixu. Hangue dí bante'i gui ma gui hñu'tsua ts'_u ri 'yε pa da yopa nte.

¹⁹ Nu'bú ra Jesu 'bestho bi ma co yá nxadi ne bi m̄eui nú'a ra nda'a.

²⁰ Y de mi 'yo'_u ja ra 'ñu mi pani 'nara 'behña mi hena 'nara hñeni mi xo'tua ya ji y ya mi pε'tsa 'rɛt'amayoho njeya mi njab_u. Nu'á bi joni ja rá xutha ra Jesu pa bi ðanbabi rá he.

²¹ Ngue'a mi bense ja rá mfeni nura 'behña'a ne mi ena: “Dí camfri gue 'b_u hønse ga th_unbabi rá ñani rá he ga ñani 'bestho de ma hñeni.”

²² Ha ra Jesu bi mpants'i bi hyandi ne bi 'ñembi:

—Ma zi t'ixu'i, johyabya ngue'a co ri jamfri xcá ñani.

Y nura 'behña 'bestho bi ñani ra ora'a.

²³ Nep_u bi zønga ra Jesu co yá nxadi ja rá ngu nú'a ra nda ja xqui du rá t'ixu. Y mi 'b_uhni ya m̄e'mda mi pε'mda, ne ndunthi ya ja'i xi mi zoni.

²⁴ Y ra Jesu bi 'ñemba ya ja'i:

—Pøñ_u ts'_u pa thi. Nura nxutsi aha, hingue xa du.

Pe ya ja'i mi thentho ra Jesu.

²⁵ Pe ngu bi bøni'_u pa thi, ra Jesu bi yut'i hab_u mi 'benga ra nxutsi ne bi mipa rá 'yε, nep_u nu'á 'bestho bi nangui.

26 Y gatho nú'a ra hai de guehni bi ntanga ra noya de nú'a ra nxutsi xqui yopa nte de ra du.

Ra Jesu bi 'yøthe yoho ya goda

27 Nepu nu mi ma ra Jesu de guehni, yoho ya goda bi dɛni'a ne bi ña nts'edi'u bi 'ñena:

— ¡Nú'i rá T'u'i ra nda Davi, pɛscahe ra nthe cate!

28 Pe ra Jesu bi thotho ne bi ma bá cut'a ja 'nara ngu, ha nuya goda bi dɛni'a y bi yut'i'u nehe. Nepu ra Jesu bi 'ñembabi'u:

— ¿Ha guí camfrihu gue da za ga øthe'ihu?

Nu'ú bi 'ñembi:

— Haha, Ndada, da za.

29 Nu'bú ra Jesu bi hñu'tsua rá 'yɛ ja yá da'u ne bi 'ñembi:

— Dá njabu ngu nú'a xcá camfrihu.

30 Y 'bestho ra ora'a bi xogui yá da'u. Nepu ra Jesu bi hñu'mba ra hña ne bi 'ñembi:

— Oxqui ma gui mañhu to'o bi 'yøthe'ihu.

31 Pe nu mi bøni de guehni'u bi xipa gatho nuya mengu de guehni gue go ra Jesu xqui 'yøthe'u.

Ra Jesu bi 'yøthe 'nara gone

32 Y ngu bi bønga ya goda de guehni, bá ts'impa ra Jesu 'nara gone mi pɛ'tsa 'nara ts'ondahi.

33 Nepu ra Jesu bi 'yɛmba nú'a ra ts'ondahi mi pɛ'tsa nura gone, ne nu'á 'bestho bi za bi ña. Nuya ja'i xi bi 'yø, ne mi 'ñémbi'u 'na ngu ma'na:

— Masque núju go guecju rá hniniguihu Ajua, pe hinhya'mu stá hanthu 'nara nt'udi xi ra dangui ngu nú'a stá hanthubya.

34 Pe nuya fariseo bi 'ñena'u:

— Nuní hanpa rá ts'edi ra nda de ya ts'ondahi pa engu ya ts'ondahi.

Ra Jesu xi bi hueca ya ja'i

³⁵ Nura Jesu mi 'yo gatho ja ya danga hnini ne ya t'uca hnini, ne mi cut'a ja ya nija pa ja mi utuateni, ne mi øthe gatho ya da'thi, ne mi zofo ya ja'i mi embi gue ya xqui zøhø ra Nda de mahets'i pa da nda.

³⁶ Y mi hyanda ra Jesu gatho nuya ja'i, xi bi huequi'ua ngue'a 'ñena ya zi deti jo'o to'o da su y mi tu yá mai ngue'a himi pađi to'o da deni'ua.

³⁷ Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—Majuani dí xi'ahua, nuua xi ja ndunthi ra sofo pe jo'o ya mefi.

³⁸ Hangué 'yapabihua Ajuá nú'a to'o rá meti nuna ra 'befi pa da mehna ya mefi da guxa nuna sofona.

10

Ra Jesu bi zohna nú'ua 'ret'amayoho yá nxadi
(Mr. 3:13-19; Lc. 6:12-16)

¹ Nu'bú ra Jesu bi zohna nú'ua 'ret'amayoho yá nxadi xqui huahni, ne bi umba ra ts'edi'ua pa da 'yenga ya ts'ondahi ne da 'yøthe gatho ya hñeni.

² Nuya guehya yá thuhu nú'ua 'ret'amayoho yá apostol xqui hñuts'i: rá mudi ra Simu nú'a bi hñu'mbabi drá thuhu ra Pedro, ne ra Andre rá cu, ne ra Cobo, ne ra Xuua rá cu, di yoho'ua yá t'ua ra Sebedeo.

³ Nepu ra Lipe, ne ra Tolo, ra Toma, ne ra Teo nú'a mrá ngu'boja, ne nú'a ma'na ra Cobo rá t'ua ra Alfeo, ne ra Lebeo nú'a bi thu'mbabi nehe ra Tadeo.

⁴ Nepu nú'a ma'na ra Simu nú'a xqui 'ñoui ya cananista, ne ra Juda Iscariote nú'a to'o bi da ra Jesu.

*Ra Jesu bi mɛhna yá nxadi pa da zofo ya ja'i
(Mr. 6:7-13; Lc. 9:1-6)*

⁵ Nu'bú gatho nú'ɥ 'rɛt'amayoho yá nxadi ra Jesu bi mɛhni ne bi 'ñembi'ɥ:

—Nubyá oxqui ma gui zohɥ nú'ɥ hingyá me Israel, nixi ya me Nsamaria.

⁶ Rí maha go da bá zohɥ ya me Israel nú'ɥ go gue'ɥ rá hnini Ajuá xa 'mɛdi ngu ya zi dɛti.

⁷ Rí maha gui umfɥ nt'øde gue ya xa zøhø ra Nda de mahets'i pa da nda.

⁸ 'Yøthɛhɥ nú'ɥ to'o di tsɥ ra lepra, ne nú'ɥ di pɛ'tsa ma'ra ya hñeni, ne japhɥ da nte ma'na'qui nú'ɥ xa du, ne 'yɛmbahɥ ya ts'ondahi nú'ɥ to'o di pɛ'tsi. Ngu stá 'ra'athohɥ nuna ts'ɛdina, njabɥ nehe ma gui fats'ithohohɥ ya ja'i.

⁹ Oxqui ma gui haxhɥ ra boja pa ja ra 'ñu, nixi ra t'axi nixi ra oro nixi ra cobre.

¹⁰ Ne oxqui haxhɥ ni 'nara 'bats'i, ni ri mponga dutuhɥ ni ri mponga zexthihɥ nixi ri bordohɥ, ngue'a ra mɛfi rí 'ñepi da t'umbabi nú'a te ø'tua ra 'bɛdi.

¹¹ Ne nu xcrí tsøñhɥ ja 'nara danga hnini o 'nara t'uca hnini, gui hyoñhɥ 'nara ja'i nú'a dra hoja'i, ne ja gui 'buhɥni ja rá ngu'a asta hingui pøñhɥ de nú'a ra hnini'a.

¹² Y nu xcrí cuthɥ ja nú'a ra ngu'a, gui 'yapabihɥ Ajuá da japi nuya mengu de nú'a ra ngu'a.

¹³ 'Bɥ nuya mengu de nura ngu'a da 'ra'ahɥ ntsaya, nu'bú Ajuá ma da japi'ɥ. Pe nu'bɥ hinda 'ra'ahɥ ntsaya, Ajuá hinda ma da japi'ɥ.

¹⁴ 'Bɥ ni 'nara mengu de nú'a ra hnini'a hinda gamfri nú'a gui xiphɥ ne hinda hñuxa nt'øde, nu'bú pøñhɥ de nú'a ra ngu'a o de nú'a ra hnini'a ne gui

fɛ'ma ri uah_u pa da hyø nú'a ra hai xa nthu'ti de nú'a ra hnini'a.

¹⁵ Majuani dí xi'ah_u, ra pa de ra ngaxhmai nú'a ra hnini hinda hñuxa nt'øde nú'a gui xiph_u, ma'na ma da ndangui yá ts'oqui nura hnini'a que ra hnini Sodoma ne Gomorra.

Ya nt'utsate ne ya nts'o'mui

¹⁶ Nubyá dí pɛhn'a'ih_u gui maha gui 'yoh_u ngu ya zi dɛti madetho ja ya zate. Hangué xi da nsuh_u ngu 'nara qu'eñá, pe oguí øth_u ra nts'o'mui, njah_u ngu 'nara zi domitsu hingui øt'a ra nts'o'mui.

¹⁷ Ne xi da nsuh_u, ngue'a ya ja'i ma da zix'ah_u ja ya ts'utbi, ne ma da zix'ah_u ja yá nija'u pa ja dí nap'a'ih_uni.

¹⁸ Nú'á ma da zix'ah_u ja ya ts'utbi y asta ja ya danga nda po rá nguecagui. Hangué njab_u da za gui damajuanih_u de guecagui ja yá thandi ya nda ne nú'á hingyá me Israel.

¹⁹ Nu sta ts'ix'ah_u nts'ahni, osta ma da du ri muih_u de nú'a te ma gui mañh_u, nixi gui beñh_u 'mɛt'o nú'a ma gui mañh_u, ngue'a nura ora ma gui ñah_u, Ajuá go da 'ra'ah_u ya noya.

²⁰ Nu'ahú hingo ma gui ñasɛh_u; nurá Maça Ndañi Ajuá ra Dada go gue'a ma da xi'ah_u te ma gui mañh_u.

²¹ Nuya pa'u nuya ja'i ma da ñutsasɛui yá cu ne da da pa da tho. Ya dada ma da da yá batsi y ya batsi ma da nø'tua yá dada, ne da da pa da tho nehe.

²² Gatho ya meximhai ma da ɛtsa'ih_u ngue'a guí mañh_u ma noya. Pe nu'a tó'o da zɛti asta rá ngats'i, nú'á go gue'a da mpøhø.

23 Nu'b_u da t'utsa'ih_u ja 'nara hnini, pøñh_u de guehni, rí maha ma'nara hnini. Majuani dí xi'ah_u, hingri juatho gui 'yoh_u gatho ya hnini de ra hai Israel ha Nú'a To'o bi e bi Nja'i ya da yopa zøhø ma'na'qui.

24 'Nara xahnate ma'na ja rá nsu que rá nxadi; 'nara hmu ma'na ja rá nsu que rá 'bεgo.

25 Nura nxadi mahyoni da thogui ngu tho rá xahnate, nehe ra 'bεgo mahyoni da thogui ngu tho rá hmu. Nja ngu 'nara dada 'b_u da t'embabi gue go ra Beelsebú, nu'bá ya mengu rá ngu da t'embabi' u mahyεgui nehe.

To'o mahyoni gui tsuh_u
(Lc. 12:2-9)

26 Hangue dí xi'ah_u oxqui tsuh_u nú'a ma gui thoguih_u. Masque 'b_u te da t'ø't'a'ih_u mant'agui, pe rá ngats'i ra pa ja ma da hnequini gatho nú'a te xa t'ø't'ah_u, ngue'a gatho nú'a te t'øt'e mant'agui ma da fadi.

27 Nú'a dí u't'a'ih_u sehe mant'agui ma gui utuah_u gatho ya ja'i. Nehe nú'a dí xi'asεh_u zi njante ma gui mañh_u nts'edi pa da 'yøde gatho ya ja'i.

28 Oxqui tsuh_u to'o da hyo'ah_u, ngue'a nuri almah_u hinda za to da hyop'ah_u. Nu'a tó'o mahyoni gui tsuh_u, nu Aju_a, ngue'a nu'a h_a, tsa da mehn'a ri almah_u ne ri ngøqu'eih_u ja ra nidu.

29 Nuya zi ts'int's' u hints' u ri muui asta 'ba yoho por ñodmi, ne hingui tagui tuse' u 'b_u hingo rá paha Aju_a ra Dada.

30 ¿Xihma'ih_u? Nu'ah_u ma'na grí muuih_u ja rá thandi Aju_a, ngue'a asta nuri stah_u 'mede.

³¹ Hangue oxqui ma gui ntsuh_u, ngue'a ma'na grí muuih_u que ya zi ts'intsh_u.

*Nú'u to'o damajuani de ra Jesu ja yá thandi ya ja'i
(Lc. 12:8-9)*

³² Nu'a tó'o ma da damajuani de guequi ja yá thandi ya ja'i, nequi nehe ma ga damajuani de gue'a ja rá thandi ma Dada bí 'bui mahets'i.

³³ Pe nu'a tó'o da ncøni de guequi ja yá thandi ya ja'i, nequi nehe ma ga xipa ma Dada nú'a bí 'bui mahets'i gue himbi ne bi gamfrigui.

*Ma da hegue ya ja'i po rá ngue ra Jesu
(Lc. 12:51-53; 14:26-27)*

³⁴ Oguí hu ri muih_u gue ngue'a stá ehe ya hinda nja ra tuhni ja ra ximhai; nu'á ma da nja ngue'a stá ehe.

³⁵ Nuya t'uh da nø'tua yá dada, ne ya t'ixu da nø'tua yá nana, ha nuya ts'ihue da nø'tua yá suegra.

³⁶ Y njab_u nuyá ncontra ya ja'i ma da bønse de ja yá ngu'uh.

³⁷ Nu'a tó'o ma'na go ri mađi rá dada o rá nana que guecagui, nú'á hinda za da dengagui. Nehe nu'a tó'o ma'na go ri mađi rá t'uh o rá t'ixu que guecagui, ne'a hinda za da dengagui.

³⁸ Nehe nu'a tó'o hinda 'ñei pa da dengagui masque da tho ya nt'atsate ne ya 'betsa, nú'á hinda za da dengagui.

³⁹ Nu'a tó'o ri mađi rá te nuua ja ra ximhai, ma da 'bedi rá te pa nzantho, pe nu'a tó'o da dengagui masque da du po rá nguequi, ma da zudi rá te pa nzantho.

*Ya hoga thaha de mahets'i**(Mr. 9:41)*

⁴⁰ Nu'ụ tó'ọ da 'ra'ahụ ntsaya, go guequi ri 'raca ntsaya. Ha nu'ụ tó'ọ da 'raca ntsaya, go ri umba ntsaya ma Dada nú'ạ to'ọ bá pęcagui.

⁴¹ Nu'ạ tó'ọ da umba ntsaya 'nará 'mehni Ajuạ, ma da hñanga ra thaha nehe ngu ma da hñani 'nará 'mehni Ajuạ. Ha nu'ạ tó'ọ da umba ntsaya 'nara ja'i ngue'ạ øte Ajuạ, ne'ạ ma da hñanga ra thaha ngu nú'ạ ma da hñani nú'ạ øte Ajuạ.

⁴² Nú'ahụ ma nxadi'ihụ, 'bụ tó'ọ da 'ra'ahụ madi ts'ụ ra dehe gui tsihụ ngue'ạ ma nxadi'ihụ, majuani dí xi'ahụ gue nura ja'i'ạ hinda ma da 'bedi rá thaha.

11*Ra Xuua Xi'tsate bi mehna yoho yá nxadi pa bá c'a'tsa ra Jesu**(Lc. 7:18-35)*

¹ Nu mi uadi ra Jesu bi xipabi te ma da mefi nú'ụ 'ret'amayoho yá nxadi, nú'ạ bi ma ja ya hnini de nú'ạ ra hai'ạ pa da mąnga ra maça noya.

² Y de mi ofadi nura Xuua Xi'tsate bi 'yøde de nú'ạ mi øt'a ra Jesu. Nu'bú bi mehna yoho yá nxadi nú'ụ mri 'ñoui pa da 'yambabi'ạ,

³ ne bi 'ñembi:

—¿Ha go gue'i rá 'mehni'i Ajuạ nú'ạ dí tømhe, o ga tømhe ma'na da 'ñepụ?

⁴ Ra Jesu bi dadi ne bi 'ñembi:

—Rí maha gui xiphụ ra Xuua de nú'ạ guí ødehụ ne nú'ạ guí hanthụ.

⁵ Bá xiphụ gue ya goda xo yá da, ya doua ri 'yo, ya gogu øde, nu'ụ tsu ra lepra ñani, nu'ụ xa du ri yopa nte, ha nuya zi hyoya nehe øde ra maça noya.

6 Njapi nú'a to'o camfri gue go guecagui rá 'mɛhnigui Ajuá.

7 De mi menga yá nxadi ra Xuua Xi'tsate, ra Jesu bi mudi bi xipa ya ja'i de rá 'bɛfi ra Xuua, ne bi 'yø'tua ya nt'ani bi 'ñembabi:

—Xi de gá maha ja ra mbonhi, ¿te rá 'bɛ uá hanthɛni? ¿Ha gue uá hanthɛ 'nara 'ñøhø mi otho rá ts'edi 'ñena 'nara dox'lo ri ndudetho ra ndahi? Hina ¿ngue ha?

8 Nu'bá, ¿te rá 'bɛ ma uá hanthɛ? ¿Ha gue uá hanthɛ 'nara 'ñøhø xqui hye 'raya dutu mahotho? Hina ¿ngue ha? Ngue'a nu'ɛ tó'o pɛpa ya nda nuua ja ra ximhai, go gue'ɛ 'bɛi ja yá danga ngu ya nda ne go gue'ɛ ri nhye xi xá hño.

9 Nu'bá, ¿te rá 'bɛ gá ma uá hanthɛ? ¿Ha gue hingue 'nará 'mɛhni Ajuá? Haha, 'nará 'mɛhni Ajuá. Y hingue hønse gue'a rá 'bɛfi'a.

10 Nura Xuua Xi'tsate go gue'a bá ehe bá 'bet'o de guequi, ne gue'a xqui ma Ajuá ma Dada ja ra Maca T'ofó ne bi 'ñena:

Nugui dí pɛhna 'na to'o ri 'bet'o de gue'i pa da hyoc'a ri 'ñu.

11 Xi majuani dí xi'ahɛ de gatho nuya ja'i xa 'mɛiua ja ra ximhai xa njo'o ni 'na di ja rá nsu ngu ra Xuua Xi'tsate, pe nu'a tó'o xa yat'a ja rá hmanda Ajuá, ma'na xa njapi que ra Xuua.

12 Nu mi mudi bi nxi'tsate ra Xuua, nú'á bi dama nupa yá mfeni ya ja'i pa da dama ñobri pa da yathma'ɛ ja rá hmanda Ajuá. Y nu'ɛ tó'o øt'a ra ts'edi pa da yat'i, cut'i ja rá hmanda Ajuá.

13 Ngue'a nu mi zøhø ra Xuua, gue'bɛ bi nja ngu nú'a xqui mąnga ra Moise ne ma'ra yá 'mɛhni Ajuá

nú'bu mi ma gue da 'ñehe ra Nda de mahets'i pa da nda.

14 Nehe bi mañ'u gue ra badi Elía mi pe'tsi da yopa mengui, y ya bi njabu ngu nú'a xqui mañ'u ngue'a ra Xuua go gue'a rá mpøte ra Elía. Camfrihu nú'a dí xi'ahu.

15 Nu'a tó'o pe'tsa ra paha da gamfri nuya ya noya dí xi'ahu, dá gamfri.

16 ¿Ngu to'o ga hyecuabihu nú'u ya ja'i hingui camfrigui? Nu'ú ri nhyecuauí ya batsi nú'u hu ja ra tai 'ñeni ne pe'mda, ne ri ntsahui ma'ra yá mibatsiui.

17 Ne embabi: “Nuje dá mpe'mdahe ne hingá ne gá neihu. Dá maha ja ra nt'agui dá nzonihe, pe nu'ahu nixi himbi du ri muihu. Nu'bú ¿te guí nehú?” Njabutho nehe nú'u ya danga ja'ibya, nú'ú ni 'nara t'øt'e hingui ho.

18 Nura Xuua Xi'tsate mi t'embi gue mi pe'tsa ra ts'ondahi ngue'a hinto mri ñuniui nixi mri ntsiui ya tixfani.

19 Nepu 'mefa de ra Xuua bi zø Nú'a To'o bi e bi Nja'i, nu'á ha, to'oraza ri ñuniui ne ri ntsiui, hangue ya ja'i bi 'ñena: “Ndi, nuni ra 'ñøhø xi ra ts'o'yo y ra tixfani, xi ri ñuniui ne xi ri ntsiui ya tixfani ne ya ts'o'ja'i.” Pe nugui dí xi'ahu gue nuya ja'i beni njabu, hinte yá fadi'u, ngue'a ri hnequitho nú'u to'o pe'tsa ra mfadi, ngue'a ri hnequitho ja yá 'bɛfi.

Ya hnini dega ts'o'yøde

(Lc. 10:13-15)

20 Nepu ra Jesu bi ma nehe de nú'u ya hnini habu xqui thogui xqui 'yøt'a ya danga nt'udi. Y bi zui

nú'ᵤ ya ja'i de nuya hnini'ᵤ ngue'a himbi ntsø'mi de yá ts'oqui masque bi hyanthma'ᵤ rá ts'edi Ajuá. Bi 'ñembi:

21 — ¡Huecate'ihᵤ nú'ahᵤ gyá menguhᵤ Corasí ne gyá me Betsaidahᵤ! Ma xi dra castiga'ihᵤ ngue'a masque xcá hyanduahᵤ rá ts'edi Ajuá pe hinxcá ñobrihᵤ de ri ts'oquihᵤ. 'Bᵤ nuya me Tiro ne ya me Sidó xqui hyanthmaḥa'ᵤ gatho nú'a xcá hyanthᵤbya, nú'ú xa ntsø'ma hmḥa de yá ts'oqui, ne xa hñehma'ᵤ dega dumᵤi ne xa ncoxa ra 'bospí.

22 Hangue dí xi'ahᵤ gue nú'a ra pa de ra ngaxhmai ma'na dya dangui ri ts'oquihᵤ que ra hnini Tiro ne ra hnini Sidó.

23 ¡Huecate'ihᵤ nú'ahᵤ gyá menguhᵤ Ncapernau! Guí hu ri maihᵤ gue ra dangui ri nsuhᵤ, pe hina, ngue'a ma gui nhuatihᵤ ngue'a hinxcá ñobrihᵤ de ri ts'oquihᵤ. 'Bᵤ nuya me Sodoma xqui hyanthmaḥa nuya ya danga nt'udi ngu nú'a xcá hyanthᵤbya, nu'bú hinxra huatihma, di jatho nú'a ra hninihma.

24 Hangue dí xi'ahᵤ gue nú'a ra pa yá ngats'i ya pa ma'na dya dangui ri ts'oquihᵤ que ra hnini Sodoma.

Bá ehᵤ pa gui tsayahᵤ

(Lc. 10:21-22)

25 Nepᵤ ra Jesu bi 'yapa Ajuá rá Dada ne bi 'ñena: — Dí xøcambeni'i ma Dada'i nú'i grá Nda de mahets'i ne de ra ximhai. Dí 'ra'a njamadi ngue'a xcá utua ri noya nú'ᵤ to'o hingingá bamhya, y nu'ᵤ tó'o ya bamhya ne ya 'ñets'i himbi zo yá mfeni.

26 Y gatho nú'a xcá øt'e go gue'a ri paha, ma Dada'i.

27 'Mefa ra Jesu bi 'ñemba yá nxadi:

—Ma Dada bi 'racagui gatho ra mfadi. Jo'o to'o patca ma mfeni, hønse ma Dada bí 'bui mahets'i, nú'á ha, go gue'a patca ma mfeni. Nehe jo'o to'o xa batua rá mfeni ma Dada, hønse nuga ha, ngue'a go gueque rá T'ugui, nehe nú'u to'o stá huahni, ne'u patuabi rá mfeni ma Dada ngue'a go stá utuabi'u.

²⁸ Bá ehu gatho nú'ahu grí mpefih ne xi grí nduhu pa ga tsuc'a ri 'bats'ihu pa gui tsayahu.

²⁹ Ngu 'nara nt'ei dega ndamfri thu'tsua ra yugo pa da t'ei, njabu nehe nu'ahu gui hñañhu nú'a ra yugo ga hu'ts'ahu pa da za ga u't'ahu ma hoga'mui, pa da za gui nhyoja'ihu nehe ngugui, ngue'a nuga drá hoja'i y hindrá 'ñets'i, y njabu ya hinda zabi'ihu nixi da du ri muihu.

³⁰ Ngue'a nura yugo dí hu'ts'ahu hinda uñ'ahu, y nú'a ra 'bats'i dí tu't'ahu hingui ma gui tsamahñu.

12

Ya nxadi bi doca ya ngaha gá trigo ra pa dega tsaya

(Mr. 2:23-28; Lc. 6:1-5)

¹ 'Nara pa ra Jesu co yá nxadi bi 'ranga ja 'nara uatrigo. Y nura pa'a mi nsabdo, y gue'a ra pa dega tsaya. Ne nuya nxadi mi tsu ra thuhu hangue bi mudi bi docua yá ngaha ya trigo pa bi zi'u.

² Y mi hyanda njabu ya fariseo bi 'ñemba ra Jesu:

—¿Hanja øt'a njabu ri nxadi? Nuyú hindí 'ñepi da 'yøt'a njabu nú'a ra pa dega tsaya.

³ Pe ra Jesu bi datuabi'u bi 'ñembi:

—¿Ha hincá hñe'thu habu ma de nú'a bi 'yøt'a ra Davi nú'bu mi tsu ra thuhu co nú'u mri 'ñoui?

⁴ Nu'á bi yut'a mbo rá nija Ajuá ne bi zi nú'u ya thuhme xqui njapi. Ha nú'á ne nú'u mri 'ñoui hingo mri 'ñepa hmāhā xa zi nura thuhme'a, hønse ya macja ha.

⁵ ¿Ha hinxcá hñe'tihū nehe ja rá ley ra Moise gue nuya macja di mpɛfi ja ra ndanija masque ya pa dega tsaya pe hinte ma ts'oqui øt'e?

⁶ Ha nuga dí xi'ahū gue 'bucua nú'a to'o ma'na ja rá nsu que ra ndanija.

⁷ Mahyoni gui pahū te rí bōnga nuya ya noya bi mānga Ajuá ma Dada ja ra Maça T'ofó ne bi 'ñena: “Nuga ma'na dí ne gui mpɛ'tsuhū ra nthecate 'na ngu 'na que gui tsincāhū ya mbo'oni pa gui hyohū gui 'bahaguihū.” 'Bū gri pahmāhū te rí bōnga nuya ya noya, nu'bú hinxcá ñāpahmāhū nú'u hinte ma ts'oqui tu.

⁸ Nú'a To'o bi e bi Nja'i go gue'a pɛ'tsa ra ts'edi pa da manda masque ra pa dega tsaya.

*'Nara 'ñøhø xqui 'yot'a 'nará 'yɛ
(Mr. 3:1-6; Lc. 6:6-11)*

⁹ Y ra Jesu bi thogui de guehni ne bi ma bá cat'a ja ra nija.

¹⁰ Y ja mi 'buhni 'nara 'ñøhø xqui 'yot'a 'nará 'yɛ. Y nuya fariseo mi 'buhni bi 'yamba ra Jesu ne bi 'ñembi:

—¿Ha gue rí 'ñepi gui 'yøthe 'nara ja'i nura pa dega tsaya?

Nu'ú mi ambabi njabū pa da ñāpahmā'a.

¹¹ Pe ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—¿To'o 'na de gue'ahū gri pɛ'tshū 'nara zi deti, nepū da zo ja 'nara o'tsi ne hingui hñāihū ngue'a ra pa dega tsaya? Pɛ'tsi gui hñāihū.

12 ¿Ha gue hingue ma'na di muui 'nara ja'i que 'nara deti? Hangué mahyoni ga øth_u ya hoga 'bɛfi masque ra pa dega tsaya.

13 Nep_u ra Jesu bi 'ñembabi nú'a ra 'ñøhø to'o xqui 'yot'a rá 'yɛ:

—H_u ri 'yɛ.

Nu'bú nu'á bi tanga rá 'yɛ, nep_u 'bestho bi ñani ne bi gohi ngu mi nja nú'a ma'na rá 'yɛ.

14 Nu'bú ya fariseo bi bøni de guehni pa bi 'ñu'ti hanja da za da hyohm_a ra Jesu.

Ra badi Isaía xqui ma de ra Jesu

15 Pe nu'á bi batho te mi beni'_u ne bi ma de guehni y bi ðena ndunthi ya ja'i. Y mi øthebi gatho nú'_u to'o mi hñeni.

16 Ne bi hñu'mba ra hñ_a ya da'thi nú'_u xqui 'yøthe gue hinto da xipabi de nú'a xqui 'yø'tuabi'_u.

17 Bi m_anga ra Jesu njab_u pa bi nja ngu nú'a xqui m_anga ra badi Isaía gue Aju_a bi 'ñena:

18 Guehna ma hoga 'mehni stá p_ehni ne guehna ma hm_adi ne xi dí hoga rá 'm_ei.

Ga umbabi ma Maça Nda_hi pa da zofo gatho ya ja'i

'b_u ja rá ngu_uni ra ximhai,

pa da badi'_u gue ma ga ha'mba nguenda.

19 Nu'á hinto ma da ntsanoyau_i, nixi to'o ma da ma'tiui ja ya 'ñu.

20 Ma hoga 'mehni ma da nupa yá mfeni nú'_u to'o hints'_u tsedi yá jamfri, ngu 'ñena 'nara dox'o xa dehmi,

ne ma da m_e'tsua ra nthecate nú'_u to'o ja xa gamfri, ngu 'ñena 'nara t'_uca ñot'i hints'_u di yot'atho.

Ne ma da 'ñudi ra hoga'mui asta hinda 'medi ra nts'o'mui.

21 Y ya ja'i de gatho rá nguni ra ximhai ma da gamfribi rá noya'a.

Bi t'embabi ra Jesu gue mi hanpa rá ts'edi ra nda de ya ts'ondahi

(Mr. 3:19-30; Lc. 11:14-23; 12:10)

22 Nepu ra Jesu bá ts'impabi 'nara ja'i mrá gone ne mrá goda ngue'a mi pε'tsa 'nara ts'ondahi, y nu'á bi 'yεmbabi. Y 'bestho ra ora'a bi za bi ña ne bi hyandi.

23 Hangue gatho ya ja'i mi 'bahni xi bi 'yø ne bi 'ñembabi'ε 'na ngu ma'na:

—¿Ha go guehni rá t'ε ra nda Davi nú'a to'o xqui mehni Ajuá pa da nda 'bε?

24 Y nu mi 'yøde ya fariseo bi mąnga ya ja'i njabu, nu'bú nu'ú bi 'ñémse'ε:

—Nuní hingue co rá ts'edisε engu ya ts'ondahi, nuní hanpa rá ts'edi ra Beelsebú nú'a ra nda de ya ts'ondahi.

25 Pe ra Jesu bi batuatho yá mfeni'ε ne bi 'ñembabi:

—Nu'bε 'nara hnini da hyegue ne da ntunsehε, nu'bú da 'metho nú'a xa mεfi'ε. Ha nu'bε 'nara 'mui da ntunsehε, hinda za da 'mui xá hño, da nhuata ra 'mui.

26 Xi ra ts'ondahi, ¿hanja da za da 'yεnga rá mits'ondahiui? Hinda za, ngue'a nu'bε njabu da 'ñotho yá ts'edi 'na ngu 'na ne da nhuati gatho.

27 Guí eñhu gue nuga dí engu ya ts'ondahi co rá ts'edi ra nda de ya ts'ondahi. Xi ri 'mehnihu, ¿con to'o rá ts'edi engu ya ts'ondahi 'bε? Go dá xi'ahε'ε.

28 Nuga dí engá ya ts'ondahi co rá ts'edi rá Maça Ndahi Ajuá ma Dada, hangue njab_u pah_u gue ya xa zøhø ra Ndá de mahets'i pa da ndá.

29 Hinda za da yat'a 'nara be ja rá ngu 'nara ja'i nú'a xi di o rá ts'edi 'b_u hingue 'met'o da mihi ne da du'ti pa da bepi nú'a te pe'tsi.

30 Nu'_u tó'o hingui 'yo con gueque, nú'ú di utsagui. Nehe nu'_u tó'o hingui faxqui ga munts'a ma sofo, nú'ú go xantho.

31 Dí xi'ah_u gue gatho ya ts'oqui øt'a ya ja'i ne gatho ya ts'one mañ'_u, ma dra pumbabi'_u. Pe nu'a tó'o da zamba rá Maça Ndahi Ajuá, nura ja'i'a hindra pumbabi.

32 Nu'a tó'o da zani Nú'a To'o bi e bi Nja'i, nu'á dra pumbabi, pe nu'a tó'o da zanga ra Maça Ndahi hindra pumbabi nixi nubya ni pa nzantho.

Ya 'bai gá za faditho po yá fruta

(Lc. 6:43-45)

33 'Nara hoga 'bai gá za unga ya hoga fruta, ha 'nara ts'o 'bai gá za unga ya ts'o fruta. Hangue njab_u da za gui padih_u nda'a ra hoga 'bai gá za y nda'a hingrá hoga 'bai gá za.

34 Nu'ah_u xi gyá ts'o'm_uih_u guí njah_u ngu ya qu'eñá tsate. ¿Hanja da za gui mañh_u ya hoga noya 'b_u guí beñh_u ya ts'omfeni? Ngue'a nú'a guí beñh_u ja ri mfenih_u go gue'a guí mañh_u nehe.

35 Nu'a tó'o bengá ya hoga mfeni mąnga ya hoga noya, ha nu'a tó'o bengá ya ts'omfeni mąnga ya ts'onoya.

36 Nuga dí xi'ah_u gue gatho nú'a te gui mañh_u ne hingui jamasuh_u, pe'tsi te gui thadih_u nura pa'a ma da thap'ah_u nguenda.

³⁷ Ngue'a Ajuá go gue'a ma da hñap'ah_u nguenda de gatho nú'a guí mañh_u, ne ja ma da hnequini tengu ri hñoja'ih_u ne tengu ri nts'o'm_uih_u.

Ya ts'oja'i adi 'nara nt'udi

(Mr. 8:12; Lc. 11:29-32)

³⁸ Nep_u 'raya xahnate de ra ley ne ya fariseo mi 'b_uhni bi 'ñembabi ra Jesu:

—Xahnate, dí nehe gui 'ñutcahe 'raya nt'udi pa ga p_uhe ua xi majua_{ni} go xpá meñ'a'i Ajuá.

³⁹ Nu'bú ra Jesu bi d_utuabi ne bi 'ñembi:

—Nu'ahú gyá ts'oja'ih_u ne gyá 'ñagamfrih_u hangue guí adih_u 'nara nt'udi gui hyanth_u pa gui camfrih_u. Pe nuga, hinga ma ga u't'a'ih_u ni 'nara nt'udi. Hø_nse nda'a da t'u't'ah_u, nú'a ra nt'udi de ra Joná rá 'meñni Ajuá.

⁴⁰ Nu'á bi 'yo hñu pa ne hñu xuui mbo rá m_ui 'nara d_unga hua. Njab_u nehe Nú'a To'o bi e bi Nja'i ma da 'm_ui hñu pa ne hñu xuui mbo ra hai.

⁴¹ Ha 'me_ufa bi ma ra Joná bá zofu ya ja'i de ra hnini Ninive, ha nu'ú 'bestho bi ntsø'mi de yá ts'oqui. Ha nubyá 'b_ucua 'na to'o ma'na xi ja rá nsu que ra Joná, pe nu'ah_u hinxcá camfrih_u. Hangue ja rá ngats'i ra pa ma xi da ñap'a'ih_u ya me Ninive, gue'a masque xcá hyanduabih_u rá ts'edi Ajuá pe hinxcá camfrih_u.

⁴² Nehe nú'a ra 'beñña mrá nda de ra hai Arabia mi 'yøde gue ra Salomó xi mi ja ndunthi rá m_ufadi. Nú'á bá ehe bi c'a'tsi'a masque xi nts'edi mi yab_u rá hai, pa da 'yøde nú'a mi mañ'a. Pe nubyá 'b_ucua 'na to'o ma'na xi ja rá nsu que ra Salomó, pe nu'ah_u hinxcá camfrih_u. Hangue ja rá ngats'i ra pa ma da ñap'ah_u nú'a ra 'beñña'a gue'a

masque xcá hyanduabih_u rá ts'edi Aju_a pe hinxcá camfrih_u.

Ra Jesu bi ma 'nara 'bede de ra ts'ondahi bi mengui

(Lc. 11:24-26)

⁴³ Nep_u ra Jesu bi 'ñena:

—Nu'b_u 'nara ts'ondahi da bonga de ja 'nara ja'i, nura ts'ondahi'a 'yo hab_uraza ja ya mbonthi honi hmah_a hab_u da 'm_ui, pe hingui ts_udi. Nu'b_u ma da mans_e'_a ne da 'ñena:

⁴⁴ “Pøde ma ga pengui hab_u dá pøni pa ja ga yopa 'b_uhni.” Ha nu stí mengui'a da z_udi nú'a ra 'ñøhø ne guet'atho rá mfeni ngu bi zogui ra ts'ondahi, nu'b_u nja ngu 'nara ngu xa 'bast'i ne xá nt'axi pe hinto 'b_ui.

⁴⁵ Nu'b_u nú'a ra ts'ondahi'a da ma da tsi má yoto ya ts'ondahi nú'_u ma'na xi strá nts'o que gue'a, nep_u da y_ut'a ja nú'a ra 'ñøhø nú'a mi guet'atho rá mfeni. Nu'b_u nu'a ma'na strá nts'o rá mfeni que rá m_udi. Hangue nú'ah_u gyá ts'oja'ih_u ma gui njah_ub_u nehe 'b_u hingui ñobrih_u.

Rá nana ne yá cu ra Jesu

(Mr. 3:31-35; Lc. 8:19-21)

⁴⁶ Y de mi utuate ra Jesu, bi zøhø rá nana ne yá cu mi 'bai møte ra ngu hab_u mi utuate'a ne mi ne da ñ_uai'a.

⁴⁷ Nu'b_u 'nara ja'i bi 'ñemba ra Jesu:

—'Bacua møte ri nana co ri cu hoñ'i gui ñ_uai 'na.

⁴⁸ Pe nura Jesu bi ðatuabi nú'a to'o bi xipabi njab_u ne bi 'ñembi:

—¿To'o ma nana_a, ne to'o ma cuga?

⁴⁹ Nep_u co rá 'ye bi 'ñudi yá nxadi ne bi 'ñena:

—Nuya go guehya ma nana ne ma cu.

⁵⁰ Nu'a tó'o ø'tua rá paha ma Dada bí 'bui ma-hets'i, go gue'a ma cu ne ma nju ne ma nana.

13

Ra 'bede de ra mot'i

(Mr. 4:1-9; Lc. 8:4-8)

¹ Nepu ra pa'a ra Jesu bi bøni de nú'a ra ngu habu mi 'bui, ne bi ma bá hudi ja ra ñanga ndehe.

² Nepu bi ma ndunthi ya ja'i bá c'a'tsi'a, nu'bú nu'á bi bøxa ja 'nara motsa ne ja bi hñudini, ne gatho ya ja'i bi gohini ja ra ñanga ndehe.

³ Nepu bi metuabi'u 'raya 'bede pa bi 'ñutuabi. Nurá mudi ra 'bede bi mede, bi ma de 'nara mot'i ne bi 'ñena:

—'Nara mot'i bi ma da mpot'a ja rá huahi.

⁴ Y nu mi mudi bi mpot'i, bi dagui 'raya zi nda ja ra 'ñu. Y nuya nda'u bi zi ya ts'int's'u.

⁵ Y nu ma'ra ya nda bi dagui ja ya 'bodo habu mi otho ndunthi ra hai, y nuya nda'u 'bestho bi fòts'e ngue'a hinxma pidi ra hai.

⁶ Y nu mi pat'a ra hyadi bi huixqui ne bi 'yot'i ngue'a mi otho yá 'y'u.

⁷ Nu ma'ra ya nda bi dagui mbo ja ya 'mini, ne mi te ya 'mini bi xumi ne bi hyo nú'a xqui 'bot'i.

⁸ Ha nu ma'ra ya nda bi dagui ja ra hoga hai, y nú'u ya nda'u xi bi c'onts'i xá hño ne bi hogui, 'raya 'bai bi unga 'na nthebe ya nda, nu ma'ra ya 'bai bi unga hñu'rate, ha nu ma'ra ya 'bai bi unga 'natema'ret'a ya nda.

⁹ Nu'a tó'o pe'tsa ra paha da 'yøde nuya ya noya dí ma, dá 'yøde.

Hanja ra Jesu bi zofo ya ja'i dega 'bede
(Mr. 4:10-12; Lc. 8:9-10)

¹⁰ Nep_u yá nxadi bi joni hab_u mi hudi ra Jesu pa bi 'yambabi ne bi 'ñembabi:

—¿Hanja guí zofo ya ja'i njab_u co nú'_u ya 'bede?

¹¹ Ra Jesu bi datuabi'_u ne bi 'ñembi:

—Nuga dí m̄anga njab_u ngue'a nuyá hinguí tsa da zo yá mfeni nú'a dí ma de hanja ri nda Ajuá, nú'a hinxqui fadi ma'met'o. Ngue'a nuyá hinxá t'umba ra mfadi pa da badi, pe nu'ah_u ha, xa t'a'ah_u ra mfadi pa gui pah_u.

¹² Y nu'ah_u ma'na ma gui pah_u ngue'a xa t'a'ah_u ra mfadi, nja ngu xa hma gue nu'a tó'o jababi, ma'na ma da me'tsi, ha nu'a tó'o othobi, ma da thacuabi nú'a ts'u pe'tsi.

¹³ Nuyá dí petuabi njab_u ngue'a ja yá thandi pe hinguí handi, ja yá nt'ode pe hinguí øde, ne ja yá mfeni pe hinte yá fadi.

¹⁴ Hangué bi njab_u ngu nú'a xqui m̄anga ra badi Isaía maya'b_u ne bi 'ñena:
 Ma gui 'yødeh_u pe hinda zo ri mfenih_u.
 Ma gui hyanth_u pe hinguí ma gui padih_u te rí bõni
 nú'a guí hanth_u.

¹⁵ Ngue'a xi xa megui ri mfenih_u,
 ne hinguí ne gui hñuxh_u nt'ode nú'a guí ødeh_u,
 ne hinguí ne gui pah_u nú'a guí hanth_u.
 Nu'ah_u hinguí ne gui hanth_u,
 nixi gui 'yødeh_u,
 nixi gui pah_u,
 ngue'a hinguí ne gui ntsø'mh_u pa ga pun'a ri
 ts'oquih_u.
 Nuna guehna bi m̄anga ra badi Isaía de ya
 'ñagamfri ja'i.

16 Pe nu'ah_u xa jap'ah_u Aju_a, ngue'a xca hyanth_u co ri thandih_u, ne xca 'yøh_u co ri nt'ødeh_u.

17 Xi maju_uni dí xi'ah_u gue ndunthi yá 'mehni Aju_a nú'_u mi 'b_ui maya'b_u ne ma'ra ya hoja'i mi nehma'_u xa hyandi ngu nú'a guí hanth_ubya, pe himbi za bi hyandi'_u. Ne mi nehma da 'yøde nuya ya noya guí ødeh_ubya, pe himbi za bi 'yøde'_u.

*Ra Jesu bi ma te rí bønga nura 'bede de ra mot'i
(Mr. 4:13-20; Lc. 8:11-15)*

18 Nubyá 'yøh_u xá hño te rí bønga nú'a ra 'bede stá xi'ah_u de ra mot'i.

19 Nu'_u ya nda bi dagui ja ra 'ñu go gue'_u ngu nú'_u to'o bi 'yøde ra noya de hanja ri nda Aju_a ne himbi zo yá mfeni. Nu'bú bi yat'a ra ts'ondahi ja yá mfeni pa bi pu'tua gatho nú'a xqui bahma'_u.

20 Nu'_u ya nda bi dagui ja ra 'bodo go gue'_u ngu nú'_u to'o bi 'yøde ra maça noya ne 'bestho bi gamfrihma co 'nara johya,

21 pe hinxqui zε yá jamfri, hangue nu mi tho ya ts'othogui ne ya nt'utsate po rá ngue ra maça noya, nu'á 'bestho bi 'uegue.

22 Nu'_u ya nda bi dagui ja ya 'mini go gue'_u ngu nú'_u to'o bi 'yøde ra maça noya pe 'bestho bi 'bε yá jamfri ne bi 'uegue ngue'a nsøctho mi oda yá mfeni ra boja ne ma'ra ya t'øt'e de ra ximhai.

23 Pe nu'_u ya nda bi dagui ja ra hoga hai go gue'_u ngu nú'_u to'o bi 'yøde ra maça noya ne bi zo yá mfeni, ne xi bi zεdi yá jamfri. Nu'bú go gue'_u xi bi unga ra sofo nja ngu ya nda, 'ra bi unga 'na nthebe, ha nu ma'ra bi unga hñu'rate, ha nu ma'ra bi unga 'natema'rεt'a.

Ra 'bede de ya ts'ondapo ja ra huahi dega trigo

24 Nep_u ra Jesu bi metuabi_u ma'na ra 'bede ne bi 'ñembi:

—Nurá hmanda ra Nda de mahets'i nja ngu 'nara mot'i bi mot'a ra trigo ja rá huáhi.

25 Pe nu mi 'ñaha yá mēfi, bi zø 'nará ncontra'a ne bi mo'tua 'raya ts'ondapo ja rá huáhi. Nep_u de gue'a 'bestho bi ma.

26 Ha nu mi føxa ra trigo, nehe bi føxa ya ts'ondapo.

27 Nep_u ya 'bego bi ma bá ambabi ra mehuáhi ne bi 'ñembi: “Ndada, ¿ha gue hingo ra trigo gá pot'a ja ri huáhi? ¿Hanja go bi c'onts'a nehe 'raya ts'ondapo?”

28 Nu'bá ra mehuáhi bi datuabi yá 'bego bi 'ñembabi: “Zai 'nama ncontra to'o bi mot'a nú_u ya ts'ondapo.” Nu'bá ya 'bego bi 'ñemba ra mehuáhi: “¿Ha gui ne ga ma ga c'u'tshe nú_u ya ts'ondapo?”

29 Nu'bá bi dadi ra mehuáhi bi 'ñena: “Hina, oxqui ma gui c'u'tsh_u ya ts'ondapo, ngue'a nu'b_u gui c'u'tsh_u ya ts'ondapo, ¿xi'b_u gui c'u'tsh_u nehe ra trigo?”

30 Hoph_u da te mahyεgui, cabo gue nú'a ra pa de ra sofo ga 'bepa ya xofa da hyets'i 'mēt'o nú_u ya ts'ondapo, ne da du'ti pa da tsat'i, ha nura trigo da munts'i pa da mē'tsa ja ra troha.”

Ra 'bede de ra nda gá mostasa

(Mr. 4:30-32; Lc. 13:18-19)

31 Nep_u ra Jesu bi metuabi_u ma'na ra 'bede ne bi 'ñembi:

—Rá hmanda Ajuá mahets'i nja ngu 'nara nda dega mostasa nú'a bi mot'a 'nara ja'i ja rá huáhi.

32 Nú'a ra nda'a ma'na xi ra zi lotsi de gatho ma'ra yá nda ya ndapo, pe nu sta nte'a, ma'na ra

dangui de gatho ma'ra ya ndapo, ne da nte xi ra dangui ngu 'nara 'bai gá za, y asta ja da hyocni yá 'bafi ya ts'int's'.

*Ra 'bede de ra nzoi
(Lc. 13:20-21)*

³³ Nep_u bi xipa ma'na ra 'bede bi 'ñembi:

—Nurá hmanda Ajuá mahets'i nja ngu 'nara 'bēhñá bi hyoca ra thuhme ne bi 'yents'ua ra nzoi nú'a ri japi da nets'i ra thuhme, ne mi ngu 'nate kilo ra arina bi mant'i, ne masque 'na zi tɛqui bi japi, pe bi nets'i gatho.

*Ra Jesu bi zofo ya ja'i dega 'bede
(Mr. 4:33-34)*

³⁴ Gatho nú'a mi xipa ya ja'i ra Jesu bi xipabi dega 'bede.

³⁵ Hangue bi njab_u ngu nú'a xqui mǎnga 'nará 'mēhni Ajuá maya'b_u bi 'ñena:
Ma ga petuabi 'raya 'bede ya ja'i,
pa ga utuabi nú'a hinto xa badi desde bi mudi ra ximhai.

*Ra Jesu bi ma te rí bɔnga ra 'bede de ya ts'ondapo
ja ra huahi dega trigo*

³⁶ Nep_u ra Jesu bi 'ñedi ya ja'i pa da ma ja yá ngu, y nehe'a bi ma ja nú'a ra ngu hab_u mi 'bui. Nep_u yá nxadi bi ma bá tsudi ne bi 'ñembabi:

—Xi da xicje xá hño te rí bɔnga nú'a ra 'bede de ya ts'ondapo bi fɔxa ja ra huahi.

³⁷ Nu'bú ra Jesu bi dadi ne bi 'ñembabi'.

—Nú'a ra mehuahi bi mot'a ra trigo ja rá huahi go gue'a Nú'a To'o bi e bi Nja'i.

³⁸ Ha nura huahi go gue'a ra ximhai, ha nura trigo go gue' u nú' u 'bui ja rá hmanda Ajuá, ha

nuya ts'ondapo go gue'u nú'u øtua rá hmanda ra ts'ondahi.

³⁹ Nura ncontra to'o bi mot'a ya ts'ondapo go gue'a ra ts'ondahi. Ha nura pa de ra sofo go gue'a rá ngats'i ra ximhai, ha nu'u ya xofo go yá ενξε Ajuá.

⁴⁰ Nja ngu ya xofo da 'ueca ya ts'ondapo pa da tsat'i, njabu nehe ja rá ngats'i ra ximhai ya ενξε da 'ueca nú'u ya ja'i øtua rá hmanda ra ts'ondahi.

⁴¹ Nú'a To'o bi e bi Nja'i ma da mehna yá ενξε pa da 'ueca gatho ya 'yøt'ats'oqui ne gatho ya ts'o'mai gá ja'i pa hinda yat'a mahets'i.

⁴² Nu'ú ma da t'equa pa da thøt'a ja ra tsibi nú'a ma da nzø pa nzantho, y nuni ja di zohmani ne ja di gushmani yá ts'i.

⁴³ Nepu nu'u tó'o 'yo xá hño ja rá thandi Ajuá ma da yot'i'u ngu 'nara danga ñot'i nuni mahets'i habu bí manda'a. Nu'a tó'o pe'tsa ra paha da 'yøde nuya ya noya dí mā, dá 'yøde.

Ra 'bede de ra boja t'agui

⁴⁴ Rá hmanda ra Nda de mahets'i nja ngu ra boja xa t'agui mbo ja ra hai, y nura boja'a bi dini 'nara ja'i ne bi yopa go'mithoni ma'na'qui. Nu'bú nu'á co ra johya bi dama pa gatho nú'a te mi pe'tsi pa da danga nú'a rá hai habu xqui dinga ra boja.

Ra 'bede de 'nara perhla xi di muui ndunthi

⁴⁵ Nehe rá hmanda ra Nda de mahets'i nja ngu 'nara duqui nú'a mi tuca ya hoga t'axa do yá thuhu ya perhla.

⁴⁶ Nu mi zedi 'nara hoga perhla xi mi muui ndunthi, nu'bú nu'á bi dama pa gatho nú'a te mi pe'tsi pa bi danga nú'a ra perhla'a.

Ra 'bede de ya hua ja ra xit'a

47 Nehe rá hmanda ra Nda de mahets'i nja ngu 'nara xit'a bi t'ent'a ja ra ndehe ne bi gu 'rama'na'ño ya hua.

48 Y nu mi ñuts'i ra xit'a, ya mehua bi hñai pa ja ra ñanthe. Ne bi hñudi'ua pa bi huahna ya hoga hua pa bi yut'a ja ra 'bøts'e; ha nu'ua himyá hoga hua bi føtbu.

49 Ma da njabu nehe ja rá ngats'i ra ximhai, ma da 'ñehe ya enxε pa da 'ueca ya ts'o'mui de ja ya hoja'i.

50 Ne nú'ua ya ts'o'mui ma da thøt'a ja ra tsibi nú'a ma da nzø pa nzantho, y nuni ja di zohmani ne ja di gushmani yá ts'i.

Ya ndaxjua t'øt'e ne ya 'ra'yo t'øt'e

51 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—¿Ha gue xa zo ri mfenihu gatho nú'a stá xi'ahu?

Nu'bú nu'á bi datuabi ne bi 'ñembi:

—Haha, ma zi Hmu'ihe.

52 Nu'bú nu'á bi 'ñembabi'ua:

—Xá hño 'bu. Nubyá da za gui 'ñudihu hingue hønse nú'a bi mąnga ra Moise ne ma'ra yá 'mehni Ajuá, pe nehe da za gui 'ñudihu ma 'ra'yo nt'utuate dí u't'a'ihu de hanja ri nda Ajuá, gui njahu ngu 'nara dada de 'nara ngu juqui nura ora honi gatho nú'a te xa me'tsa maya'bu ne ja guehya.

Ra Jesu mi 'buhni Nasare

(Mr. 6:1-6; Lc. 4:16-30)

53 Ha nu mi uadi ra Jesu bi mąnga nuya ya zi 'bede, bi ma de guehni.

⁵⁴ Ne bi ma pa ja rá hai'a, y de mi 'buhni mi pa ja ra nija de guehni pa mi xahna ya ja'i. Y nu'ú xi bi 'yø ne bi 'ñena:

—¿Habú xuá pađi nú'a ra mfađi pađni? ¿Ne há xqui bađni 'bú nuya ya đanga nt'udi øt'e?

⁵⁵ ¿Ha gue hingo guehni rá t'ú nú'a ra yaxi? ¿Ha gue hingo guehni rá t'ú ra Maria? ¿Ha gue hingo guehni rá cu ra Cobo ne ra Jose, ne ra Simu ne ra Juda?

⁵⁶ ¿Ha gue hingyá menguua yá nju nehe? ¿Habú xuá bađini gatho nú'a mā ne gatho nú'a øt'e?

⁵⁷ Y ya ja'i de guehni mi pø yá cuε con gue'a ne himbi ne bi gamfri. Hangue nura Jesu bi 'ñembabi'ú:

—'Nará 'mεhni Ajuá habεraza ri 'yo ri hnu-mansu, pe ja rá haise hina, nixi ja rá ngu.

⁵⁸ Hangue ra Jesu himbi 'yøt'a ndunthi ya đanga nt'udi de guehni ngue'a ya ja'i himbi ne bi gamfri.

14

Ra Xuua Xi'tsate bi thecua rá ñaxu (Mr. 6:14-29; Lc. 9:7-9)

¹ Ha nuya pa'ú ra nda Erode bi 'yøde de gatho nú'a te mi øt'a ra Jesu.

² Ne bi 'ñembabi yá mfats'i:

—Nura 'ñøhø'a go gue'a ra Xuua Xi'tsate xa yopa nte, hangue pε'tsa ra ts'εdi pa da 'yøt'a nuya ya nt'udi.

³ Ra Erode bi benga njabú ngue'a 'na'qui bi gu ra Xuua bi du'ti ne bi got'a fadi ngue'a ra Xuua mi hacua hmaħa ra Erode gue hinda zimba rá 'beħña rá cu nú'a rá thuhu ra Lipe, ha nura 'beħña rá thuhu ra Erodía.

4 Ngue'a ra Xuua xqui 'ñemba ra Erode:

—Hindí 'ñepi gui 'buhui ra Erodía.

5 Hangue ra Erode bi bø rá cuε ne mi nehma da hyo ra Xuua, pe himbi za bi hyo'a ngue'a mi tsu ya ja'i ngue'a mi camfri'ε gue ra Xuua go 'nara hoga badi.

6 Pe 'na'qui bi 'tumba rá pa ra Erode, ne nurá t'ixu ra Erodía bi nei ja yá thandi gatho nú'ε mi 'buhni, y ra Erode xi bi hopa rá hnei.

7 Hangue bi ñatuabi da umbabi gatho nú'a go da 'yadi.

8 Nu'bú nú'a ra nxutsi bi 'ñembabi ra Erode:

—Dí ne gui 'racagui rá ñaxu ra Xuua Xi'tsate ja 'nara manza.

Gue'a bi 'yadi'a ngue'a njabε ya xqui xipabi rá nana nú'a ra nxutsi.

9 Nu'bú ra Erode xi bi du rá mui, pe himbi za bi gombi ngue'a njabε xqui ñatuabi ne xqui 'yøde nú'ε mi huhuini ja ra mexa.

10 Nu'bú bi manda da thecua rá ñaxu ra Xuua nú'a mi jot'a fadi.

11 Nepε bá tha ra ñaxu ja 'nara manza pa bi t'umbabi nú'a ra nxutsi, ne nu'á bi hñ'a'tsuabi rá nana.

12 Nepε yá nxadi ra Xuua bi ma ja ra fadi habε mi jot'i hmaha'a pa bi du'tsuabi rá ngøqu'ei pa bi ma bá agui. Nepε bi ma'ε bá xipa ra Jesu.

*Ra Jesu bi 'uinga thogui cat'a 'mo ya ja'i
(Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)*

13 Ha nu mi 'yøde ra Jesu de nú'a xqui nja, nu'á bi bøxa ja 'nara motsa bi 'ranga ja ra ndehe pa gá ma ja 'nara mbonthi habε mi jo'o ra ja'i. Pe ya ja'i bi

'yøde gue xqui ma ra Jesu, hangue nu'ú bi ma 'ñoua desde ja ya hnini pa bi ma bá c'a'tsi'a.

14 Ha mi zønga ja ra mbonthi ra Jesu bi hyanda xica ja'i ya mi 'buhni, hangue nu'á bi huequi'ú ne bi 'yøthe gatho nú'ú mi hñeni.

15 Y nu mi nde bi joni yá nxadi ra Jesu habú mi 'bai'a ne bi 'ñembabi:

—Pehna nuyú ya ja'i da ma ja ya hnini pa da dai te da zi, ngue'a nuua habú dí 'buhú go ra mbonthi, ¿te ga umfú da ziyú? ne ya 'yo rí nde nehe.

16 Nu'bú ra Jesu bi datuabi'ú ne bi 'ñembi:

—Hingo mahyoni ga pehni da dai te da ziyú. Go da umfú te da zi.

17 Nu'bú nuya nxadi bi dadi ne bi 'ñena:

—Hønsε cút'a ya thuhme ne yoho ya huá dí hahe, hinda uadi pa gathoyú.

18 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembi'ú:

—Bá hanchahua.

19 Nepú bi japabi ya ja'i da hñudi ja ya zi 'bot'ei. Ne mri hñá nú'ú cút'a ya thuhme ne nú'ú yoho ya huá, bi nøts'e pa mahets'i bi 'yapabi Ajuá da japi. Ne bi hyeca ya thuhme, ne bi umba yá nxadi pa bi hyecua ya ja'i.

20 Gatho ya ja'i bi ñuni ne bi niñá'ú. Y gatho nuya zi xeni bi bongui bi hmunts'i ne bi ñuxa 'rét'amayoho ya 'bøts'e.

21 Mi ngu cút'a 'mo ya 'ñøhø nú'ú bi ñuni, y nuya 'behñá ne ya batsi himbi ma 'mede.

*Ra Jesu bi 'ño mañá ra ndehe
(Mr. 6:45-52; Jn. 6:16-21)*

22 Nepu ra Jesu bi 'bεpa yá nxadi da yat'a ja ra motsa pa da 'mεt'o'u pa ri'nandi, ha nu'á bi gohni pa bi 'ñedi ya ja'i.

23 Y nu mi uadi bi 'ñehui ya ja'i bi bøxa ja ra t'øhø pa bá apabi Ajuá 'nambuε. Y ya bi nxuui mi 'buhnitho sεhε'a.

24 Ha nura motsa habu mi pa yá nxadi ya mi pa madetho ra ndehe, ne xi mi fet'a nts'edi ra bunthi ja ra ndehe, ne mi ne da mpants'i'u.

25 Ne himi hats'iitho ra Jesu mi 'yo maña ja ra dehe pa bi ma bá tsudi yá nxadi.

26 Ne nu mi hyanda ya nxadi ra Jesu mi 'yo maña ja ra dehe, nu'ú xi bi ntsu ne bi 'ñena:

—¡Ay! ¡Ndi hyanthu 'nara pite!

27 Pe ra Jesu 'bestho bi 'ñembabi'u:

—Oguí tsuhu, go guecagui.

28 Nu'bú ra Pedro bi dadi ne bi 'ñembi:

—Ma zi Hmu'i, nu'bú xi go gue'a'i, 'bεpcagui ga 'yo maña ja ra dehe pa ga mabu habu guí 'yo.

29 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi:

—Bá ehe 'bu.

Ra Pedro bi gai de ra motsa ne bi mudi bi 'ño maña ja ra dehe pa bi ma hmaḥa habu mi 'yo ra Jesu.

30 Pe nu mi hyanda ra bunthi bi ntsu, nepu bi mudi bi yui ja ra dehe, nu'bú bi mafi ne bi 'ñena:

—Ma zi Hmu'i, faxcagui pa hinga jat'i.

31 Nu'bú ra Jesu 'bestho bi mipa rá 'yε ne bi 'ñembabi:

—Xi ts'utho ri jamfri. ¿Pa te gá ntsu?

32 Nepu nu'ú bi bøxa ja ra motsa ne 'bestho bi tsaya ra bunthi.

33 Ne de ya mi 'bui mbo ra motsa, ya nxadi bi nsunda ra Jesu, bi ndandiñahmu ne bi 'ñena'ua:
—Xi majuani go gue'i rá T'ua'i Ajuá.

Ra Jesu bi 'yøthe ya da'thi nuni Genesare
(Mr. 6:53-56)

34 Nepu bi zõñ'ua ja ra hai Genesare ri'nandi de ra ndehe.

35 Ha nu mi hyanda ya mengu de guehni gue bi zõnga ra Jesu ja yá hai'ua, nu'bú nu'ú bi dama xanga ra noya pa bi sipa gatho ya ja'i de nú'a ra hai'a. Nepu bá ts'impabi ra Jesu ndunthi ya da'thi.

36 Ne nuya da'thi mi adi hõnse qué da danbabi rá he, y gatho nú'ua to'o bi 'yøt'a njabu 'bestho bi ñani.

15

Hanja gra nts'oca ya ja'i
(Mr. 7:1-23)

1 Nu'bú 'raya xahnate de ra ley ne 'raya fariseo xqui 'ñehe de Jerusale pa da c'a'tsa ra Jesu, ne bi 'yambabi 'nara nt'ani bi 'ñembi:

2 —¿Hanja nuyu ri nxadi hingui øt'e ngu mi øt'a ndu ma xitahu? Ngue'a nuyá hingui xuy'e 'met'o pa da ñuni.

3 Y ra Jesu bi datuabi'ua ne bi 'ñembi:

—Nequi ma ga an'ahu 'nara nt'ani. ¿Hanja go guí øthu nú'ua ri nzaihu ne hingo guí øtuabihu yá hmanda Ajuá?

4 Ngue'a Ajuá bi manda njaua ne bi 'ñena: “Umba ra t'equ'ei ri dada ne ri nana ne su'ua.” Nehe bi 'ñena: “Nu'a tó'o da zanga rá dada ne rá nana, nu'a pe'tsi da du.”

⁵ Pe nu'ahú guí eñh_u gue xá hño to'o da 'ñemba rá dada o rá nana: “Ya hinda za ga fax'a'i, ngue'a nú'a ma stá 'ra'ahma, ya stá ña'tuabi Ajuá ga umbi.”

⁶ Hangué guí eñh_u gue njab_u hinguá hyoni da jamasu rá dada o rá nana 'na. Hangué hinguí øth_u nú'a ri manda Ajuá, go guí øt'aseh_u nú'a go ri nzaih_u.

⁷ Nu'ah_u xi gyá yohmih_u. Hangué majuañi nú'a xqui mangan ra baði Isaía de gue'ah_u ne bi 'ñena:

⁸ Nuna ra hninañ ri xøcambenigui dega netho, pe nuyá mfeni go bí 'yo yab_u de guequi.

⁹ Hinte ri muui yá søcambeni nú'a øt'e, ngue'a nu'_u yá nt'utuete udi'_u go de yá mfenise, ne mañ'_u gue go stá utua'_u.

¹⁰ Nep_u ra Jesu bi zofo ra hmuntsja'i ne bi 'ñembi: —Hñuxh_u nt'øde xá hño ne dá zo ri mfenih_u nú'a ma ga xi'ah_u:

¹¹ Hingue co nú'a te cut'a ja rá ne ra ja'i ri nts'oqui, pe co nú'a te pønga ja rá ne, con gue'a ha, ri nts'oqui.

¹² 'Mefa yá nxadi bi joni hab_u mi 'bai ra Jesu ne bi 'ñembi:

—¿Ha gue hinguí paði gue xi bi bø yá cue ya fariseo co nuya noya gá ma?

¹³ Pe ra Jesu bi datuabi yá nxadi ne bi 'ñembi:

—Gatho nú'_u ya ndapo hingo bi mot'a numa Dada bí 'bui mahets'i, ma dra c'_u'tsi.

¹⁴ Hyeh_ubu ya fariseo dí 'yob_u co yá ngoda, nu'ú ri zi yá migodauí. Nu'b_u 'nara goda da guhna rá migodauí, da ma ri yoho'_u da zoui mahye_ugui ja ra o'tsi.

¹⁵ Ra Pedro bi 'yambabi ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—Xicje te rí bɔnga nú'a ra 'bede gá ma de hanja ri nts'oca 'na.

16 Ra Jesu bi dadi bi 'ñembi:

—¿Ha gue ni gue'ah_u hinguí tsoda ri mfenih_u?

17 ¿Ha hinguí pah_u gue gatho nú'a guí tsih_u rí ma ja ri muih_u ne thoguitho?

18 Pe nu'b_u guí beñh_u ya ts'omfeni, go gue'u da bɔnga ja ri neh_u, y nú'a go gue'a da ja'ah_u gui nts'oquih_u.

19 Ngue'a ja yá ne ya ja'i ja guehni pɔnga yá ts'omfeni, ngu ra nthote, ra nzinga medinthati, ra nt'eja'i, ra mfe, ra nt'e'tsate, ra nts'ante.

20 Gatho nuyá ha, go guehya ri japi da nts'oca ra ja'i. Pe nu'a tó'o hinguí x_u'yε 'mεt'o pa da ñuni, hingo gue'a 'nara ts'oqui øt'e.

*'Nara 'behña himrá me Israel bi gamfri ra Jesu
(Mr. 7:24-30)*

21 Nep_u ra Jesu bi ma de guehni pa ja ra hai guetb_u ra hnini Tiro ne Sidó.

22 Ne ja bá nthεuini 'nara 'behña mrá me Canaán y himrá me Israel. Mi mafi ne mi ena:

—Huegagui nú'i Ndada, rá T'á'i ra nda Davi. 'Nama t'ixu pε'tsa 'nara ts'ondahi ne xi nts'edi.

23 Pe ra Jesu hinte bi dadi. Nu'bá ya nxadi bi joni hab_u mi 'bai ra Jesu ne bi bantebi bi 'ñembi:

—Pehni dá ma, ngue'a xi mafua møte ja ma x_uthahe.

24 Ra Jesu bi dadi ne bi 'ñembi'u:

—Nuga xpá 'bεncagui hɔnse pa ga munts'a ya me Israel nja ngu ya zi deti xa 'mεdi.

25 Nep_u nú'a ra zi 'behña bi ndandiñahmu ja yá ua ra Jesu ne bi 'ñembi:

—Faxcagui, Ndada.

²⁶ Nu'bú ra Jesu bi d̄atuabi bi 'ñembi:

—Hindí 'ñepi da th̄amba yá thuhme ya b̄atsi pa go da t'umba ya tsat'yo.

²⁷ Nu'bú ra 'b̄ehñ̄a bi d̄adi ne bi 'ñena:

—Majuani guí mā, Ndada, pe nuya tsat'yo tsi ya x̄eca thuhme nú'̄u tagui de ja yá mexa yá hmu.

²⁸ Nu'bú ra Jesu bi d̄adi ne bi 'ñembi:

—Nu'i naná, xi ra d̄angui ri jamfri, dá njab̄u ngu nú'a x̄cá 'yadi.

Nu'bú nurá t'ixu nura 'b̄ehñ̄a'a 'bestho bi ñani nura ora'a.

Ra Jesu bi 'yøthe ndunthi ya da'thi

²⁹ Ra Jesu bi ma de guehni ne bi z̄oni ja rá ñani ra ndehe Galilea. De guehni bi b̄øxa mañ̄a ra t'øhø ne ja bá hudini'a.

³⁰ Y bi mani ndunthi ya ja'i mi zi ya doua, ya do'yε, ya goda, ya gone, ne ndunthi ma'ra ya da'thi. Gatho'̄u bi t'egui ja rá ua ra Jesu ne nu'á bi 'yøthe'̄u.

³¹ Hangué nura hmuntsja'i mi 'b̄ahni xi bi 'yø nu mi 'yøde bi ñ̄a ya gone, ne mi hyandi bi nxøgue yá 'yε ya do'yε, ne bi 'ño ya doua, y ya goda bi hyandi. Hangué ra hmuntsja'i bi x̄ocambeni Ajuá nú'a x̄ocambeni ya me Israel.

Ra Jesu bi 'uinga thogui goho 'mo ya ja'i

(Mr: 8:1-10)

³² Nep̄u ra Jesu bi zohna yá nxadi ne bi 'ñembabi:

—Xi drí hueca nuȳu ya ja'i ngue'a p̄ε'tsa hñu pa drí 'ñoh̄u ha hinte xa ziȳu. Hindí ne da maȳu co ra thuhu, ngue'a xi'b̄u da uent'a má 'ñu.

³³ Nep̄u yá nxadi bi 'ñemba ra Jesu:

—Xi nuua ja ra mbonthi ¿habu ga tsuhua ra thuhme pa ga 'uiñu gatho nuyá ya ja'i xi ri ndunthi?

³⁴ Nu'bú ra Jesu bi 'yambabi'u ne bi 'ñembi:

—¿Hangu ya thuhme guí pe'tshu?

Nu'ú bi dadi ne bi 'ñena:

—Hõnda yoto ya thuhme dí pe'tshe ne 'raya t'uhua.

³⁵ Nu'bú ra Jesu bi japa ya ja'i da hñudi.

³⁶ Ne mri hña nú'u yoto ya thuhme ne nú'u ya t'uhua, nepu bi umba njamadi Ajuá, nepu bi heque bi umba yá nxadi pa da hyecua ya ja'i.

³⁷ Gatho bi ñuni ne bi niña, y gatho nuya xeni bi bongui bi hmunts'i ne bi ñuxa yoto ya 'bøts'e.

³⁸ Mi ngu goho 'mo ya 'ñøhø nú'u bi ñuni, y nuya 'behña ne ya batsi himbi ma 'mede.

³⁹ Nepu ra Jesu bi 'ñehui ya ja'i, ne bi bøxa ja ra motsa pa bi ma ja ra hai Magdala.

16

Ya fariseo ne ya saduceo mi adi da t'utua 'nara danga nt'udi

(Mr. 8:11-13; Lc. 12:54-56)

¹ Ya fariseo ne ya saduceo bi ma'u bá hongá ra Jesu pa da xaxi. Ha nu mi zudi bi xipabi da 'ñutuabi 'nara nt'udi pa da gamfri'u ua xi xqui 'ñeh'e de mahets'i.

² Nu'bú ra Jesu bi dadi ne bi 'ñembi'u:

—Nu'ahu 'bu guí hanthu xa thenga mahets'i dega nde, nu'bú guí eñu: “Xudi ma da hñoga pa.”

³ Y nu'bu guí hanthu dega xudi xa thenga ya guui, nu'bú guí eñu gue ma da nja ra bantthi 'ye. 'Nagyá yohmih, ¿hanja go guí pa guí hyanthu mahets'i pa

gui pah_u te 'bε ma da nja hyastho, y hanja hingo guí huxh_u nguenda de ya nt'udi nú'_u xqui 'ñehe de mahets'i pa gui pah_u gue ra Ndá de mahets'i ya xa zøhø?

⁴ Nu'ahú gyá ts'oja'ih_u xcá 'uegueh_u de Ajuá, hangue guí adih_u 'nara nt'udi gui hyanth_u pa gui camfrih_u. Pe nuga hinga ma ga u't'a'ih_u 'nara nt'udi ngu nú'a guí adih_u. Nura nt'udi ma gui hyanth_u, hønse de ra Joná rá 'mehni Ajuá.

Ha nu mi uadi ra Jesu bi mąnga njab_u, nu'á bi 'uegue de gue'_u ne bi ma de guehni.

Ra nzoí de ya fariseo

(Mr. 8:14-21)

⁵ Nep_u ra Jesu ne yá nxadi bi 'raxa ja ra ndehe pa ri'nandi, y yá nxadi bi pumfri da hñats'i te da zi'_u.

⁶ Ne ra Jesu bi 'ñembabi'_u:

—Jamash_u de yá nzoí ya fariseo ne ya saduceo.

⁷ Nu'bá nu'ú bi 'ñémsε'_u 'na ngu 'na:

—Nuní bi mąnga njab_u ngue'a hindá hah_u ra thuhme pa ga tsih_u.

⁸ Ha nura Jesu bi badi nú'a mi mañ'_u ne bi 'ñembabi:

—Nu'ah_u xi ts'utho ri jamfrih_u. ¿Hanja guí tu ri mąih_u de nú'a te gui tsih_u?

⁹ ¿Hanja hingo tso ri mfenih_u nú'a dá xi'ah_u? ¿Ha hinguí beñh_u nú'_u cat'a ya thuhme dá hecuabi nú'_u cat'a 'mo ya 'ñøhø, ne hangu bi bongui xa?

¹⁰ Nehe ¿ha gue hinguí beñh_u nú'_u má yoto ya thuhme dá hecuabi nú'_u má goho 'mo ya 'ñøhø, ne hangu bi bongui xa?

¹¹ ¿Hanja hingo bi zo ri mfenih_u de ra nzoí dá xi'ah_u? Hindá xi'ah_u de ra thuhme ngu guí beñh_u.

Dá xi'ah_u gue gui jamasuh_u de yá nzoi ya fariseo ne ya saduceo.

¹² Nu'bú h_a, ja bi zo yá mfeni'_u gue ra Jesu mi xipabi da jamasu de yá nt'utuute ya fariseo ne ya saduceo, hingo mi xipabi de yá nzoi ya thuhme.

*Ra Pedro bi ma gue ra Jesu go gue'a ra Cristo
(Mr. 8:27-30; Lc. 9:18-21)*

¹³ Mi zøngüi yá nxadi ja ra hai guetb_u Cesarea de Filipino, ra Jesu bi 'yambabi'_u bi 'ñembi:

—Xi ya ja'i çte ma de Nú'a To'o bi e bi Nja'i, to'o gue'a ena?

¹⁴ Nu'ú bi dadi bi 'ñena:

—'Ra ena gue go gue'a'i grá Xuua Xi'tsate, ma'ra ena gue go gue'a'i grá baði Elía, ha nu ma'ra ena gue go gue'a'i grá Jeremía o 'na de gue nú'_u ma'ra yá 'mehni Aju_a.

¹⁵ Nep_u bi yopa 'yambabi'_u ma'na'qui ne bi 'ñembi:

—Xi'ah_u, çto'o guí beñh_u go gueque?

¹⁶ Ra Pedro bi dadi ne bi 'ñena:

—Nu'i go gue'a'i grá Cristo nú'i bá peñ'a'i Aju_a pa gui nd_a, ne go rá T'_u'i Aju_a nú'a te.

¹⁷ Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi:

—Nu'i Simu rá t'_u'i ra Joná, xa jap'a'i ma Dada bí 'b_ui mahets'i, ngue'a go bi xi'ashe'a to'ogui, hingo bi xi'a'i 'nara ja'i.

¹⁸ Nubyá dí xi'i gue grá Pedro, ne nuri thuhu rí bøni da 'ñena 'nara do. Ne nu'i guí nja ngu ra do hab_u ma ga hoca ma nija. Y numa nija ma'na ma da nja rá ts'edi que ra du.

¹⁹ Nu'i go ma ga hux'a'i ngu grá hñansoqui pa gui xocua ra gosthi to'o da y_ut'a ja rá hmanda Aju_a,

pa njabu nu'a gui 'yøt'a nuua ja ra ximhai, gue'a rí t'øt'e mahets'i, ne nu'a gui ma gue hinda t'øt'e nuua ja ra ximhai, gue'a hinda t'øt'e nehe nuni mahets'i.

²⁰ Nu'bá nu'á bi hñu'mba ra hña yá nxadi gue hinda mañ'u gue go mi gue'a ra Cristo nú'a bá pɛhna Ajuá pa da nda.

Ra Jesu bi ma de rá du

(Mr. 8:31-9:1; Lc. 9:22-27)

²¹ Desde gue'b'u ra Jesu bi mudi bi xipabi yá nxadi gue mi mahyoni da ma'a pa Jerusale nuni hab'u mi pɛ'tsi da sufri ja yá 'yɛ ya ndaxjua nda ne ya nda gá macja ne ya xahnate de ra ley. Nehe bi xip'u gue mi pɛ'tsi da du'a, pe rá hñupa mi pɛ'tsi te da yopa nte.

²² Nu'bá ra Pedro bi njɛquiui ra Jesu 'nambu, ne bi mudi bi zui ne bi 'ñembi:

—Hina, ma zi Hmu'i, Ajuá hinda ne gui thogui njabu.

²³ Nu'bá ra Jesu bi mpants'i ne bi 'ñemba ra Pedro:

—i'Uegue de gueque nu'i Satá! Ngue'a nu'i guí ne gui hñagagui ga ø'tua rá paha ma Dada. Nura mfeni guí beni go yá mɛti ya ja'i, hingo rá mɛti Ajuá.

²⁴ Nu'bá ra Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—Nu'a tó'o ne da dengui pa dua nxadi, hingui tsa da 'yøt'a rá paha schɛ. Nú'á mahyoni da 'ñei pa da dengagui masque da tho ya nt'utsate ne ya 'bɛtsa.

²⁵ Ngue'a nu'a tó'o mudi rá te ne hinda zeta ya nt'utsate, nú'á da 'bɛdi rá te pa nzantho, ha nu'a tó'o da zeta ya nt'utsate po rá ngueque, nu'á ma da zadi rá te pa nzantho.

26 ¿Ne te di muui 'nara ja'i 'b_u drá m_eti gatho nú'a te ja ja ra ximhai ne nu'á go da 'm_edi? Ngue'a ni 'na de nuya hño'u hinda za da pøhøbi rá te.

27 Nu'a Tó'o bi e bi Nja'i ma da yopa 'ñehe co rá nsunda rá Dada, ne ma da tsi yá εηξε. Y nú'a ra pa'a ma da gu'tuabi 'na ngu 'na ngu tengu nú'a xa 'yøt'e.

28 Xi majuani dí xi'ah_u gue 'ra de gue'ah_u hingui ma gui tuh_u asta hingui hyanduah_u rá nsunda ra Ndá de mahets'i Nú'a bi e bi Nja'i.

17

Bi mpadi rá 'bai ra Jesu

(Mr. 9:2-13; Lc. 9:28-36)

1 Nurá 'rato ma pa ra Jesu bi zixa ra Pedro, ra Cobo, ne ra Xuua rá cu, ne bi ma ja 'nara t'øhø xá hñets'i pa da 'm_useuini.

2 Nu'bú nu'ú bi hyanda ra Jesu bi mpadi, nurá hmi'a xi bi yot'i ngu ra hyadi y rá he xi xmá nt'axi ngu 'nara ñot'i.

3 Ne 'bestho ra ora'a ya nxadi bi hyandi bi zøhø ndu ra Moise ne ndu ra Elía nú'u myá 'm_ehni Ajuá ne bi ñaui ra Jesu.

4 Nu'bú ra Pedro bi 'ñembabi ra Jesu:

—Ma zi Hmu'i, xi xá hño ga 'b_uh_uua. 'B_u gui nehma, ga hoca hñu ya zi ja'tsi, 'na pa gue'e, 'na pa ra Moise, ha nu ma'na pa ra Elía.

5 Y de mi ña ra Pedro bi go'mi'u 'nara t'axaguui mri huexqui, y nu ja ra guui'a bi nt'øde 'nara noya bi 'ñena:

—Nuni go guehni ma hmāca T'u, ne xi dí hopa rá 'm_ui. 'Yødeh_u nú'a da māni.

6 Y nu mi 'yøde ya nxadi nuna noyana xi bi ntsu, ne co ra ntsu bi dagui ma'memfo.

7 Nu'bu ra Jesu bi joni pa bi dani'ua ne bi 'ñembi:
—Nanjua, oguí tsuha.

8 Y nu mi guxa yá da ya nxadi, ya hønse ra Jesu bi hyandi mi 'bahni sehe.

9 Ha nu mi gai'ua de ja ra t'øhø ra Jesu bi hñu'mba ra hñá yá nxadi bi 'ñembi:

—Oto ma gui xiphua de nú'a gá hyanthua bi nja, asta nú'a ra pa da yopa nte Nú'a To'o bi e bi Nja'i, nu'bu ha, gue'bu gui mañhua.

10 Nu'bu yá nxadi bi 'yambabi ne bi 'ñembi:

—¿Hanja enga ya xahnate de ra ley gue 'met'o ma da 'ñehe ra Elía ne 'mefa da 'ñehe Nú'a To'o ma da 'ñe da Nja'ia?

11 Nu'bu ra Jesu bi dadi:

—Xi majuañi ra Elía ma da 'ñehe pa da hyocua yá mfeni ya ja'i.

12 Pe nubyá dí xi'ahua gue ra Elía ya bi 'ñehe, pe himbi gamfri ya ja'i ua go mi gue'a, y nu'a bi 'yø'tuabi gatho nú'a go bi ne ya ja'i. Nehe ya ja'i ma da jabua Nú'a To'o bi e bi Nja'i, ngue'a nu'a ma da 'yø'tuabi ra 'ñua'a.

13 Nu'bu ya nxadi bi bañi gue mi xipabi de ra Xuua Xi'tsate.

*Ra Jesu bi 'yøthe 'nara basja'i mrá ndusehe
(Mr. 9:14-29; Lc. 9:37-43)*

14 Nepua mi zonga ra Jesu co yá nxadi habua mi 'bu ra hmuntsja'i, bá ehe 'nara 'ñøhø bi ndandiñahmu habua mi 'bu ra Jesu ne bi 'ñembi:

15 —Ndada, huega ma t'ɥ ngue'a ra nduseɥe ne xi nts'edi. Ndunthi ya 'mi'qui tso ja ra tsibi ne tso ja ra dehe.

16 Hangué por gue'a stá tsimpabi ri nxadi pa da 'yøthe hmaha, pe nuyá hinxá za xa 'yøthe.

17 Nu'bú ra Jesu bi dadi ne bi 'ñena:

—¡Nu'ahɥ 'nagyá 'ñagamfrihɥ ne 'nagyá ts'oja'ihɥ! ¡Asta ha'mɥ gui camfrihɥ! ¡Asta ha'mɥ ma ga tsɛ't'a'ihɥ ri 'mɥihɥ! Bá tsincahɥua xá.

18 Nu'bú ra Jesu bi zui ra ts'ondahi, ne 'bestho bi bõni de nú'a ra ts'unt'ɥ'a, ne nu'á bi ñani 'bestho.

19 'Mɛfa ya nxadi bi ñasɛui ra Jesu 'nambɥ ne bi 'ñembi:

—¿Hanja nuje himbi za dá eñhe nú'a ra ts'ondahi?

20 Ra Jesu bi dadi bi 'ñembi:

—Ngue'a 'na tɥqui ri jamfrihɥ. Xi majuañi dí xi'ahɥ gue nu'bɥ gri pe'tshmahɥ ri jamfrihɥ masque ngu drá ndangui 'nara zi nda gá mostasa, nu'bú asta da za gui 'ñembahmahɥ nuna t'øhø da mponi de guecua pa rí ma ma'na lado, y 'bestho da mponi de habɥ ja. 'Bɥ di ja ri jamfrihɥ, da za gui 'yøthɥ gatho nú'a go gui nehɥ.

21 Pe pa da bõnga ya ts'ondahi ngu nú'a dá ɛni, mahyoni gui 'yaphɥ Ajuá ne gui ayunahɥ.

Ra Jesu bi yopa ma de rá du

(Mr. 9:30-32; Lc. 9:43-45)

22 Ne de ya mi 'buhni ra Jesu nuni Galilea bi 'ñemba yá nxadi:

—Nú'a To'o bi e bi Nja'i ma da t'ent'ua ja yá 'yɛ ya ja'i,

23 nepɥ nu'á ma da hyo. Pe rá hñupa'a ma da yopa nte.

Pe mi 'yøpya'ɥ xi bi du yá mɥi nts'edi.

Ra Jesu bi gut'a ra boja pa ja ra nija

²⁴ Nu mi zønga ra Jesu co yá nxadi ja ra hnini Ncapernau, nú'ɥ to'o mi cobra ra boja de ra nija bi 'ñe bi 'yamba ra Pedro bi 'ñembi:

—Xi ri xahnatehɥ, ¿ha gue hingui jut'a ra boja pa ra nija?

²⁵ Ra Pedro bi dadi ne bi 'ñembi:

—Haḥa, jut'i.

Nepɥ ra Jesu co yá nxadi bi yɥt'a mbo ra ngu habɥ mi nzai mi ox'i'ɥ. Y ra Jesu bi 'yambabi ra Pedro bi 'ñembi:

—Nu'i Pedro, xi nú'a ra boja ri cobra nú'ɥ ya nda de ya hnini, ¿ha gue go ri cobrabi nú'ɥ ja te yá njaiu o nú'ɥ hinte yá njaiu?

²⁶ Ra Pedro bi 'ñembabi ra Jesu:

—Nú'ɥ hinte yá njaiu go gue'ɥ ri cobrabi.

Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi ra Pedro:

—Nu'bú nú'ɥ ja te yá njaiu ya nda hingui jut'i.

²⁷ Pe pa hinda bø yá cue nú'ɥ to'o cobra ra boja, grí ma ja ra ndehe, hñaxa ri ansuelo ne 'yent'a ja ra dehe, y nurá madi ra huá gui ja, xocua rá ne, y ja gui hñahni nú'a ra boja rí 'ñepi ga juthɥ.

18

Nú'a to'o ma'na ma da nja rá nsu

(Mr. 9:33-37; Lc. 9:46-48)

¹ Ha nuya pa'ɥ yá nxadi bi 'yambabi ra Jesu ne bi 'ñembi:

—¿To'o ma dra dangui nuni mahets'i habɥ bí manda Ajuá?

2 Nu'bú ra Jesu bi ma'ta 'nara zi b̄atsi ne bi 'ba'ma madetho de gue'ɛ,

3 ne bi 'ñembabi yá nxadi:

—'Bɛ hingui pata ri 'mɛihɛ ne gui njahɛ ngu nuna ra zi b̄atsi, nu'bú hinda za gui cɛthɛ mahets'i habɛ bí manda Ajuá ma Dada.

4 Nu'a tó'o ne dra d̄angui nuni mahets'i habɛ bí manda Ajuá, mahyoni da nt'ɛqui ngu nuna ra zi b̄atsi hingrá 'ñets'i.

5 Ha nu'a tó'o da umba ntsaya 'na ngu nuna ra zi b̄atsi de ma thuhuga, ja ra uenda go guecagui ri 'raca ntsaya.

Ra Jesu bi ma gue ga nsuhɛ pa hinga øthɛ ya ts'oqui

(Mr. 9:42-48; Lc. 17:1-2)

6 Nu'a tó'o da 'yɛ'ta 'na de gue nuya ya zi b̄atsi camfrigui, nura ja'i'a ma'na xá hño dra ts'utua 'nara do strá hñɛ ja rá 'yɛga ne da thø't'a ja ra dehe.

7 ¡Huecate ra meximhai ngue'a xi ja ya nt'ɛ'tate! Nz̄antho ma da nja ya nt'ɛ'tate, pe ¡huecate ya 'yɛ'tate!

8 Hangué nu'bɛ 'nari ua o 'nari 'yɛ da ja'i gui 'yø't'a 'nara ts'oqui, ma'na xá hño hyɛqui ne 'yɛmbɛ. Ngue'a ma'na xá hño gri doua o gri do'yɛ gui tsønga mahets'i habɛ bí ja ra te pa nz̄antho que dri xøgue gatho ri ndo'yo ne da t'ɛnt'a'i ja ra nidu habɛ zø ra tsibi nú'a hinhya'mɛ da huet'i.

9 Nehe nu'bɛ 'nari da da ja'i gui 'yø't'a 'nara ts'oqui, ma'na xá hño hñai ne 'yɛmbɛ. Ngue'a ma'na xá hño dri 'bɛdi 'nari da gui tsønga mahets'i habɛ bí ja ra te pa nz̄antho que dri xøgue ri da ne da t'ɛnt'a'i ja ra nidu habɛ zø ra tsibi.

*Ra 'bede de 'nara zi deti xqui 'mēdi**(Lc. 15:3-7)*

¹⁰ Jamasuh_u hingui utsah_u nuy_u ya zi b̄atsi, ngue'a nzantho 'b̄ui yá ενχευ_u ja rá thandi ma Dada bí 'b̄u mahets'i.

¹¹ Nú'a To'o bi e bi Nja'i bá ehe pa da p̄oh̄o nú'u xa 'mēdi.

¹² Te guí beñh_u 'b̄u 'nara ma'yo pe'tsa 'na nthebe ya deti ne da 'mēdi 'na de gue'u, ¿ha gue hingue da zohmani ja ra t'oh̄o nú'u goho'rate ne 'ret'amaḡuto ya deti pa da ma da hyonga nú'a ma'na xa 'mēdi?

¹³ Y nu sta z̄adi, nu'bú nú'a ra ma'yo xi da johya ngue'a bi z̄adi nú'a 'nará deti xqui 'mēdi, y nixi hingui oda rá mfeni nú'u goho'rate ne 'ret'amaḡuto hinxa 'mēdi.

¹⁴ Njab_u nehe nuri Dadah_u bí 'b̄ui mahets'i hingui ne da 'mēdi ni 'na de gue nuya ya zi b̄atsi.

*Ra mpunbi de ya cu**(Lc. 17:3)*

¹⁵ Nubyá ma ga xi'ah_u, nu'b̄u 'nari cu da 'yø't'a'i 'nara ts'ocate, grí ma guí c'a'tsi ne guí ñ̄as̄eui. 'B̄u da 'yøde nú'a guí xipi, nu'bú ya xcá yopa máhui ri cu.

¹⁶ Pe nu'b̄u hinda 'yø't'a'i, nu'bú tsixa yoho o hñu ya cu pa da 'yøde nú'a ma guí mañh_u, pa njab_u nú'ú go gue'u da za da damajuani.

¹⁷ Ha nu'b̄u nú'a ra cu'a hinda 'yøte nú'u yoho o hñu guí tsits'i, nu'bú xipabi gatho ya gamfri ja ra nija. Y nu'b̄u nixi con gue'u hinda 'yøte'a, nu'bú dá t'øt'a ra uenda gue ya hingrá gamfri ne dá thandi ngu 'nara daga 'yøt'ats'oqui.

¹⁸ Xi majuani dí xi'ah_u gue nu'a guí 'yøth_u nuua ja ra ximhai, gue'a rí t'øt'e mahets'i, ne nu'a guí

mañh_u gue hinda t'øt'e nuua ja ra ximhai, gue'a hinda t'øt'e nehe nuni mahets'i.

19 Nehe ma ga xi'ah_u gue nu'b_u yoho de gue'ah_u gui 'yøth_u 'nara cohi nuua ja ra ximhai de nú'a ma gui 'yadih_u, nu'bú da 'ra'ah_u ma Dada bí 'b_ui mahets'i nú'a gui 'yadih_u.

20 Ngue'a nu hab_u di 'b_u yoho o hñu di xøcambenigui, nuni ja dí 'b_uhni madetho de gue'a.

21 Nu'bú ra Pedro bi joni hab_u mi 'bai ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'i, ¿hangu ya 'mi'qui mahyoni ga pumbabi 'nama miqu'ei'be 'b_u da 'yøtca 'nara ts'ocate? ¿Ha gue asta rá yoto 'mi'qui?

22 Ra Jesu bi ðadi ne bi 'ñembi:

—Hindí eñ'i gue hønse yoto 'mi'qui gui pumba ri miqu'eiui, nuga dí eñ'i gue asta hñu'rate ma 'ret'a 'mi'qui ya yoto pe'tsi gui pumbi, ne ya nixi gui 'yøth_u ra uenda rá ndunthi ya 'mi'qui gui mpumbah_u.

Ra 'bede de ra ts'o'βεgo himbi mε'tsa ra nthe cate

23 Nubyá ma ga xi'ah_u 'nara 'bede. Nura Nða de mahets'i nja ngu 'nara hmu bi 'ñæt'uendauí yá 'βεgo.

24 Y nu mi mædi ra hmu da 'yøt'a ra uenda, bi zønga 'nará 'βεgo xi mi tupabi ndunthi ra boja.

25 Ha nura 'βεgo'a himi tsa da gu'tuabi nú'a mi tupabi rá hmu, hangue ra hmu bi manda da 'ba nura 'βεgo co rá 'beññ_a ne yá b_utsi ne gatho nú'a te mi pe'tsi pa dra jo'tsuabi rá boja.

26 Nu'bú nura 'βεgo'a bi ndandiñahmu ja rá ua rá hmu ne bi bantebi bi 'ñembi: “'Yøtca ra mæte gui tøbgagui ne ga ju't'a'i gatho nú'a dí tu'a'i.”

27 Nu'bú ra hmu bi yo rá m̄i de rá 'b̄ego, bi pumba gatho nú'a mi tupi, ne bi h̄ȳgui bi ma.

28 Ha nu mi ma de guehni nura 'b̄ego'a bi nth̄eui 'nará mi'b̄egoui nú'a mi tupa 'na zi t̄uquitho ra boja. Bi dama mihi ne bi m̄di bi mi'tua rá 'yuga ne bi 'ñ̄embi: “Nubyá ma gui jutqui gatho nú'a guí tuqui.”

29 Nu'bú nú'a rá mi'b̄egoui mi tupabi, bi ndandiñahmu ja rá ua'a ne bi b̄antebi bi 'ñ̄embi: “Ȳotca ra m̄te gui t̄obgagui ne ga ju't'a'i gatho nú'a dí tu'a'i.”

30 Pe nu'á himbi ne, bi zixa fadi asta himbi gu'tua gatho rá boja nú'a mi tupi.

31 Nu'bú nu mi hyanda ma'ra yá mi'b̄egoui xi bi ̄ yá m̄feni'̄ ne bi ma bá xipabi yá hmu de gatho nú'a xqui hyandi'̄.

32 Nu'bú ra hmu bi zohna nú'a ra nduthai xqui pumbabi ne bi 'ñ̄embi: “Nu'i, 'na xi grá ts'oja'i. Gatho nú'a ra boja nguí tucagui go dá pun'a'i ngue'a gá b̄antegui ga t̄op'a'i.

33 ¿Ha gue himri 'ñ̄ep'a'i nehe xcá yo ri m̄i co ri mi'b̄egoui ngu dá yo ma m̄iga con gue'e?”

34 Nu'bú nura hmu co rá cūe bi manda da ts'ixa fadi nú'a ra ts'o'm̄i gá 'b̄ego pa da hna'mbabi asta hinda gu'tua gatho nú'a mi tupa rá hmu.

35 Nehe njab̄ ma Dada bí 'b̄ mahets'i ma da 'ȳot'e con gue'ah̄ 'b̄ hingui pumbabi h̄ nuri mi'queih̄ 'b̄ da 'ȳot't'a'ih̄ 'nara ts'ocate.

19

*Ra Jesu bi ma de ra nxuni
(Mr. 10:1-12; Lc. 16:18)*

¹ Nu mi uadi ra Jesu bi m̄anga nuya noyaya, bi b̄oni de guehni Galilea ne bi ma ri'nandi ra d̄athe Jordá pa hab̄u mi o 'na xeni rá hai Judea.

² Ne xi bi d̄eni ndunthi ya ja'i ne ja bá øtheni ndunthi ya da'thi.

³ Nep̄u ya fariseo bi ma bá c'a'tsa ra Jesu pa da xaxi ne bi 'ñembabi:

—¿Ha gue po nu'araza ra t'øt'e da za da nxungüi rá 'b̄ehñ̄a 'nara 'ñøhø?

⁴ Ne ra Jesu bi d̄atuabi ne bi 'ñembi:

—¿Ha gue hincá hñe'th̄u ja ri leyh̄u gue Ajuá go gue'a bi hyoca ra 'ñøhø ne ra 'b̄ehñ̄a desde rá m̄adi?

⁵ Nehe m̄a gue ra 'ñøhø da 'uegue de rá dada ne rá n̄ana pa go da 'm̄ahui rá 'b̄ehñ̄a, y de ri yoho'u da 'natho.

⁶ Hangué dí xi'ah̄u gue nu'ú di 'natho, hingue di yoho. Hangué nu'a da p̄ehna Ajuá, hinda za go da 'ueca 'nara ja'i.

⁷ Ya fariseo bi 'ñembabi ra Jesu:

—Nu'bú ¿hanja ra Moise bi manda da thoca 'nara t'ofø dega nxuni pa da za da h̄yep̄u rá 'b̄ehñ̄a 'nara 'ñøhø?

⁸ Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi:

—Ra Moise bi unga ns̄equi da njab̄u ngue'a xi xá me ri corasoh̄u, pe Ajuá desde rá m̄adi hingá njab̄u mi ne'a.

⁹ Nuga dí xi'ah̄u gue nu'a tó'o da nxungüi rá 'b̄ehñ̄a ne hinx̄a dimba 'nara ts'oqui xa 'yøt'e co ma'na ra ja'i, nu'bú nurá dame nú'a ra 'b̄ehñ̄a 'b̄u da nth̄atui ma'na ra 'b̄ehñ̄a, nu'bú ya bi 'yøt'a 'nara ts'oqui. Nehe nú'a to'o da nth̄atui nú'a ra 'b̄ehñ̄a xa th̄ep̄u, nú'a ra 'ñøhø ya ra zinga medinth̄ati.

¹⁰ Nu'bú yá nxadi bi 'ñembabi ra Jesu:

—Nu'bu njabu, ma'na xá hño hinda nthata 'na 'bu.

11 Bi dadi ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—Pe hinda za gatho da 'yøt'a njabu, hønse nú'u to'o xa 'mui pa hinda nthati.

12 'Bui 'raya 'ñøhø hingui tsa da nthati ngue'a desde bi 'mui ya mi njabu. Nehe 'bui ma'ra ya 'ñøhø hingui tsa da nthati ngue'a nu'ú 'mefa ja xa njabu. Ne 'bui ma'ra ya 'ñøhø hingui nthati ngue'a ma'na ri ho da mepabi Ajuá to'o ra Nda de mahets'i. Nu'a tó'o tsa da hñani nuna ts'ofona, dá hñani.

Ra Jesu bi japa ya batsi

(Mr. 10:13-16; Lc. 18:15-17)

13 Nepu bá ts'impabi 'raya zi batsi ra Jesu pa da hñuxa yá 'yε ja gue'u ne da 'yapa Ajuá da jap'u. Pe nuyá nxadi bi zui nú'u to'o mri zi ya zi batsi.

14 Nu'bu ra Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—Hopu da 'ñehe ya zi batsi, oguí hacuabih da 'ñe da zucagui, ngue'a gatho nú'u to'o 'bui ja rá hmanda Ajuá go gue'u nja ngu nuya ya zi batsi.

15 Y nu mi uadi ra Jesu bi hñuxa yá 'yε ja ya zi batsi, nu'á bi ma de guehni.

'Nara basja'i mrá rico bi ñqui ra Jesu

(Mr. 10:17-31; Lc. 18:18-30)

16 'Mefa bi 'ñe 'nara basja'i pa da 'yøt'tua 'nara nt'ani ra Jesu ne bi 'ñembi:

—Nu'i Xahnate, 'nagra hoja'i, ¿te 'be da za ga øt'e pa da za ga pe'tsa ra te pa nzantho?

17 Bi dadi ra Jesu ne bi 'ñembi:

—¿Hanja guí engui gue drá hoja'i? Hõnse Ajuá go gue'a ra hoja'i. Pe nu'b_u guí ne gui pɛ'tsa ra te pa nzantho, 'yøt'a gatho nú'a ri manda Ajuá.

18 Bi dadi ra basja'i ne bi 'ñena:

—¿Te ma hmanda'u?

Ra Jesu bi 'ñembi:

—Oxqui hñote, oxqui nzinga medinthati, oxqui mpe, oxqui juxa ya nc'uamba.

19 Umba ra t'equ'ei ri dada ne ri naná ne su'u, madi ri miqu'eiui ne gui su ngu grí nsu sehɛ.

20 Bi dadi ra basja'i ne bi 'ñembi:

—Desde stá mbatsi stá øt'a gatho núya guí xiqui. Xibya, ¿te ma'na ri 'bedi ga øt'ebya?

21 Nepu ra Jesu bi 'ñembabi:

—Nu'b_u guí ne gui 'bui xá hño, grí ma bá pa gatho nú'a guí pɛ'tsi ne hecua ya hyoya, pa njabu da za gui hñanga 'nari danga thaha nuni mahets'i. Nepu bá ehe gui tengagui.

22 Nu mi 'yøde njabu nú'a ra basja'i bi ma xi mi tu rá mai ngue'a xi mrá rico.

23 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—Xi majuañi xi xá hñei da yut'a 'nara rico ja rá hmanda Ajuá.

24 Xi majuañi dí xi'ahu gue ma'na xá hñei da yut'a 'nara rico ja rá hmanda Ajuá que da thogui 'nara cameyo ja rá gu 'nara 'yofri.

25 Y nu mi 'yøde njabu ya nxadi xi bi 'yø ne bi 'ñena:

—Nu'b_u njabu, ¿to'o ja da za da mpøhø?

26 Ha ra Jesu bi nhyandui yá nxadi ne bi 'ñembabi:

—Co yá mfenise ya ja'i hingui tsa da mpøhø, pe co rá ts'edi Ajuá ha, hinte rá hñei.

27 Nepu ra Pedro bi 'ñembi:

—Nu'i guí paḍi gue nuje stá tsoguihe gatho nú'a te ndí pɛ'tshe pa ga tɛn'ahe. Nu'bú ¿te ma thahá ma ga hañhe 'mɛfa?

28 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi:

—Xi majuani dí xi'ahu gue nurá ñoho ra 'mɛi nu sta yopa 'ñehe Nú'a To'o bi e bi Nja'i pa da manda co rá nsunda, nu'bú gue'bu nú'ahu xcá tɛngaguihu ma da thux'ahu gui mandahu nehe nú'u 'ret'amayoho ya 'mɛi de Israel.

29 Y gatho nú'u to'o xa zogui yá ngu o yá cu o yá nju o yá dada o yá nana o yá 'bɛhña o yá batsi o yá hai po rá nguecagui, nu'u ma da hñanga ma'na nthebe rá ndunthi de nú'a xa zogui, ne ma da 'mɛi pa nzantho.

30 Ha nu'u tó'o ya danguibya, nura pa'a ma da notsi'u, ha nu'u tó'o ya notsibya, nura pa'a ma da ndangui'u.

20

Ra 'bede de 'raya mɛfi bi yut'a mi xudi, ma'ra mi nde ma pa, ha nu ma'ra mi nde

1 Nurá hmanda Ajuá ma ga hyɛcuahu ngu 'nara me uá'obxi. Nura me uá'obxi'a xi mi pɛ'tsa ndunthi ya uá'obxi. Ne 'nara pa xi 'nitho bi ma bi hyonga 'raya mɛfi.

2 Y bi gohui ra cohi nuya mɛfi gue da gu'tuabi nú'a tahá 'nara mɛmapa. Nepu bi mɛhni da mɛpɛfi ja yá uá'obxi.

3 Y mi nzanga guto bi ma ma'na'qui bá hongga ma'ra ya mɛfi ne bi zudi 'raya ja'i mi 'bahni ja ra tai mi otho yá 'bɛfi.

4 Ne bi 'ñembabi: “¿Ha hinguí ne gui faxcah_u ra 'bɛfi ne ga ju't'ah_u nú'a rí 'ñepi gui tãh_u?” Nep_u nu'ú bi meui 'bestho.

5 Nep_u mi nde ma pa nura 'ñøhø bi ma ma'na'qui bá hongá ma'ra ya mɛfi, nep_u ngu nzunga hñu bi yopa ma ma'na'qui bá tsi ma'ra ya mɛfi ne bi ncohui da gu'tui nú'a rí 'ñepi.

6 Ngu nzunga cãt'a bi ma ma'na'qui ne bi nthɛui ma'ra ya ja'i mi otho yá 'bɛfi ne bi 'ñembabi: “¿Hanja guí 'bath_uua gatho ra pa? ¿Ha gue otho ri 'bɛfi_h?”

7 Nu'ú bi dãdi ne bi 'ñembi: “Ngue'a hinto xa 'racje ra 'bɛfi.” Nura hmu bi 'ñembabi: “Nu'bú faxcah_u ra 'bɛfi nep_u ga ju't'ah_u nú'a rí 'ñepi gui tãh_u.”

8 Ha nu mi y_u ra hyadi nura hmu bi 'ñemba ra 'bɛtri: “Zohna gatho ya mɛfi, ne gatho gui ju'tuabi maxøgue 'na pa. Ju'tuabi 'mɛt'o nú'u bi yãt'a 'mɛfa, nep_u 'mɛfa gui ju'tuabi nú'u bi yãt'a rá mãdi.”

9 Ha nu mi zøhø nú'u xqui yãt'a ra 'bɛfi nzunga cãt'a nde, nu'ú bri ju'tuabi maxøgue 'na pa.

10 Ne mi zøhø nú'u xqui yãt'a ra 'bɛfi desde mi xudi, nu'ú mi hu yá mãi gue ma xa dahã ma'na ndunthi, pe nu'ú bri ju'tuabi mahyɛgui ngu nú'u xqui yãt'a mi nde.

11 Y nu mi hñanga yá thãhã, xi bi bø yá cue co ra hmu,

12 ne bi 'ñembi: “Núyú bi yãt'a 'mɛfa ne hønse 'na ora bi mpɛfi ne gá ju'tuabi ngu nú'a dí tãhe, ha nuje xi stá mpɛhe gatho ra pa co ra pahyadi.”

13 Nu'bú ra hmu bi 'ñembabi 'na de gue'u: “Xi'ague, ¿ha gue dí ø't'a 'nara nts'o'mãi? ¿Ha gue hindá coh_u ra cohi gue ga ju't'a nú'a tãhã 'nara mɛmapa?”

14 Hñaxa nú'a rí 'ñe'a'i y grí ma. Nuga dá ju'tuabi núy_u bi y_ut'a 'mefa ngu nú'a gá taha_u ngue'a dá ne dá øt'e njab_u.

15 ¿Ha go ma gui hñagaguigue nú'a ga ne ga øt'e co ma boja? ¿Hanja grí hyøcuabi rá thaha_u ri mimεfiui ngue'a nuga drá hoja'i con guehy_u?"

16 Ngue'a nu'_u dri 'bεfa go gue'_u dya madi, y nu'_u ya madi go gue'_u da 'mefa. Ndunthi da ts'ofu, pe ts'_utho nú'_u xa thahni.

Ra Jesu bi yopa ma de rá du

(Mr. 10:32-34; Lc. 18:31-34)

17 Nep_u ra Jesu bi ma pa Jerusale, ne de má 'ñu bi 'ueque 'namb_u nú'_u 'rεt'amayoho yá nxadi pa bi umba nt'øde ne bi 'ñembi:

18 —Pa_u gue nu xcrá tsøñh_u Jerusale, ja ma dra j_uni Nú'a To'o bi e bi Nja'i, ne dra t'εnt'ua ja yá 'yε ya nda gá macja ne ya xahnate de ra ley, ne nu'ú ma da hyøxa ra thai pa da tho.

19 Nep_u ma da 'yεnt'ua ja yá 'yε nuya ja'i hingyá xodyo pa da 'yø'tua ra nt'eni ne da 'na'mbi, ne da pont'i, ne ja da duni, pe rá hñupa ma da yopa nte'a ma'na'qui.

Rá nana ra Cobo ne ra Xuua bi 'yapa 'nara favo ra Jesu

(Mr. 10:35-45)

20 Nep_u rá nana ra Cobo ne ra Xuua yá t'_u ra Sebedeo, bá 'ñoui yá t'_u hab_u mi 'bai ra Jesu ne bi ndandiñahmu pa da 'yadi nú'a mi beni da 'yadi nú'a ra 'behña.

21 Nu'bú ra Jesu bi 'ñemba nura 'behña:

—¿Te rá 'bε guí ne gui 'yadi?

Nep_u ra 'behña bi dadi bi 'ñena:

—Dí ne gue nuya yoho ma t'ᵤ da hñudi con gue'e nu xcrí ndá, 'na da hñudi ja ri 'ñei ha nu ma'na ja ri ngaha.

22 Nu'bú ra Jesu bi datuabi nú'a ra 'bchña ne bi 'ñemba ra Cobo ne ra Xuua:

—Nixi guí pahᵤ nú'a guí ahᵤ. ¿Ha guí hanthᵤ gui tsethᵤ ya ts'othogui ngu nú'a ma ga tsetiga?

Nu'ú bi dadi:

—Haha, da za ga tsethe nehe.

23 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi:

—Xi majuaᵤni ma gui thohᵤ nehe ya ts'othogui ngu nú'ᵤ ma ga thoguiga, pe nu'a guí nehᵤ gue gui hñudihᵤ ja ma 'ñei ne ja ma ngaha, hingo tsa ga mangá. Numa Dada ha, go gue'a tsa da ma ne paᵤdi to'o ma da umbabi nuya hudi'ᵤ.

24 Nu mi baᵤdi nú'ᵤ má 'ret'a ya nxadi de nú'a te xqui 'yadi nú'ᵤ má yoho ya nxadi mri ncu, nu'bú bi bø yá cue'ᵤ co nú'ᵤ yoho mri ncu.

25 Nepᵤ ra Jesu bi zofo yá nxadi ne bi 'ñembi:

—Guí pahᵤ gue nuya ndá de ja ya hnini, nu'ú go ri dama 'ñexase pa da manda gatho ya ja'i, nehe nuyá mfats'i'ᵤ øt'e njabᵤ nehe.

26 Pe nu'ahᵤ oxqui njahᵤbᵤ. Ngue'a 'bᵤ 'na de gue'ahᵤ gui nehᵤ gui ndanguihᵤ, mahyoni gui 'mεgohᵤ.

27 Ha nu'a tó'o ne gue go dra maᵤdi de gue'ahᵤ, nu'á go gue'a mahyoni da 'mεgo.

28 Gui njahᵤ ngu Nú'a To'o bi e bi Nja'i, nú'á himbá ehe pa da 'ñe ya 'bεgo, nu'á bá ehe pa go bi 'mεgo, ne pa da unga rá te pa da pumba yá ts'oqui ya ja'i.

*Ra Jesu bi 'yøthe yoho ya goda
(Mr. 10:46-52; Lc. 18:35-43)*

²⁹ Y de mi bonga de Jericó ra Jesu co yá nxadi, xi ndunthi ya ja'i bi deni'ɛ.

³⁰ Y de má 'ñu mi huhni yoho ya zi goda. Ha nu mi 'yøde'ɛ gue mi pani ra Jesu, bi mafi ne bi 'ñembabi:

—Nu'i Ndada, rá T'ɛ'i ra nda Davi, huegaguihe.

³¹ Ya ja'i bi go'tuabi yá ne pa ya hinda sigui da mafi hmaha. Pe nu'ú ma'na xi mi mafi ne mi ena:

—Nu'i Ndada, rá T'ɛ'i ra nda Davi, huegaguihe.

³² Nu'bú ra Jesu bi 'mai ne bi 'ñembabi:

—¿Te 'be guí ne ga ø't'ahɛ?

³³ Nu'ú bi dadi ne bi 'ñena:

—Dí ne gui xoga ma dahe, Ndada.

³⁴ Nu'bú ra Jesu xi bi huequi'ɛ, ne bi hñu'tsua yá 'yɛ ja yá da, ne nu'ú 'bestho bi xo yá da ne bi hyandi. Nepɛ nu'ú bi deni'a.

21

*Ra Jesu bi yɛt'a Jerusale
(Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)*

¹ Nu mi zøni ra Jesu co yá nxadi nuni Betfagué ja rá ua ra t'øhø 'bo Olivo ya mi guetɛ pa Jerusale, nú'a bi mehna yoho yá nxadi da 'mɛt'o,

² ne bi 'ñembabi'ɛ:

—Rí maha pa nuna t'ɛca hnini bí jani. Ha nu xcrí tsøñhɛni ma gui tsɛhɛni 'nara zi burru di thatni ne dri zi rá bɛtsi. Xcrí tsɛhɛn güi xo'thɛ ne güi tsincahɛ gatho yoho.

³ 'Bɛ di 'bɛpɛ 'na, ne da nja te da xi'ahɛ, 'ñembabi'ɛ njaua: “Ra zi Hmu bí honi.” Nu'bú nura ja'i 'bestho da ho'ahɛ güi tsincahɛ.

4 Gatho bi njab_u pa bi nja ngu xqui m_anga rá 'm_ehni Aju_a bi 'ñena:

5 Rí maha Jerusale nú'a ra hnini thu'mbabi nehe gue rá thuhu Sion, ne xiph_u ya mengu de guehni:

“Ndi hyanth_u bra 'ñehni ri Nda_h_u, e da zu'ah_u, ne hingrá 'ñets'i ngue'a bra t_ogue 'nara zi t'ubru rá ba_tsi 'nara burru nú'a ya pa ra ndu.”

6 Nu'b_u yá nxadi bi ma ne bi 'y_ot'a nú'a xqui 'be_pabi.

7 Nep_u bá tsimpabi nú'a ra zi burru mri 'ñoui rá ba_tsi. De guehni ya nxadi bi xi'tsua yá pat'i'_u, nep_u ra Jesu bi t_ogue.

8 Y nura hmuntsja'i, 'ra mi hanca yá pat'i pa mi p_ogue ja ra 'ñu, ha nu ma'ra mi tot'a ya 'yeza pa mi p_ogue nehe ja ra 'ñu.

9 Ne ndunthi mri 'bet'o ne ndunthi mi 'befa, mi mafi'_u ne mi ena:

— ¡Xá nsunda rá 'ñehe rá T'_u ra nda Davi! ¡Aju_a da japi núni xpá m_ehni pa da nda ja guecj_u! ¡Xá nsunda Aju_a bí 'b_ui mahets'i!

10 Y ngu bi yat'a ja ra hnini Jerusale xi bi nth_oxni ya ja'i ne mri 'ñémbabi'_u 'na ngu 'na:

— ¿To'oni 'b_u?

11 Nu'b_u nú'ua to'o mi d_eni, bi da_di ne bi 'ñena:

— Nuni go guehni ra Jesu rá 'm_ehni Aju_a ne ra me Nasare de Galilea.

*Ra Jesu bi 'yenga nú'ua mri mpa mbo ra ndanija
(Mr. 11:15-19; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)*

12 Nep_u ra Jesu bi yat'a ja ra ndanija, ne bi 'yeni gatho nú'ua to'o mri mpa ne mri ntai, ne bi p_ants'ua yá mexa ya mpataboja, ne bi p_ants'ua yá thuhni ya ma domitsu.

13 Y bi 'ñembabi:

—Xa nt'ofu gue ma ngu ra ngu dega sɔcambeni, pe nu'ahú xcá 'yɔt'athohɔ ra ngu dega mfe.

14 Ne mi 'buhni 'raya goda ne ya doua ja ra ndanija. Nú'ú bi joni habɔ mi 'bai ra Jesu, y nu'á bi 'yɔthe'ɔ, ne bi ñani.

15 Ha nuya ndá gá macja ne ya xahnate de ra ley bi hyanda nuya danga t'ɔt'e bi 'yɔt'a ra Jesu. Ne bi 'yɔde nuya bɔtsi mi mafi ja ra ndanija ne mi eñ'ɔ: “¡Xá nsunda rá 'ñehe rá T'ɔ ra ndá Davi!” Nu'bú nuya ndá gá macja ne ya xahnate de ra ley xi bi bɔ yá cuɛ'ɔ.

16 Ne bi xipabi ra Jesu bi 'ñembi:

—¿Ha gue hinguí øde nú'á te mɔnga nuyɔ ya bɔtsi?

Nu'bú ra Jesu bi datuabi'ɔ ne bi 'ñembi:

—Haha, dí øde. Xi nu'ahɔ ¿ha gue hincá hñe'thɔ ja ra Mɔca T'ofu habɔ ena njaua?:

Asta ya bɔtsi ne ya 'uene nú'ɔ tsutho, Ajuá bi 'yɔt'e pa bi xɔcambeni'á xi xá hño.

17 Nu'bú ra Jesu bi zoguini ya ndá gá macja ne ya xahnate de ra ley, ne bi ma Betania pa ja bá oxini.

Ra Jesu bi japi bi 'yot'a 'nara 'bai gá igo

(Mr. 11:12-14, 20-26)

18 Rá hyax'á bi menga pa Jerusale, ne de má 'ñu bi zɔ ra thuhu.

19 Y ja rá hyo ra 'ñu bi hyandi mi 'bahni 'nara 'bai gá igo, ne bi ma pa habɔ mi 'bai pa bi hyonga 'raya igo pa da zihmɔ, pe hinte mi tɔgue ni 'na, hɔnse yá xi mi c'amtho. Nu'bú bi 'ñembabi ra 'bai gá igo:

—Hinhya'mɔ ma da nɔgue ri igo.

Y 'bestho nura ora'á bi 'yot'a nú'á ra 'bai gá igo.

20 Y nu mi hyanda ya nxadi nú'a xqui nja, xi bi 'yø ne bi 'ñemba ra Jesu:

—¿Hanja 'bestho bi 'yot'a nuna 'bai gá igo?

21 Ra Jesu bi dátuabi ne bi 'ñembi:

—Xi majuañi dí xi'ah_u, 'b_u xi gri pɛ'tsh_u ndunthi ra jamfri ne hingri d_uh_uh_u, nu'bú da za gui 'yøth_u ya t'øt'e ngu núna dá øt'e. Nehe da za gui 'ñemf_u nuna ra t'øhø da mponi rí ma pa ja ra ndehe, ne da mponi.

22 Gatho nú'a gui 'yadih_u ne guí camfrih_u, gatho da za gui hñãñh_u.

Ra Jesu bi t'ambabi te ma nsequi mi ha

(Mr. 11:27-33; Lc. 20:1-8)

23 Nep_u ra Jesu bi yut'a ma'na'qui ja ra ndañija Jerusale, ne bi nxahnate. Y nura ora mi xahnate, bi joni hab_u mi 'bai'a yá ndaxjua ndá ya xodyo ne ya ndá gá macja, ne bi 'yambabi:

—¿To'o rá 'mehni'i pa gui 'yøt'a nuya ya t'øt'eya? ¿To'o bi 'ra'a nsequi pa gui 'yøt'a njab_u?

24 Nu'bú ra Jesu bi dadi ne bi 'ñembabi'u:

—Nequi ma ga ø't'ah_u 'nara nt'ani. Nu'b_u gui xicj_u, nequi ga xi'ah_u to'o rá 'mehnigui pa dí øt'a njaua.

25 Xi nú'a ra sistehe mi øt'a ra Xuua Xi'tsate, xi'a ¿to'o go bá pɛhn'a, Ajuá o ya ja'i?

Nu'bú nu'ú bi mudi bi 'ñámbase'u ne mri 'ñémhabi:

—¿Te ga thátuah_ubya? Nu'b_u ga emf_u gue Ajuá go bá pɛhni, nu'bú nu'á da 'ñengaguih_u: “Nu'bú ¿hanja hingá camfrih_u nú'a mi mañ'a?”

26 Ha nu'b_u xi ga emf_u gue ra Xuua go bá pɛhna ya ja'i, nu'bú nu'ú da nja te da 'yøtcah_u, ngue'a gatho'u beni gue ra Xuua go mrá 'mehni Ajuá.

27 Nu'bú ya nda gá macja ne ya ndaxjua nda bi datuabi ra Jesu ne bi 'ñembi:

—Hindí pahe.

Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi:

—Nequi hinga xi'ahú to'o bá pɛncagui pa dí øt'a nuya ya t'øt'e.

Ra 'bede de yoho ya t'ú bi 'behna 'bɛfi

28 Nɛpɛra ra Jesu bi yopa 'ñembabi ya nda gá macja:

—¿Te guí nuhmaguehú? 'Nara 'ñøhø mi pɛ'tsa yoho yá t'ú, ne bi 'ñemba 'na de gue'ú: “Rí ma ra 'bɛfíbya ja ra uá'obxi.”

29 Nu'bú nura t'ú'a bi dadi ne bi 'ñena: “Hina, papá, hinga ma.” Pe 'mɛfa bi ntsø'msɛ ne bi ma ra 'bɛfi.

30 Nɛpɛra dada bi 'ñembabi nú'a ma'na rá t'ú: “Rí ma ra 'bɛfíbya ja ra uá'obxi.” “Haha, papá, ga ma”, bi 'ñembi. Pe nixi himbi ma.

31 Hangué de ri yoho ya t'ú, ¿nda'a gue'a bi 'yøtua nú'a bi 'bɛpabi rá dada?

Bi dadi ya nda gá macja ne bi 'ñena:

—Nú'a ra t'ú bi mɛhna rá mudi.

Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi'ú:

—Xi majuani dí xi'ahú gue ya daga 'yøt'ats'oqui ne ya ts'oja'i go gue'ú ri 'bɛt'o que gue'ahú pa da yut'a ja rá hmanda Ajuá.

32 Ngue'a ra Xuua Xi'tsate bi 'ñehe bi 'ñu't'ahú ra hñoja'i, pe nu'ahú hinga ne gá camfrihú nú'a bi mañ'a. Pe nuya daga 'yøt'ats'oqui ne ya ts'oja'i, nu'ú ha, bi gamfri nú'a bi mangua ra Xuua ne bi ñobri'ú. Pe nu'ahú masque gá hyanthú bi ñobri'ú, pe hinga ne gá ñobrihú y nixi gá camfrihú nú'a bi mañ'a.

Ra 'bede de ya ts'omefi
(Mr. 12:1-12; Lc. 20:9-19)

³³ Nepu ra Jesu bi yopa 'ñemba ya nda gá macja:

—'Yøhu ma'na ra 'bede ma ga xi'ahu: Mi 'bu 'nara 'ñøhø xi mi pe'tsa ndunthi ya hai, y nuya hai'u ja bi gaxni ndunthi ya obxi ne bi guts'i. Nepu ja bi hyocni yoho ya ngu, 'na pa habu da the'ma ra ngui gá obxi, ha nu'a ma'na pa ra dø'ma huahi.

Y nepu bi umba hñandi yá ua'obxi 'rayá mefi. Nepu nu'á bi ma yabu.

³⁴ Ha nu mi nja ra nthuqui, nura me ua'obxi bi mehna 'rayá 'bego pa da c'a'tsa ya hyanthuahi pa da hñanga nú'a made mri 'ñepabi.

³⁵ Pe nú'u ya hyanthuahi bi gampa yá 'bego ra me ua'obxi, 'na bi na'mbabi, nu ma'na bi hyo, ha nu ma'na bi tedo.

³⁶ Nepu rá ño'qui, ra me ua'obxi bi mehna ma'na ndunthi yá 'bego, pe nehe'u bri jabu ngu bi t'ø'tuabi nú'u yá mudi.

³⁷ Rá ngats'i ra me ua'obxi bi mehnase rá t'u ne bi 'ñena: “Numa t'u ha, ma da t'øte.”

³⁸ Pe nu mi hyanda ya hyanthuahi nura t'u, nu'ú bi 'ñémbi 'na ngu 'na: “Nuni gø guehni ma da ts'ocuabi ya hai. Maha ga hohu pa go ga coh u nuya hai.”

³⁹ Nu'bú ya hyanthuahi bi gu ra t'u ne bi guqui de ra ua'obxi, ne bi hyo.

⁴⁰ Xi nura me ua'obxi, ¿te ma da 'yø'tuabi nú'u ya hyanthuahi nu sta yopa mengui ja rá hai?

⁴¹ Nu'bú ya nda gá macja bi dadi ne bi 'ñena:

—Ra me ua'obxi hinda hueca nuya ts'oja'i. Ma da hyo'u, y nuya ua'obxi ma da umba hñandi ma'ra

yá mɛfi. Ne nu'ú ha, ma da umba ra me ua'obxi made nú'a rí 'ñepabi.

⁴² Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi ya nda gá macja:

—Ha gue hincá hñe'th_u ja ra Maca T'ofu nú'a mi mąnga rá 'mehni Aju_a ma'met'o ne bi 'ñena:

Nú'a ra do bi fəthmab_u 'na lado nuya hyøngu, nubya gue'a ra mudi do de rá nija Aju_a.

Y nuse'a go bi megui nura do'a pa da hyø rá nija, ne dí hanth_u gue xi rá nsunda nú'a bi 'yøt'e.

⁴³ Hangué dí xi'ah_u gue ma da than'ah_u nú'a ra ts'edi guí pɛ'tsh_u pa guí cəthmah_u ja rá hmanda Aju_a, ne ma go da t'umbabi ma'ra ya ja'i nú'u to'o ma da 'yøt'ua nú'a da 'bɛpabi Aju_a.

⁴⁴ Nu'a tó'o da fe'tsa nura do'a da cuent'ua yá ndo'yo, y nu'a tó'o da zɛ'mi da qu'ɛ'ti.

⁴⁵ Y nu mi 'yøde ya nda gá macja ne ya fariseo nuya ya noyaya, nu'ú bi unga nguenda gue go mi sipabi'u.

⁴⁶ Hangué nu'ú mi ne da gəhm_a ra Jesu, pe mi tsu ya ja'i ngue'a nuya ja'i mi beni gue ra Jesu go 'nará 'mehni Aju_a.

22

Ra 'bede de ra nthati

¹ Ra Jesu bi yopa zofo ya nda gá macja ne ya ndaxjua nda, ne bi xipa ma'na ra 'bede, ne bi 'ñembi:

² —Ra Nda de mahets'i ma ga hyɛcuah_u ngu 'nara nda bi 'yøt'a 'nara ngo ngue'a bi nthata rá t'u.

³ Bi mehna yá 'bego pa da tsi nú'u mi thø'mi da 'm_u ja ra ngo. Pe nu'ú himbi ne bi 'mahni.

4 Nepu nú'a ra nda bi mēhna ma'na'qui ma'ra yá 'bego ne bi 'ñembi: “Bá xiphu nú'u to'o dí tømhe gue ya stá hñocje, ne ya stá hohe ya ndamfri ne ma'ra ya hnoqa mbo'oni. Ya gatho xa nthoqui, 'ñemfu da 'ñehe ra ngo.”

5 Pe nú'u to'o mi thø'mi hingo bi jamasu nú'a bi xipa nuya 'mēhni, 'na bi mada ra 'befi ja yá huāhi, ha nu ma'na bi ma da nu rá 'befi ja ra hnini,

6 ha nu ma'ra bi gumpa yá 'mēhni ra nda, bi na'mbi nepu bi hyo.

7 Ha nu mi badi ra nda nú'a te xqui tø'tuabi yá 'mēhni, xi bi bø rá cue. Hangue nu'á bi mēhna yá soldado pa bi hyo nú'u ya hyote, nepu bi ts'a'tuabi yá hnini'u.

8 Nepu ra nda bi 'ñembabi yá 'bego: “Ya ja gatho pa ra ngo, pe nú'u to'o ndí tømimbi ne bi 'ñehe, bi nts'oc'baha.

9 Hangue nubýa grí maha ja ya da'ñu, ne bá tsihu gatho nú'u gui tsuhubu.”

10 Nu'bú bi ma ya 'bego bá munts'a gatho nú'u bi zadi ja ya 'ñu, ya ts'o'mui ne ya hoja'i. Njabu bi ñuxa nura danga ngu habu bi nja ra ngo.

11 Nu'bú ra nda bi yut'a mbo habu mi ja ra ngo pa bi zengua nú'u xqui zøhø. Ne bi hyanda 'na mi 'buhni nú'a hinxqui hye ra he dega ngo.

12 Hangue nu'á bi 'ñembabi: “Amigo, ¿hanja gá cat'iua hingá he nú'a ra he dega ngo?” Pe nu'á hinte bi dadi.

13 Nu'bú ra nda bi 'ñembabi yá 'bego: “Tha'tuahu yá ua ne yá 'ye nuna ja'i, ne bá føthubu møte ja ra 'bexuui pa ja dí nzonini ne ja dí gustri yá ts'i.”

14 Nu mi uadi ra Jesu bi metuabi ra 'bede'u bi 'ñembi:

—Ngue'a ndunthi da ts'ofo, pe ts'utho nú'ụ xa thahni.

Ra Jesu bi ma de ra boja nú'a adi ya nda de ya hnini

(Mr. 12:13-17; Lc. 20:20-26)

¹⁵ Nu'bu nu mi 'yøde ya fariseo nuya noyaya, nu'ú bi njiqui pa bi mambi hanja da za da xaxa ra Jesu dega noya.

¹⁶ Nu'bu bi mehna yá mfats'i'ụ mahyegui co 'rayá mfats'i ra nda Erode pa bá ø'tua 'nara nt'ani ne bi 'ñembi:

—Xahnate, dí pahe gue nu'i guí mąnga nú'a majuani, ne guí udi xi xá hño rá noya Ajuá, ne hinto guí tsu, nixi guí huahna ya ja'i.

¹⁷ Hangue dá e ga an'ahe te guí xicje, ¿ha gue xá hño ga juthe nú'a ra boja adi ra nda Cesa, o hina?

¹⁸ Pe ra Jesu bi batuatho yá ts'omfeni'ụ, hangue bi 'ñembi:

—Nu'ahú 'nagya yohmihụ, ¿pa te guí xaxcahụ?

¹⁹ 'Ñutcahụua nú'a ra boja adi ra nda Cesa.

Nu'bu nu'ú bi 'ñutuabi nú'a ra boja mi adi.

²⁰ Ha ra Jesu bi hyandi bi 'ñembabi:

—¿To'o rá c'oi núna huxcua ja ra boja, ne te rá 'be mągua?

²¹ Ha nu'ú bi dadi ne bi 'ñena:

—Rá c'oi ra nda Cesa.

Nu'bu ra Jesu bi 'ñembabi:

—Umfụ ra nda Cesa nú'a rí 'ñepabi'a, y nehe umfụ Ajuá nú'a rí 'ñepabi.

²² Nu mi 'yøde njabu'ụ, xi bi 'yø nts'edi. Nepụ bi zohni ra Jesu, bi ma'ụ.

*Ya saduceo bi 'yamba ra Jesu de rá ñoho ra te
(Mr. 12:18-27; Lc. 20:27-40)*

²³ Nú'a ra pa'a, bi zøhø habu mi 'bu ra Jesu 'raya saduceo nú'u mi camfri gue hinda yopa nte nú'u xa du. Nu'ú bi 'yambabi ra Jesu ne bi 'ñembi:

²⁴ —Xahnate, ra Moise bi ma gue 'bu 'nara 'ñøhø da du ne hinda zogui ni 'nará b̄atsi, nu'bú 'na de gue nú'u yá cu nú'a ra 'ñøhø bi du da nth̄atui nú'a ra 'behña bi gohi sehe pa da pøtua rá 'bai ndu rá cu, ne da me'tsua ya b̄atsi pa da thu'mbabi rá thuhu ndu rá cu.

²⁵ Nuje dá pahe yoto ya 'ñøhø mri ncu, nu'a rá maði bi nth̄ati pe 'mefa bi du, ne himbi zocuabi ni 'nara b̄atsi. Nepu 'mefa nurá 'behña bi nth̄atui 'nará cu ndu rá dame.

²⁶ Nehe bi du nú'a rá ñoho ra 'ñøhø, nehe nú'a rá hñu, ne bi njabu gatho nú'u yoto ya 'ñøhø bi nth̄atui 'nadra 'behña, ne 'mefa bi uadi bi du 'rama'na gatho nú'u yoto.

²⁷ Y rá ngats'i bi du ra 'behña nehe.

²⁸ Nu'bú xi sta yopa nte gatho nú'u xa du, ¿to'o xi majuani drá 'behña nú'a ra 'behña bi nth̄atui gatho nú'u yoto ya 'ñøhø mri ncu?

²⁹ Nu'bú ra Jesu bi datuabi ne bi 'ñembi:

—Xi xá nts'o ri mfenihu ngue'a hingui pahu ra Maça T'ofò nixi rá ts'edi Ajuá.

³⁰ Ngue'a nura pa da yopa nte nú'u xa du, ya hinda ma da nth̄ati ya ja'i, ngue'a nu'ú ma da nja ngu ya enxε nú'u bí 'bui mahets'i.

³¹ Pe de nú'a rá ñoho ra 'mui, ¿ha gue hinxá hñe'thu nú'a bi manga Ajuá ne bi 'ñena?:

³² “Nuga go rá Ajuágui ra Abrá, ne ra Isaac, ne ra Cobo.” Ajuá go gue'a ra Ajuá de nú'u te, hingue de

nú'ᵤ xa du. Hangué ra Abrá ne ra Isaac ne ra Cobo bí te ja rá thandi Ajuá.

³³ Ne nu mi 'yøde ya ja'i nurá nt'utuate ra Jesu, xi bi 'yø.

Ra hmanda nú'a ma'na ra dangui

(Mr. 12:28-34)

³⁴ Nu mi bádi ya fariseo gue ra Jesu xqui go'tua yá ne ya saduceo, nu'bá bi munts'i'ᵤ pa da nu te da 'yøt'e.

³⁵ Nepᵤ 'na de gue'ᵤ mrá xahnate de ra ley bi ma bá xaxa ra Jesu, bi 'yø'tua 'nara nt'ani ne bi 'ñemi:

³⁶ —Xahnate, ¿nda'a gue'a ra hmanda ma'na ra dangui de gatho nú'ᵤ ya hmanda huxa ja ra ley?

³⁷ Ha ra Jesu bi dádi ne bi 'ñemi:

—“Mádi Ajuá ri Hmu con gatho ri mᵤi, con gatho ri ts'ɛdi, ne con gatho ri mfeni.”

³⁸ Nuna go guehna xi ra dangui ne ra mudi hmanda.

³⁹ Y nurá ñoho ra hmanda ngut'atho, nú'a ena gui mádi ri miq'u'eiu ne gui su ngu grí nsu sɛɛ.

⁴⁰ Ne gatho nú'a bi mǎnga ra Moise ja ra ley, ne nú'a bi mǎnga ma'ra yá 'mɛhni Ajuá, ne nuya yoho ya dǎnga hmanda, go ri 'natho.

¿Ha gue ra Cristo go rá t'ᵤ ra ndǎ Davi?

(Mr. 12:35-37; Lc. 20:41-44)

⁴¹ De mi 'bᵤhniho ya fariseo, ra Jesu bi 'yø'tuabi 'nara nt'ani nehe,

⁴² ne bi 'ñembabi:

—Xi'ahᵤ, ¿te xi guí mañhᵤ de ra Cristo rá 'mɛhni Ajuá nú'a ma da ndǎ? ¿To'o guí emfᵤ gue rá t'ᵤ'a?

Ya fariseo bi dádi ne bi 'ñena:

—Rá t'ᵤ ra ndǎ Davi.

43 Nepu ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—Nu'bu çhanja ra Davi po rá ts'edi ra Maça Ndahi bi ma gue ra Cristo go gue'a rá Hmu? Ngue'a ra Davi bi 'ñena:

44 Ajuá ra Dada bi 'ñembabi ma zi Hmu:

“Bá ehe gui hñudiua ja ma 'ñei asta hinga tsiñ'a'i gatho ri ncontra pa da gohi'u de nja'ti ri ua.”

45 Ha nu'bu go drá t'uhma ra Davi nura Cristo, nu'bu çhanja bi 'ñenga ra Davi gue go rá Hmu?

46 Nu'bu ya fariseo himbi za te bi dadi, y desde ra pa'a ya ni 'na de gue'u himbi za bi 'yø'tua ma'ra ya nt'ani ra Jesu.

23

Ra Jesu bi ma de yá ts'o'befi ya fariseo ne ya xahnate de ra ley

(Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

1 Nepu ra Jesu bi zofo yá nxadi ne ra hmuntsja'i ne bi 'ñembabi:

2 —Nubya ya fariseo ne ya xahnate de ra ley u't'a'ihu te rí bøni da manga ra ley nú'a bi 'yofo ra Moise.

3 Hangue gatho nú'a da xi'ahu'u 'yø'tehu, ne ostí ma da zabi'ihu gui 'yø'thu. Pe nehe oxqui tenbahu yá ts'o'befi'u. Nu'a udi'u gue'a xá hño, pe nu'ú hingo øt'e nú'a udi'u.

4 Nu'ú tutua ya ja'i ya 'bats'i xi xá hñu, pe nu'ú ni ts'u yá mfats'i.

5 Nu'ú øt'a yá 'befi ja yá thandi ya ja'i pa da pønga yá hmi, asta cueta ya t'ofu ja yá de ne tsuta ya pants'a xifri ja yá 'ye y ja xa nt'ofoni 'raya xeni de

ra Maça T'ofó, ne nuyá he ma'na xá ma de yá he ma'ra ya ja'i pe yá nt'ets'itho.

⁶ Nu'ú de ja 'nara ngo ri ho da hñudi ja ya mudi hudi pa da ñuni, ne ri ho da hñudi ja ya hoga hudi nuni ja yá nija pa da t'e'tsua yá nsu.

⁷ Nu'ú ri ho dra zenjua ja ra tai co ndunthi ra t'equ'eí, ne ri ho da t'embabi gue go gue'x xi ya hoga xahnate.

⁸ Pe nu'ahú oxqui hohx to'o da 'ñe'ts'a ri nsuhx da 'ñeñ'ahx gue go gyá xahnatehx, ngue'a gatho'ihx grí.ncuhx, ne 'natho ri xahnatehx 'bui, y nú'á go gue'a ra Cristo nú'a to'o bá pexna Ajuax pa da nda.

⁹ Y nixi nú'x to'o xahn'a'ihx nuua ja ra ximhai, oxqui emfx gue go gue'x ri dadahx, ngue'a 'natho ri Dadahx 'bui, y nú'á go gue'a bí 'bui mahets'i.

¹⁰ Y nixi oxqui ma gui hohx da t'eñ'ahx gue go gyá ndahx, ngue'a 'natho ri ndahx 'bui, y nú'á go gue'a ra Cristo nú'a to'o bá pexna Ajuax pa da nda.

¹¹ 'Bx 'na de gue'ahx da ne to'o da ndangui, mahyoni go gue'a dri 'begohx.

¹² Ngue'a nu'a tó'o ri 'ñexasεbya, 'mefa da ua rá nt'ets'i, pe nu'a tó'o hingrá 'ñets'ibya, 'mefa go ma da t'e'tsua rá nsu ja rá thandi Ajuax.

¹³ ¡Nú'ahx xahnatehx de ra ley ne nú'ahx gyá fariseohx, 'nagya yohmihx, huecate'ihx ngue'a ma xi dra castiga'ihx! Xcá co'thx ra gosthi pa hinto da yut'a ja rá hmanda Ajuax, nixi guí cuthx, ha nixi guí hophx to'o da yut'i.

¹⁴ ¡Nú'ahx xahnatehx de ra ley ne nú'ahx gyá fariseohx, huecate'ihx ngue'a ma xi dra castiga'ihx! Xi grí xadihmahx ja ri nijahx ja yá

thandi ya ja'i 'ñena hinte guí øth_u, pe 'nagyá yohmih_u ngue'a guí hanbah_u yá ngu ya 'bente viuda, hangue Ajuá ma'na ma da castiga'ih_u.

15 ¡Nú'ah_u xahnateh_u de ra ley ne nú'ah_u gyá fariseoh_u, 'nagyá yohmih_u, huecate'ih_u ngue'a ma xi dra castiga'ih_u! Nu'ah_u grí mah_uua grí mah_uni guí hoñh_u ya ja'i pa gui 'ñutuabih_u nú'a ri jam-frih_u, y nu'b_u ya bi gamfri'ih_u, nu'bú ma'na guí ts'ocuah_u yá mfeni, ne ma'na ya gá 'yenth_u ja ra nidu ngu nú'a hab_u grí maha nehe.

16 ¡Nu'ah_u guí ne gui 'ñuhmah_u ra 'ñu, pe nixi guí pah_u hab_u grí maha nehe, huecate'ih_u ngue'a ma xi dra castiga'ih_u! Ngue'a guí eñh_u gue 'b_u 'nara ja'i da jura po ra nija, hinte ri muui nú'a bi jura. Pe 'b_u da jura po ra oro nú'a ja mbo ra nija, nu'bú ha, guí eñh_u gue ri muui nú'a bi jura.

17 ¡'Nagyá 'bemfenih_u, ya xcá 'b_ura ra 'ñu! ¿Nda'a ma'na ri muui, ra nija o nú'a ra oro ja mbo ra nija? Ra nija gue'a ma'na ri muui, ngue'a ja xra japini ra oro.

18 Nehe guí eñh_u gue 'b_u to'o da jura po ra ata hinte ri muui nú'a bi jura. Pe nu'b_u da jura por nú'a ra 'baha xa thuxa ja ra ata, nu'bú ha guí eñh_u gue ri muui nú'a bi jura.

19 ¡'Nagyá 'bemfenih_u, ya ma'na xcá 'b_ura ra 'ñu! ¿Nda'a ma'na ri muui, ra ata o nú'a ra 'baha xa thuxni ja ra ata? Ra ata gue'a ma'na ri muui ngue'a ja bri japini nú'a ra 'baha'a.

20 Hangue nu'a tó'o ri jura po ra ata, hingue hønse po ra ata ri jura, nehe ri jura po gatho nú'a ra 'baha xa thuxni nehe.

21 Ne nu'a tó'o ri jura po ra nija, hingue hønse po ra nija ri jura, nehe ri jura po Ajuá ngue'a nu'á ja

'buhni'a.

²² Nu'a tó'o ri jura po mahets'i, hingue hønse po mahets'i ri jura, nehe ri jura po rá hudi Ajuá ne por guesε Ajuá ngue'a go gue'a rá hudi'a.

²³ ¡Nú'ah_u xahnateh_u de ra ley ne nú'ah_u gyá fariseoh_u, 'nagya yohmih_u, huecate'ih_u ngue'a ma xi dra castiga'ih_u! Nu'ahú guí 'uecj_u 'ret'a de ra bεxo pa Ajuá de nú'a guí tãh_u 'b_u guí pah_u ra zi xac'ri, o ra zi ani, o ra zi cominu. Pe hingo guí øth_u nú'a ma'na mahyoni ngu mangan ra ley, hinguí udih_u ra hoga'm_ui, nixi otho ri nthecateh_u, ne hinguí øth_u nú'a guí mañh_u.

²⁴ Nu'ahú guí ne gui 'ñuhmah_u ra 'ñu, pe nixi guí pah_u hab_u grí maha nehe. Nu'ahú guí njah_u ngu 'nara ja'i nú'a faxa ra t'afi pa hinda tho ya t'uca zu'ue, pe sta zi, tut'atho ya danga zu'ue, y nixi bi za te 'bε bi dut'i.

²⁵ ¡Nú'ah_u xahnateh_u de ra ley ne nú'ah_u gyá fariseoh_u, 'nagya yohmih_u, huecate'ih_u ngue'a ma xi dra castiga'ih_u! Guí njah_u ngu ra xut'a vaso ne ra xut'a manza, x_uqui hønse de thi ha nu de mbo xi rá nts'o. Njab_u mbo ri mfenih_u nehe hinxá nt'axi ngue'a gyá ndusteh_u ne gyá ts'o'yoh_u.

²⁶ 'Nagya godah_u. Hyεh_ub_u 'met'o ya ts'omfeni pa njab_u strá nt'axi'ih_u ne pa da za gui 'yøth_u nú'a xá hño.

²⁷ ¡Nú'ah_u xahnateh_u de ra ley ne nú'ah_u gyá fariseoh_u, 'nagya yohmih_u, huecate'ih_u ngue'a ma xi dra castiga'ih_u! Guí njah_u ngu ya pantyo xi xá nt'axi de thi ne ri hnequi mahotho, pe mbo xi rá dama nts'o.

²⁸ Hangue nu'ahú guí njah_ub_u nehe ngue'a guí 'ñet'a hoja'ih_u pe guí beñh_u ya ts'omfeni ne gyá

yohmih_u.

²⁹ ¡Nú'ah_u xahnateh_u de ra ley ne nú'ah_u gyá fariseoh_u, 'nagya yohmih_u, huecate'ih_u ngue'a ma xi dra castiga'ih_u! Guí jamasubih_u yá pantyo nú'uh yá 'mehni Ajuá xa du, ne guí cãth_u mahotho nuyá pantyo nu ma'ra ya hoja'i xa du.

³⁰ Ne guí eñh_u: “Nu'b_u ya gra 'buhmahe nuya pa'uh, nu'bú hinstá faxhe ndu ma xitahe pa xa hyopa nú'uh yá 'mehni Ajuá.”

³¹ Hangué nu'ahú guí mãnselh_u gue go gue'a'ih_u gyá t'uh_u de nú'uh to'o bi hyopa yá 'mehni Ajuá.

³² Hangué nú'a hingo bi juata ndu ri xitah_u, ma go gui juadi gui 'yøth_ubya.

³³ ¡Nu'ahú guí njah_u ngu ya qu'eña, hingui ma gui c'oth_u de ya danga ugui nú'uh ma gui thoh_u ja ra nidu!

³⁴ Ma ga pehn'ah_u ma'ra ya 'mehni ne ma'ra ya bamhya ne ma'ra ya xahnate. 'Ra de gue'uh ma gui hyoh_u, nu ma'ra ma gui tsuth_u ja ra pont'i, ha nu ma'ra ma gui na'mbabiuh_u ja ri nijah_u, ne hinhyab_u ma gui hoph_u da 'múi'uh.

³⁵ Y njab_u ma go gui juth_u nehe de nú'uh ya hoja'i xa tho, bi mudi co ra Abé asta ra Sacaría nú'a mrá t'uh ra Berequía. Nura Sacaría go gue'a gá hyoh_u mbo ri nijah_u guetb_u ja ra ata.

³⁶ Xi majuañi dí xi'ah_u gue nu'ahú ma go gui tuxh_u gatho nuya thaiya.

*Ra Jesu bi du rá mui po ya me Jerusale
(Lc. 13:34-35)*

³⁷ Nu'ah_u me Jerusale, guí tedoh_u ne guí hoph_u yá 'mehni Ajuá nú'uh bí pehn'ah_u. ¡Hangu ya i'qui

dá ne ga munts'ahma'ih_u ngu 'nara zi øni huixa yá zi t'_u'ni, pe nu'ahú hinga neh_u!

³⁸ Nu'bu nuri nguh_u ma da gose.

³⁹ Ngue'a dí xi'ah_u gue ya hingui ma gui yopa hyandgaguih_u asta hinga yopa pengui. Nu'bu ha, nu'ahú ma gui 'ñeñh_u: “Xá nsunda nú'a to'o bá pɛhna Ajuá pa da ndá ja guecj_u.”

24

Ra Jesu bi ma gue da nhuata ra ndanija

(Mr. 13:1-2; Lc. 21:5-6)

¹ Nep_u ra Jesu bi bøni de ra ndanija, ne ya mi 'ba'ñu'a yá nxadi bi e bi zudi pa bi 'ñutuabi gatho nuya ngu de ra ndanija.

² Nu'bu ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—Xi majuani dí xi'ah_u, gatho nuya nguy_u ma da nhuati ne hinda ma da gohi ni 'nara do maña co ma'na rá midoui.

Ya nt'udi ante rá uadi ra ximhai

(Mr. 13:3-23; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

³ De guehni bi ma ra Jesu co yá nxadi pa ja ra t'øhø 'bo Olivo, ne ja bá huhni ra Jesu. Nep_u bi joni yá nxadi pa bi 'yamba sehe'a ne bi 'ñembi:

—Dí ne xi gui xicje ha'm_u ma da nja nú'a gá ma, ne te ma nt'udi ma ga hanthe pa ga pahe gue ya ma gui yopa penguiua ma'na'qui, ne pa ga pahe ha'm_u rá uadi ra ximhai.

⁴ Nu'bu ra Jesu bi dātuabi ne bi 'ñembi:

—Jamasuho oto sti ma da hya'ah_u.

⁵ Ngue'a ma da 'ñehe ndunthi nú'u to'o di ña de ma thuhu ne di eñ'u: “Nugui go drá Cristo bá pɛncagui Ajuá pa ga ndá.” Y njab_u ma da hyat'a ndunthi ya ja'i.

6 Nehe ma gui 'yødeh_u da hma de ya tuhni nú'_u ya ja, ne nú'_u hingui jatho. Pe nu'ah_u osti ma da du ri ma_{ih}_u, ngue'a pe'tsi te da njab_u. Pe hingo gue'a rá uadi ra ximhai ngue'a ri 'b_etho ma'ra te da nja.

7 Ngue'a ma da ntuhna ya hnini co ma'ra ya hnini. Ma da nja ra d_anga thuhu ne ya d_anga hñeni, ne ma da nja ya mbimhai hab_uraza.

8 Y gatho nuya dum_uiya, guehya ya ma_{di} ugui.

9 Nú'_u hingyá gamfri ma da gu'ah_u da nap'ah_u o da hyo'ah_u, ne toraza da t_sa'ih_u ngue'a x_cá camfriguih_u.

10 Ha nuya pa'_u ndunthi ma da 'b_edi yá jamfri, ne ma da 'ñ_ut_sa 'na ngu ma'na, ne ndunthi ma da da yá miq_u'eiui.

11 Y ma da 'm_u ndunthi ya hyate ba_{di}, da 'ñena gue go xuá m_ehna Aju_u, ne ma da hyat'a ndunthi ya ja'i.

12 Ndunthi ya ja'i ma da 'b_edi ra hm_ate ngue'a ma'na xi ma da nd_angui ra ts'oqui gatho ja ra ximhai.

13 Pe nu'a tó'o hinda 'uegue de Aju_u, nú'á go gue'a ma da mpøhø.

14 Ma da nt'øde ra noya gue ra Nd_a de mahets'i ma da 'ñehe pa da nd_a. Nuná ma da nt'øde ja gatho rá ng_uni ra ximhai pa njab_u da 'yøde gatho ya ja'i de gatho ya hnini. Nep_u de gue'a ja dí uadi ra ximhai.

15 Ra Dañe nú'a mrá 'm_ehni Aju_u bi 'yofo de nú'a ra ts'ot'øt'e ma da nja mbo ja ra nd_anija de Jerusale pa da nts'onga ra nd_anija. —Nu'a tó'o da hñe'ta nuna t'ofon_a mahyoni da ba_{di} xá hño te m_a. — Ha nu xcrí hyanth_u da t'øt'a njab_u mbo ra nd_anija, nu'b_u njab_u gui pa_h_u gue ya bi zø ra ora.

16 Nu'bu nu'ahu me Judeahu, ma gui 'bathu gri maha ja ya t'øhø.

17 Y 'bu gri 'yohu ja rá patio ri nguhu, oxqui ma gui cuthu 'mɛt'o pa te gui hñaxhu, ngue'a mahyoni gui dama maha.

18 'Bu gri 'yohu ra 'ɛfi ja ya huahi, oxqui penju ja ri nguhu pa gui hñaxa ri hehu.

19 Huecazite nú'u ya 'behñá di da'thi ne dya nzu nuya pa'u.

20 'Yaphu Ajuá gue nú'a ra pa xcrí 'bathu, hindi ta ya tɛ nixi dra pa dega tsaya.

21 Ngue'a nuya pa'u ma da nja ndunthi ya ts'othogui nú'u hinhya'mu xa hnequi desde bi madi ra ximhai, ne nixi hinda ma da yopa nja ma'na'qui.

22 Ajuá ma da 'yøt'e pa hinda njabu ndunthi ya pa, ngue'a nu'bu da njabu ndunthi ya pa, nu'bu da du gatho. Pe po rá ngue ya gamfri, Ajuá ma da 'yøt'e pa da thogui 'bestho nú'u ya pa dega ts'othogui.

23 Nu'bu 'na to'o da 'ñeñ'ahu gue nuua ja 'bucua ra Cristo nú'a bá pɛhna Ajuá pa da ndá, o bí 'bui ringuehni, oxqui ma gui camfribihu.

24 Ngue'a ma da 'múi 'raya ja'i da 'ñena gue go di gue'u ra Cristo nú'a bá pɛhna Ajuá pa da ndá, ne ma da 'mu ma'ra ya hyate badi. Nú'u ma da 'ñudi ndunthi ya danga nt'udi ne da 'yøt'a ya t'øt'e 'ñena xi majuani pa da hyat'a ya ja'i, ne da nehma'u da hyat'a ya gamfri nehe.

25 Ya stá 'bet'o'ihu ra noya de nú'a ma da nja, hangue ostí ma da tha'ahu.

26 Hangue 'bu da t'eñ'ahu gue ra Cristo bí 'bui

ja ra mbonthi, oxqui ma gui mahani. O 'b_u da t'eñ'ah_u: “Ndi bá eh_u ja 'b_ucua mbo ra ngu”, oxqui ma gui camfribih_u.

²⁷ Ngue'a nurá yo'ñehe Nú'a To'o bi e bi Nja'i xcrá thāmfrih_u da dama zøhø ne da hnequi gatho ja ra ximhai nja ngu 'nara huei ri yot'a mbøxhyadi ne asta y_uhyadi.

²⁸ Nuya pa'uh ma da nja ngu ya pada ri munts'i hab_u 'b_eni nú'a te xa du.

Ra Jesu bi ma hanja ma da yopa mengui ja ra ximhai

(Mr. 13:24-37; Lc. 21:25-33; 17:26-30, 34-36)

²⁹ Ngu da thogui nuya pa'uh dega ts'othogui, 'bestho ma da 'mexuui ra hyadi, ne ra zana hinda ma da yot'i. Ya tsø ma da dagui de mahets'i, y mahets'i ma da huat'i nts'edi.

³⁰ Nep_u ma da hnequi 'nara nt'udi nuni mahets'i de rá yo'ñehe Nú'a To'o bi e bi Nja'i, ne gatho ya ja'i de ra ximhai ma da nzoni nu stí hyandi da zøhø, nu sta 'ñehe ja 'nara guui con gatho rá ts'edi ne co rá nsunda pa da e da nda.

³¹ Ma da nt'øde 'nara trompeta, nep_u Nú'a To'o bi e bi Nja'i ma da mēhna yá enxε gatho ja rá nguni ra ximhai pa da munts'a gatho nú'uh xa huahni'a.

³² 'Yøh_u nuna ra 'bede de ra igo: Nu xcrí hyanth_u gue ya ja yá 'roho ne ya ja yá xi, nu'bú gui pah_u gue ya ma da zøhø ya pa dega pahyadi.

³³ Hangue nu xcrí hyanth_u da nja gatho ngu nú'a dí xi'ah_u, pah_u gue Nú'a To'o bi e bi Nja'i ya ma dua yopa pengui.

34 Xi majuaṇi dí xi'ah_u gue gatho nuya ma da m_udi da nja ante da du nuya ja'i 'b_uibya ja ra ximhai.

35 Mahets'i ne ra ximhai ma da uadi da thogui, pe numa noya hinhya'm_u da uadi, ma da nja pa nzantho.

36 Ni 'na hinto paḍi ra pa nixi ra ora nurá yo'ñehe Nú'a To'o bi e bi Nja'i, nixi nú'á, nixi ya εηxε bí 'b_u mahets'i hingui paḍi, h_onse ma Dada ha, go paḍi ha'm_u da 'ñehe.

37 Ha nu sta yopa 'ñehe Nú'a To'o bi e bi Nja'i, ma da nja ngu nú'u ya pa de ra Noé.

38 Nuya pa'u ante da ñuxa ra dehe ja ra ximhai, ya ja'i mi ñuni mi tsithe ne mi øt'anthati ngu xi yá nzai. Mi øt'a njab_u asta nú'a ra pa bi yut'a ra Noé ja ra danga motsa nú'a xqui hyoqui.

39 Nep_u mi damfri'u bi ñuxa ra dehe ja ra ximhai ne bi jat'i gatho nú'u ya ts'oja'i. Ma da njab_u nehe nú'a ra pa rá yo'ñehe Nú'a To'o bi e bi Nja'i.

40 Nuya pa'u, 'b_u yoho ya 'ñøhø di 'yo ra 'bεfi 'nadb_u ja ra huahi, sta damfri da ts'ixa 'na de gue'u, ha nu ma'na da gohni.

41 'B_u yoho ya g_uni di 'b_u 'nadb_u, sta damfri da ts'ixa 'na de gue'u, ha nu ma'na da gohni.

42 Hangue ndø'mh_u, ngue'a hingui paḥ_u ha'm_u ma da zøhø ri Hmuh_u.

43 Ya guí paḥ_u, 'b_u 'nara me ngu di paḥ_u te ma ora da zøhø 'nara be, nu'bú hinda 'ñaha'a pa hinda hopa ra be da xocua rá ngu pa da bepabi.

44 Hangue ne'ah_u xi da ndø'mh_u, ngue'a xcri thamfrih_u da zøhø Nú'a To'o bi e bi Nja'i.

*Ra hoga 'bεgo ne ra ts'o'bεgo
(Lc. 12:41-48)*

45 Nu'a tó'o ra hoga 'bego ne xi ra hoja'i tsa da t'ent'ua rá 'ye rá ngu rá hmu, nehe da t'ent'ua rá 'ye ya 'bego nú'a hoqui te da ts'i ora mahyoni.

46 Nu'bú xi da johya nú'a ra hoga 'bego nu sta zøhø rá hmu da zudi di øt'a ngu nú'a rí 'ñehe.

47 Xi majuaní dí xi'ahú, nura hmu'a ma da hñuxa dega 'betri nú'a ra 'bego pa da supa gatho nú'a te pɛ'tsi.

48 Pe xi'bú nura 'bego'a da bøni dra ts'o'mui y da beni gue rá hmu hinga 'bestho da dama mengui,

49 nepú nu'á da mádi da na'mba yá mi'begoui, ne da ma da ñuniui ne da ntsiui ya tixfani.

50 Ha sta damfri da zøhø rá hmu nú'a ra ora hindi tø'mi.

51 Nu'bú nura hmu'a ma xi da ncuε co nurá 'bego'a, hangue da umba 'nara danga castigo, ne da mehna habú 'bú ya yohmi pa ja dí nzonini ne ja dí gustri yá ts'i.

25

Ra 'bede de 'ret'a ya nxutsi

1 Nurá yo'ñehe ra Ndá de mahets'i ma ga hyεcuahú ngu ra 'bede de 'nara nthati bi nja. 'Ret'a ya nxutsi bi hñaxa yá ñot'i dega aceite pa bi ma bá thadi nú'a ra 'ñøhø mi ma da nthati.

2 Ha de nú'a 'ret'a ya nxutsi, cút'a xqui hñoqui co yá ñot'i, pe nú'a má cút'a hinxqui hñoqui.

3 Ha nú'a cút'a hinxqui hñoqui, himbi hñaxa ndunthi ra aceite pa da xit'a ja yá ñot'i.

4 Pe nu'a má cút'a xqui hñoqui há, bi ñu'tsa yá ñot'i co ra aceite, nehe bi hñaxa 'nara xito mi ñuts'i pa sta thegue nú'a mi po ja ra ñot'i da xit'a ma'na.

5 Hinga 'me bi zøhø nú'a mi ma da nthati, hangue gatho nú'ɥ 'ret'a ya nxutsi bi zɥ ra t'ahɥ ne bi 'ñahɥ.

6 Y ngu made ra xuui bi nt'øde 'nara hmafi ne bi t'emba ya nxutsi: “¡Ya xa 'ñecua núni ma da nthati, bá ehɥ gui thadihɥ!”

7 Nu'bú 'bestho bi nuhu gatho nú'ɥ 'ret'a ya nxutsi ne bi mɥdi bi tsøgue yá ñot'i.

8 Ha nú'ɥ cɥt'a hinxqui hñoqui, 'bestho bi 'ñembabi nú'ɥ má cɥt'a xqui hñoqui: “Xecje ts'ɥ ri zi aceitehɥ ngue'a ya huet'atho ma ñot'ihɥ.”

9 Ne nú'ɥ ya nxutsi xqui hñoqui bi ðatuabi nú'ɥ má cɥt'a ne bi 'ñembi: “Hina, hinga xɛ'ahe, xi'bɥ ga njahebɥ ngu'ahɥ. Ma'na xá hño grí maha gui tañhɥ habɥ bí 'ba. Bá tañhɥ pa gue'ahɥ.”

10 Pe de bi ma'ɥ da danga ra aceite, nura ora'a bi zøhø nú'a mi ma da nthati. Nu'bú nú'ɥ cɥt'a ya nxutsi xqui hñoqui bi mɛui ne bi yɥt'ui'ɥ mbo habɥ mi ma da nja ra ngo dega nthati. Nepɥ 'bestho bi jot'a ra gosthi.

11 Ha 'mɛfa bi zøhø nú'ɥ ma'ra ya nxutsi ne bi 'ñeñ'ɥ: “¡Xogaguihe ra gosthi, zi Hmu, xogaguihe!”

12 Pe nú'a to'o mi ma da nthati bi ðatuabi'ɥ ne bi 'ñembi: “Xi majuani dí xi'ahɥ gue hindí pa'ahɥ to'o'ihɥ.”

13 Nu'bú ra Jesu bi 'ñena:

—Hangue nu'ahɥ hñocjɥ ne xi da ndø'mhɥ, ngue'a hinguí pañɥ te ma pa ni te ma ora ma da zøhø Nú'a To'o bi e bi Nja'i.

Ra 'bede de 'nara hmu bi zocua ra bojɥ yá 'bɛgo

14 Nehe rá yo'ñehe ra Ndɥ de mahets'i ma ga hyɛcuahɥ ngu rá 'bede 'nara hmu co yá 'bɛgo. Nú'a

ra hmu ya mi 'ba'ñu da ma ja ma'na ra hai yab_u, ne bi zohna 'rayá nzai 'bego pa bi zocuabi rá boja pa da xu de da pengui.

15 'Na de gue'_u bi zocuabi cat'a 'mo, ma'na bi zocuabi yo 'mo, ha nu'a ma'na bi zocuabi 'na 'mo. Ngu rá ndangui rá mfadi cada 'na, gue'a rá ndunthi ra boja bi ts'ocuabi. nep_u ra hmu bi g_u rá 'ñu bi ma.

16 Nú'a ra 'bego xqui ts'ocuabi cat'a 'mo, nu'á bi ma bi pants'a nura boja'a ne bi dahá má cat'a 'mo.

17 Ha nu'a tó'o xqui ts'ocua yo 'mo mbexo, bi pants'a nú'a ra boja'a, ne bi dahá má yo 'mo.

18 Pe nu'a tó'o xqui ts'ocua 'na 'mo mbexo, nu'á bi ma bá xei 'nara o'tsi ne bi 'yagui nú'a ra boja xqui zocuabi rá hmu.

19 Bi thogui ndunthi ya pa, nep_u bi zøhø ra hmu bi 'ñat'uendauí yá 'bego.

20 Bi zøhø 'met'o nú'a xqui ts'ocua cat'a 'mo, ne bi umba rá hmu nú'a má cat'a 'mo xqui dahá de nú'a xqui ts'ocuabi, ne bi 'ñembabi: “Gá tsogagui cat'a 'mo, pe nubyá jaua nuna má cat'a 'mo stá tahá de nú'a gá tsogagui.”

21 Nu'bá ra hmu bi dadi ne bi 'ñena: “Xi xá hño ri 'befi. Nu'i xi 'nagrá hoga 'bego. Nubyá ma ga tsoc'a'i ma'na ndunthi ra boja pa gui japi da xu, ngue'a xi xcá padi xcá japi da xu nú'a 'na tui dá tsoc'a'i. Nubyá bá ehe pa ga johyah_u.”

22 'Mefa bi zøhø nú'a to'o xqui ts'ocua yo 'mo, ne bi 'ñemba rá hmu: “Gá tsogagui yo 'mo, pe nubyá jaua nuna má yo 'mo stá tahá de nú'a yo 'mo gá tsogagui.”

23 Nu'bá ra hmu bi dadi ne bi 'ñembabi: “Xi xá hño ri 'befi. Nu'i xi 'nagrá hoga 'bego. Nubyá ma

ga tsoc'a'i ma'na ndunthi ra boja pa gui japi da xu, ngue'a xi xcá pađi xcá japi da xu nú'a 'na tui dá tsoc'a'i. Nubyá bá ehe pa ga johyah.

24 Pe nu mi zøhø nú'a ra 'bego xqui ts'ocua 'na 'mo, nu'á bi 'ñembabi rá hmu: “Nuga dí pađi gue xi grí japa ri 'bego da mpefi nts'edi ne guí xofo habu hingo xcá pot'i, ne guí munts'a ra trigo habu hingo xcá piqui.

25 Hangue nuga dá tsu'i, xi'bu ga tuxa ra thai, hangue dá ma dá agui ri boja ja ra hai. Pe nubyá jaua núna gá tsogagui.”

26 Bi dađi ra hmu ne bi 'ñembabi: “Nu'i 'nagra ts'o'mui ne 'nagra dahñe 'bego, 'bu guí beni gue dí xofo habu hingo stá pot'i ne dí munts'i habu hingo stá piqui,

27 nu'bu zha gue himi tsa xcá nu te xcá 'yøt'e pa xa xu ma boja dá tsoc'a'i pa xa t'acagui rá thaħa ma boja núbya dá tsøhø?”

28 Nepu ra hmu bi 'ñembabi nú'u to'o mi 'ñoui: “Hñambabihu nú'a ra boja dá tsocuabi nuni ra dahñe 'bego, ne umfu nú'a to'o pe'tsa 'ret'a 'mo.

29 Ngue'a nu'a tó'o pe'tsi, ma'na ma da t'umbabi pa asta da bonguabi. Pe nu'a tó'o ts'utho pe'tsi, nu'á da thambabi nú'a ts'u pe'tsi pa ya hinte da me'tsi.

30 Hangue nú'a ra 'bego hinte rá 'befi, ma'na xá hño juhu ne 'yenthu ja ra 'bexuui pa ja dí nzonini ne ja dí gustrí yá ts'i.”

Ra Jesu ma da hñamba nguenda ya ja'i de ra ximhai

31 Nu sta 'ñehe pa da nda Nú'a To'o bi e bi Nja'i, ma da 'ñoui gatho yá enxε, ne ma da hñudi ja rá

maça hudi con gatho rá nsunda.

³² Nuni ja ma da munts'ini gatho ya ja'i de gatho rá ngani ra ximhai, y nura Ndā ma da 'ueca 'na ngu 'na, ngu øt'a ya ma'yo co ya zi dēti ne ya t'axi.

³³ Nu'á ma da 'ba'ma ja rá 'ñei gatho ya zi dēti, ne nu ja rá ngahā ja ma da 'bam'ni gatho ya t'axi.

³⁴ Nu'bú ma da 'ñembabi nú'ḡ di 'bai ja rá 'ñei: “Bá ehḡ nu'ahḡ xa jap'ahḡ ma Dada. Ma gui cuthabya nuni mahets'i habḡ bí manda ma Dada nuni habḡ xqui thoqui pa gue'ahḡ de ante da thoca ra ximhai.

³⁵ Dí 'ñepi gui cuthuni ngue'a nú'bḡ mi tsuca ra thuhu, go gue'ahḡ gá 'racjḡ te dá tsi. Ne nú'bḡ mi tsuca ra nduthe, go gue'ahḡ gá 'racjḡ ra dehe dá tsi. Ne nú'bḡ ndí ne'ñu, go gue'ahḡ gá 'racjḡ ntsaya dá oxi.

³⁶ Ne nú'bḡ mi otho te ga he, go gue'ahḡ gá 'racjḡ te dá he. Ne nú'bḡ ndrí hñeni ne dá ofadi, go gue'ahḡ gá ma gá c'ascahḡ.”

³⁷ Nu'bú nú'ḡ to'o xa 'yøt'e xá hño ma da dadi ne da 'ñena: “Ma zi Hmu'ihe, ḡha'mḡ dá hant'ahe gue mi tsu'a ra thuhu nepḡ dá 'ra'ahe te gá tsi? O ḡha'mḡ dá hant'ahe gue mi tsu'a ra nduthe nepḡ dá 'ra'ahe ra dehe?

³⁸ O ḡha'mḡ dá hant'ahe gue ngrí ne'ñu nepḡ dá 'ra'ahe ntsaya gá oxi? O ḡha'mḡ dá hant'ahe gue mi otho te gui hye, nepḡ dá 'ra'ahe te gui hye?

³⁹ O ḡha'mḡ dá hant'ahe ngrí hñeni o nguí ofadi nepḡ dá ma dá c'a'ts'ahe?”

⁴⁰ Nu'bú ra Ndā da datuabi ne da 'ñena: “Xi ma-juani dí xi'ahḡ gue nu'bḡ gá faxhḡ 'na de guehyḡ ma cu hinte mri muui ja yá thandi ya ja'i, paḡḡ gue go guecagui gá faxcahḡ.”

⁴¹ Nepḡ ra Ndā da 'ñembabi nú'ḡ di 'bai ja rá

ngaha: “Nu'ah_u 'ueh_u de gueque. Nu'ah_u xa z_u'ah_u rá cue Aju_a, grí maha pa ja ra nidu hab_u zø ra tsibi pa nz_{an}tho, nuni hab_u xa thoqui pa ra ts'ond_{ah}i ne yá ts'o'εn_xε.

⁴² Ngue'a_a mi ts_uca ra thuhu pe nu'ah_u hingatá 'racj_u te dá tsi. Ne mi ts_uca ra nduthe pe nu'ah_u hingatá 'racj_u ra dehe dá tsi.

⁴³ Ne nú'b_u ndí ne'ñ_u, nu'ah_u hingatá 'racj_u ntsaya dá oxi. Ne mi otho te ga he pe nu'ah_u hingatá 'racj_u te dá he. Ne nú'b_u ndí hñeni ne ndí ofadi, nu'ah_u hingatá ma gá c'ascah_u.”

⁴⁴ Nu'b_u nú'c_u ya ts'oja'i ma da d_udi ne ma da 'ñena: “Ma zi Hmu'i, ¿ha'm_u dá hant'ahe mi ts_u'a ra thuhu o ra nduthe, o ngrá ne'ñ_u, o bi 'ñotho te gui hye o gá hñeni o gá ofadi, nep_u hindá fax'ahe?”

⁴⁵ Nep_u ra Nd_a da d_utuabi ne da 'ñembi: “Xi majuaní dí xi'ah_u, nu'b_u hingatá faxh_u 'na de nuy_u ma zi cu hinte mri muui pa ja ri thandih_u, pah_u gue go guecagui hingo gá faxcah_u.”

⁴⁶ Nu'b_u nuya ts'oja'i ma da ma pa ja ra nidu hab_u da 'm_ui pa nz_{an}tho. Ha nu'c_u tó'o xa 'yøt'e xá hño ma da y_ut'a mahets'i hab_u bí ja ra te pa nz_{an}tho.

26

Ya nd_a gá xodyo bi 'ñ_u'ti pa hanja da za da g_u ra Jesu

(Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

¹ Nu mi uadi ra Jesu bi m_anga gatho nuya noy-aya, bi 'ñembabi yá nxadi:

² —Ngu guí pah_u gue hønse yo pa ri 'b_edi pa da t'øt'a ra ngo dega pascua, ne nuya pa'c_u gue'b_u ma

dra da Nú'a To'o bi e bi Nja'i pa dra pont'i ne da tho.

³ Ne nura pa'a bi m̄anga njab_u ra Jesu, nuyá ndaxjua nda ya xodyo ne ya nda gá macja ne ya xahnate de ra ley, bi munts'i'ᵤ ja rá ngu ra Caifá nú'a to'o xi mrá d̄anga nda gá macja.

⁴ Nuni ja guehni bi 'ñ_u'ti'ᵤ pa hanja da za da hyat'a ra Jesu pa da za da g_u ne da hyo.

⁵ Ne bi bense'ᵤ bi 'ñémbi'ᵤ:

—Nubyá hinga ma ga øth_u núna dí beñ_h ga øth_u gue'a ra ngo, pa hinda ñants'a ya ja'i.

'Nara 'behñā bi go'tsua ja rá ñaxu ra Jesu 'nara hoga ñ_uni

(Mr. 14:3-9; Jn. 12:1-8)

⁶ Ha nura Jesu mi 'b_uhni ja ra t'uca hnini Betania ja rá ngu ra Simu nú'a to'o xqui ñani de ra lepra nú'a ra hñeni tsit'atho ra ngø.

⁷ Ha ra Jesu mi hudi ja ra mexa, ne de gue'a bi zonga 'nara 'behñā mi hā 'na ngu ra zi xito xqui thoqui de 'nara hoga do rá thuhu ra alabastro, mi po 'nara dehe xi mi y_uni xá c_uhi ne xi mri muui ndunthi, ne bi go'tsua ja rá ñaxu ra Jesu nú'a ra dehe'a.

⁸ Hā nu mi hyanda ya nxadi nú'a mi øt'a nú'a ra 'behñā'a, bi bø yá cue ne bi 'ñena:

—¿Hanja bri fantho nuna dehe xi rá maḍi?

⁹ Nuna deheni xa za xa 'ba hmāhā, gue'a ri muui ndunthi ra boja, ne xa t'umba hmāhā 'nara mfats'i ya hyoya.

¹⁰ Nu'bá ra Jesu bi 'yøde nú'a mi mañ'ᵤ ne bi 'ñembabi:

—¿Hanja guí mañ_h njab_u de nú'a bi 'yøt'a nuni ra zi 'behñā? Nuní xa 'yøt'a 'nara hño pa guequi.

¹¹ Oguí hyøcj_u nú'a xa goxcagui, ngue'a nuya hyoya ma gui 'b_uh_u nzantho con gue'_u, pe nugui hingá nzantho ma ga 'b_ui con gue'ah_u.

¹² Nuní bi goxcagui nú'a ra dehe y_uni xá c_uhi pa nu xcrá nt'agui.

¹³ Xi majuaní dí xi'ah_u gue hab_uraza de ra ximhai da hm_unga ma noya, nehe da hm_u de nú'a xa 'yøtcagui nuni ra zi 'behñ_u pa 'nara feni de guehni.

Ra Juda bi pa ra Jesu

(Mr. 14:10-11; Lc. 22:3-6)

¹⁴ Nep_u 'na de gue nú'_u 'r_ut'amayoho ya nxadi mrá thuhu ra Juda Iscariote bi ma bá c'a'tsa ya nd_u gá macj_u,

¹⁵ y nu'á bi ñembabi'_u:

—¿Hangu guí 'racj_u pa ga da'a'ih_u ja ri 'y_uh_u ra Jesu?

Nu'b_u 'bestho ra ora'a bi gohui'_u 'nara cohi, ne ya nd_u gá macj_u bi umbabi ra Juda Iscariote 'natema'r_ut'a ya t'axboj_u.

¹⁶ Y desde ra pa'a ra Juda mi honi hanja da za da da ra Jesu ja yá 'y_u'_u.

Ra nt'oxi nú'a bi zi ra Jesu co yá nxadi ante da du

(Mr. 14:12-25; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1Co. 11:23-26)

¹⁷ Nep_u bi dat'a ya pa de 'nayá ngo ya xodyo, gue'a ra ngo de ya thuhme nsi ra nzoi. Y nú'a ra m_udi pa de ra ngo, yá nxadi ra Jesu bi ma bá ts_udi pa bi 'yambabi ne bi 'ñembi:

—¿Hab_u guí ne ga hocje ra hñuni dega pascua?

¹⁸ Ha ra Jesu bi d_utuabi ne bi 'ñembabi:

—Rí maha ja ra hnini bá c'a'tshu 'nara 'ñøhø ne gui 'ñembabihu: “Bá pēncahe ra Xahnate gue ga xi'ahe njaua ngu nú'a bá ma: Ya ma da dat'a ma ora, ne pe'tsi te ga øthe ra hñuni dega pascua co ma nxadi ja ri ngu.”

¹⁹ Nu'bú ya nxadi bi 'yøt'e ngu nú'a xqui 'bēpabi ra Jesu, hangue nu'ú ja bá hocni ra hñuni dega pascua.

²⁰ Nu mi nxuui ra Jesu bi hñudi ja ra mexa con gathó nú'u 'ret'amayoho yá nxadi.

²¹ Ha de mri ñuñ'u, ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—Xi majuani dí xi'ahu gue 'na de gue'ahu ma gui dagaguihu.

²² Nu'bú gathó yá nxadi bi du yá mui, ne nu'ú 'na ngu 'na bi 'yambabi ra Jesu ne bi 'ñembi:

—Ma zi Hmu'i, ¿ha gue go guecagui?

²³ Y ra Jesu bi datuabi'u ne bi 'ñembabi:

—Nú'a to'o drí ñu'mebya ja 'nadra manza, nú'a go gue'a ma da dagagui.

²⁴ Nú'a To'o bi e bi Nja'i ya 'yo ra 'ñu pa da t'øt'e ngu nú'a m̄anga ra Māca T'ofó, pe huecate nú'a ra ja'i to'o ma da da'a. Ma'na xá hño hinxa 'mahma nú'a ra ja'i'a.

²⁵ Nepu ra Juda nú'a to'o mi ma da da ra Jesu bi 'yambabi ne bi 'ñembi:

—Xahnate, ¿ha gue go guecagui?

Ra Jesu bi datuabi ne bi 'ñembi:

—Haha, go nu'i.

²⁶ Nura ora mri ñuni'u, ra Jesu bi gu ra thuhme, bi 'yapa Ajuá rá Dada da japi, ne bi heque, nepu bi umbabi yá nxadi, ne bi 'ñembabi:

—Tsihu nuna thuhme, nuna go guehna ma ndo'yo.

27 Nepu bi gu ra vaso nú'a mi po ra vinu, ne bi umba njamadi Ajuu rá Dada, nepu bi umba yá nxadi ne bi 'ñembi:

—Tsihu nuna vinu grí gathohu.

28 Nuna go guehna ma ji ma da mfani pa da put'a yá ts'oqui gatho ya ja'i. Nehe go guehna ra seña de ra 'ra'yo cohi.

29 Pe dí xi'ahu gue ya hinga ma ga yopa tsi ma'na'qui nuna ra vinu dega obxi con gue'ahu nuua ja ra ximhai. Ma ga yopa tsi ma'na ra 'ra'yo vinu con gue'ahu, pe nuni mahets'i habu bí manda ma Dada.

*Ra Jesu bi ma gue ra Pedro mi ma da goni'a
(Mr. 14:26-31; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)*

30 Ha nu mi uadi bi duta 'nara jahña, bi ma'hu pa ja ra t'øhø 'bo Olivo.

31 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi'hu:

—Nura nxuuihya gatho'ihu ma da du ri muihu ne ma gui tsogasehuua. Ngue'a Ajuu ma Dada mangu njaua ja ra Maça T'ofu: “Ma ga ho ra ma'yo, y nuyá deti ri su'a ma da nxani haburaza,” njabu ena.

32 Hangué nuguí ma da thogagui, pe nu xcrá yopa nte, ma ga 'bet'o de gue'ahu pa Galilea.

33 Nu'bú ra Pedro bi datuabi ne bi 'ñembi:

—Masque gatho ma'ra da 'uegue de gue'a'i, pe nuguí hinhya'mu ga 'uegue de gue'a'i.

34 Ra Jesu bi 'ñembabi ra Pedro:

—Xi majuani dí xi'a'i gue núbya dí nxuui ma gui cøngagui hñu'qui ante da mafi ra me'nja.

35 Nu'bú ra Pedro bi dadi ne bi 'ñena:

—Masque ga tuui mahyεgui pe hinhya'mu ga cøñ'a'i.

Y gatho ma'ra ya nxadi bi ma njabu nehe.

*Ra Jesu mi apabi Ajuā rá Dada nuni Getsemani
(Mr. 14:32-42; Lc. 22:39-46)*

³⁶ Nepu ra Jesu bi zøhøni co yá nxadi ja nú'a ra luga rá thuhu Getsemani, ne bi 'ñembabi'u:

—Cohua, nugui ma ga thogui má ts'u ringuehni pa ga apabi Ajuā ma Dada.

³⁷ Nu'bú nu'á bi zixa hñu yá nxadi, ra Pedro ne nú'u yoho yá t'u ra Sebedeo, bi thogui má ts'u ringuehni. De guehni ra Jesu bi mudi bi ntsø'mi ne xi bi du rá mui.

³⁸ Ne bi 'ñembabi nú'u hñu yá nxadi:

—Xi tu ma muga asta dí ne ga tu co ra dumui. Cohua, oxqui ahah, ma ga aphu Ajuā mahyegui.

³⁹ Y ra Jesu bi thogui má ts'u de habu bi gohi yá nxadi, nepu bi me rá hmi ja ra hai, ne bi 'yapa Ajuā rá Dada ne bi 'ñembi:

—Ma Dada'i, nu'bu da zahma, dá thoguito nuna ts'othogui ma ga thogui, pe nu'bu hina, 'yøt'e nú'a go ri pahague, hingo nú'a go ga nega.

⁴⁰ Nu'bú ra Jesu bi mengui pa habu xqui gohi nú'u hñu yá nxadi, ne nu'ú bi zudi mi aha, hangue ra Jesu bi 'ñembabi ra Pedro:

—¿Ha gue hinxá za xcá tsethu ra t'aha madi 'na ora mahyegui con guequi?

⁴¹ Nuhuhu ne 'yaphu Ajuā pa gui tsethu ya ts'othogui. Xi majuani dí xi'ahu gue ri mfenihu ja rá ts'edi, pe nuri ndo'yohu otho rá ts'edi pa gui tsethu.

⁴² Ra Jesu bi menga ma'na'qui habu xqui 'yapa Ajuā rá mudi, ne bi 'ñena ma'na'qui njaua:

—Ma Dada'i, 'b_u hinda za da thoguitho nú'_u ya ts'othogui ma ga thogui, nu'bá 'yøt'e nú'a go ri pahague.

⁴³ Nep_u ra Jesu bi yopa mengui ma'na'qui hab_u xqui zogui nú'_u hñu yá nxadi, ne bi z_udi mi a_ha ne nixi mi tsa da zøt'a yá da ngue'a xi mi tse_udi ra t'a_ha.

⁴⁴ Nu'bá ra Jesu bi zoguini'_u ma'na'qui, ne nu'á bi yopa menga rá hñu'qui pa hab_u mi apabi Ajuá, ne guet'átho ya noya bi mā ngu nú'_u xqui mañ'a.

⁴⁵ Nep_u bi yopa menga ma'na'qui pa hab_u xqui zogui nú'_u hñu yá nxadi ne bi 'ñembabi'_u:

—Nubyá h_a, dá z_u ri t'a_hah_u ne tsayah_u xá hño. Ya bi zø ra ora gue ya ma dra da ja yá 'yε ya 'yøt'ats'oqui Nú'a To'o bi e bi Nja'i.

⁴⁶ Nanj_u maha, ngue'a ya xa 'ñep_u nú'a to'o ma da dagagui.

Bri j_u nts'ahni ra Jesu

(Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴⁷ Ts'a ra ora mi m_anga njab_u ra Jesu, bi zøhø ra Juda 'na de nú'_u 'r_et'amayoho ya nxadi, mbra 'ñoui ndunthi ya ja'i, 'ra mbra hñ_a ya huai ha nu ma'ra mbra hñ_a ya za. Nuya ja'i'_u bá p_ehna yá ndaxjua nd_a ya xodyo ne ya nd_a gá macj_a.

⁴⁸ Ra Juda nú'a to'o xqui pa ra Jesu ya xqui umba 'nara seña nuya ja'i ne xqui 'ñembabi:

—Nú'a gui hyanth_u ga ts_u'tsuabi rá hmi, nú'a go di gue'a, ne gui d_ama j_uh_u.

⁴⁹ Nu'bá ra Juda bi ma bá ts_udi ra Jesu. Nep_u bi z_en_jua ne bi 'ñembi:

—¡Ajuá da jap'a'i, Xahnate!

Ne 'bestho bi z_u'tsi.

⁵⁰ Nu'bá ra Jesu bi d_atuabi ne bi 'ñembi:

—Xi'ague, ¿te rá 'bε xqui 'ñeque?

Nu'ból ya ja'i 'bestho bi g_u ra Jesu pa bi zixa nts'ahni.

⁵¹ Y ngu bri j_u ra Jesu, 'na de gue nú'ú mri 'ñoui'a bi c'o'tsa rá mahuai ne bi hyεcua 'nará gu 'nará 'bεgo ra ndá gá macja.

⁵² Nu'ból ra Jesu bi 'ñembabi nú'a mi h_u ra mahuai:

—Pe'tsa ri huai ja rá nt'o, ngue'a gatho nú'ú to'o hote co ra huai, co ra huai dí tho nehe.

⁵³ Nugui da zahm_a ga apa ma Dada dua pεncagui ya 'motho gá εnxε, y nu'á dua pεncahm_a 'bestho.

⁵⁴ Pe nu'ból, ya hinda za da nja ngu nú'a m_anga ra M_aca T'ofó nú'a ena gue mahyoni ga thogui ngu nú'a dí thoguibya.

⁵⁵ Nu'ból ra Jesu bi 'ñembabi ya ja'i:

—¿Sague drá be pa e gui jugaguih_u co ya huai ne ya za? Hyastho ndí 'b_ui ja ra nija pa ndí xahn'a'ih_u ne hinhya'm_u gá jugaguih_u.

⁵⁶ Pe pe'tsi gatho da njab_u pa da nja ngu nú'a bi m_anga yá 'm_ehni Aju_a ja ra M_aca T'ofó.

Nu'ból gatho yá nxadi bi hyehni ra Jesu ne bi 'bat'i'ú.

Ra Jesu ja yá thandi ra hmunts'a ndá gá xodyo

(Mr. 14:53-65; Lc. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)

⁵⁷ Nu'ból nú'ú to'o xqui g_u ra Jesu bi zits'i pa hab_u mi 'b_ui ra d_anga ndá gá macja nú'a mrá thuhu ra Caifá, nehe ja xqui munts'ini nuya xahnate de ra ley ne ya ndaxjua ndá.

⁵⁸ Ha nura Pedro mi 'befatho zi yab_u mri dena ra Jesu, bi z_oni asta ja rá patio rá ngu ra d_anga

nda gá macja. Nuni ja bi gohni'a habu mi 'bui ya gants'ahni pa da hyandi'a te da t'ø'tua ra Jesu.

59 Ha nuya nda gá macja ne ya ndaxjua nda mahyεgui con gatho ma'ra ya nda gá xodyo mi honi to'o da manbabi ra Jesu masque dega nc'uamba, pa da za da tho.

60 Pe himbi za te bi ts'utuabi, masque ndunthi ya ja'i bi gu'tsua ya nc'uamba.

61 Pe 'mefa bi 'muhni yoho ya c'uamba ja'i bi 'ñena:

—Nuna 'ñøhøni bi 'ñena gue da za da yø'tuabi rá nija Ajuā ne rá hñupa da za da yopa 'ba'ma ma'na'qui.

62 Nu'bú nura danga nda gá macja bi 'mai ne bi 'ñemba ra Jesu:

—¿Ha gue hinte gui thadi? ¿Ha gue majuani nú'a hma de gue'i?

63 Pe ra Jesu hinte bi dadi. Nu'bú nura danga nda gá macja bi 'ñembabi:

—De rá thuhu Ajuā nú'a te, xi da xicje, ¿ha gue go gue'i grá Cristo rá T'a'i Ajuā bá pehn'a'i pa gui nda?

64 Nu'bú ra Jesu bi datuabi ne bi 'ñena:

—Haha go guecagui, ngu nú'a gá ma. Nehe dí xi'aha gue nuya pa xa 'ñepu ma gui hyanthu Nú'a To'o bi e bi Nja'i ma da hñudi ja rá 'ñei Ajuā nú'a ja rá ts'edi. Y nehe ma gui hyanthu dua ehe ja ya guui.

65 Nu'bú nura danga nda gá macja bi danga yá he ngue'a bi beni gue ra Jesu xqui ñama'ña de Ajuā, ne bi 'ñena:

—Nuna 'ñøhøni ri 'ñet'a Ajuá. ¿Te ga 'bɛphɛ ma'ra to'o da xicjɛ de guehni? Ya gá 'yøseɛɛ nú'a te bi ma.

⁶⁶ ¿Te guí mañhɛ?

Ha nu'ɛ ma'ra bi dadi ne bi 'ñena:

—Nuní go 'nara danga nduthai, hangue rí 'ñepi da tho.

⁶⁷ Nu'bú 'ra de gue'ɛ bi zo'tsuabi rá hmi ne bi na'mbi, ha nu ma'ra bi mɛ'ti,

⁶⁸ ne bi 'ñembabi:

—Nu'i guí ena gue go gue'i grá Cristo xuá mɛhn'a'i Ajuá pa guí nda. Nu'bú, 'bɛ grá badi, xicje xa, ¿to'o nú'a bi nap'a'i?

Ra Pedro bi gønga ra Jesu

(Mr. 14:66-72; Lc. 22:56-62; Jn. 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Nura ora'a, ra Pedro mi huhnitho ja ra patio, nepɛ 'nara nxutsi mrá 'bɛgo bi ma bá tsɛdi'a ne bi 'ñembabi:

—Ne'i go gue'i nguí 'ñoui ra Jesu nú'a ra me Galilea, ¿ha ngue ha?

⁷⁰ Ha nura Pedro bi ncøni de ja yá thandi gatho ya ja'i mi 'bahni ne bi 'ñena:

—Nixi dí paði nú'a guí ma.

⁷¹ Nepɛ nu'á ya mi pa ja ra gosthi, ne ma'na ra nxutsi mrá 'bɛgo bi hyandi'a ne bi 'ñembabi nú'ɛ ma'ra ya ja'i mi 'bahni:

—Nuna dameni mri 'ñoui ra Jesu me Nasare nehe.

⁷² Nepɛ ra Pedro bi yopa ncøni ma'na'qui, ne bi jura bi 'ñena:

—Nixi stá paði nú'a ra 'ñøhø guí ma.

⁷³ 'Mɛfa bi joni ya ja'i habɛ mi 'bai'a ne bi 'ñembabi:

—Xi majuani ne'a'i go gue'i 'na de gue'ua, ngue'a mfata ri noya gri ña.

⁷⁴ Nu'bu ra Pedro bi mudi bi jura ne bi ntsante ne bi 'ñena:

—Hindí pa nú'a ra 'ñøhø guí mañha.

Y 'bestho nura ora'a bi mafi ra menja.

⁷⁵ Nu'bu ra Pedro bi zo rá mfeni de nú'a xqui xipa ra Jesu ne xqui 'ñembi: “Nu'i ma gui cøngagui hñu'qui ante da mafi ra menja.” Nu'bu ra Pedro bi bøni pa thi ne xi bi nzoni con gatho rá mai.

27

*Ra Jesu bi ts'ixa habu mi ja rá ts'utbi ra Pilato
(Mr. 15:1; Lc. 23:1-2; Jn. 18:28-32)*

¹ Nurá hyax'a gatho yá ndaxjua nda ya xodyo ne ya nda gá macja bi gohi 'nara cohi pa hanja da za da hyo ra Jesu.

² Nepu bi du'ti'ua pa bi zits'i bá ent'ua ja rá 'ye ra Poncio Pilato nú'a to'o mrá nda de Judea.

Rá du ra Juda

³ Ra Juda nú'a to'o xqui da ra Jesu, nu mi hyandi'a gue ma da tho ra Jesu, xi bi du rá mai ne bi ma bá co'tsua yá boja nuya nda gá macja ne ya ndaxjua nda, nú'a 'natema'ret'a ya t'axboja xqui t'umbi.

⁴ Ne bi 'ñena:

—Nugui stá øt'a 'nara danga ts'oqui, ngue'a stá da 'nara 'ñøhø nú'a hinte tu, ma da tho, da manga rá ji.

Nepu nu'ú bi dadi ne bi 'ñembi:

—¿Nu'á te go tsa ga pacahe de gue'a? Nu'á go rí ma ri uendague.

5 Nu'bú ra Juda bi fəta nú'a ra boja mbo ra nija, nepu bi ma bá nzədisə dega 'yuga pa bi nhyo sehe.

6 Nu'bú nuya nda gá macja bi munts'a nú'a ra boja'a ne bi 'ñeñ'u:

—Nuna bojana hingui tsa ga uthu ja ra 'mɛ'tsboja de ra nija, ngue'a guehna 'nara njut'i de rá ji 'nara ja'i.

7 Nepu bi go 'nara cohi gue con gue nura boja'a da dañ'u 'nara hai rá thuhu ra Hai dega Hyoca Traste, pa ja da t'aguini ya nzəhəja'i.

8 Hangué asta mapaya nura hai'a rá thuhu ra Hai dega Ji.

9-10 Njabu bi nja ngu nú'a xqui manga ra badi Jeremía bi 'ñena: “Bri ju nú'a 'natema'ret'a ya t'axboja pa bi thanga 'nara hai nú'a mrá meti 'nara hyoca traste. Njabu bi 'bɛpcagui Ajuə ga ət'e. Ngue'a ya me Israel bi 'ñena gue nú'a ra ja'i'a da 'ba po 'natema'ret'a ya t'axboja.”

*Ra Jesu bi 'mai ja rá thandi ra Pilato
(Mr. 15:2-5; Lc. 23:3-5; Jn. 18:33-38)*

11 Ra Jesu ya mi 'bahni ja rá thandi ra Pilato nú'a to'o mrá nda de Judea. Ha ra Pilato bi 'ñani, bi 'ñembabi:

—¿Ha go gue'i grá danga Nda de ya xodyo?

Ha ra Jesu bi datuabi:

—Haha go guecagui, ngu nú'a gá ma.

12 Nepu ya nda gá macja ne ya ndaxjua nda bi ñapabi ra Jesu, pe nu'a hinte bi dadi.

13 Nu'bú ra Pilato bi 'ñembabi ra Jesu:

—¿Ha hingui øde gatho nú'a te hma de gue'i?

14 Pe ra Jesu hinte bi datuabi. Por guehna ra Pilato xi bi 'yø.

Ra Jesu bi secuabi gue da tho

(Mr. 15:6-20; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38-19:16)

15 Nú'a ra nzaí de Judea gue ra nda pe'tsi da hɛgui 'nara 'yofadi nú'u go da huahna ya ja'i nú'u ya pa de rá ngo ra pascua.

16 Ha nuya pa'u mi ofadi 'nara 'ñøhø mrá thuhu ra Barraba nú'a xqui t'øde ndunthi de gue'a gue'a xi mrá ts'oja'i.

17 Y nu'bú nura ora bi munts'a ya ja'i, ra Pilato bi 'yambabi'u ne bi 'ñembi:

—¿To'o guí nehɛ ga hɛgui, ra Barraba o nuni ra Jesu t'embi ra Cristo ra nda?

18 Ngue'a ra Pilato mi pa'di hanja ya nda gá xodyo xqui zi'tsuabi ra Jesu ngue'a mi tsu da hñanbabi'a yá nsu.

19 Ha nu de mi huhni ra Pilato ja rá hudi, nurá 'behña bá penpa ra noya ne bi 'ñembi: “Ote xqui ma gui hñøt'e de gue nú'a ra hoga ja'i'a, gue'a manxuui dá 'uipa 'nará t'i xi xá nts'o.”

20 Pe ya nda gá macja ne ya ndaxjua nda bi 'y'u'ta gatho ya ja'i pa da 'yadi'u gue go da thegui ra Barraba, ne go da tho ra Jesu.

21 Nu'bú ra Pilato bi 'yambabi ma'na'qui ya ja'i ne bi 'ñembi:

—¿Nda'a de ri yoho guí nehɛ ga hɛgui?

Nu'bú ya ja'i bi da'di ne bi 'ñena:

—Nura Barraba.

22 Hangue ra Pilato bi yopa 'yambabi'u ne bi 'ñembi:

—Nu'bú ¿te ga øt'e co nuni ra Jesu xa thu'mbi ra Cristo ra nda?

Nu'bú ya ja'i bi da'di ne bi 'ñena:

—¡Manda da tho ja ra pont'i!

23 Nu'bu ra Pilato bi 'ñembabi'u:

—¿Pe te ma ts'oqui xa 'yøt'ni?

Pe nu'ú ma'na xi mi mafi nts'edi mi ena:

—¡Manda da tho ja ra pont'!

24 Nu mi hyanda ra Pilato gue ma'na 'yo mri ñunts'i ya ja'i ne himi tsa te da 'yøt'e'a, nu'bu bi manda da thampa ts'u ra dehe, ne bi nxu'yε ja yá thandi gatho ya ja'i, ne bi 'ñena:

—Nugui hingo ma ga thadi de nurá ji ma da manga nuna ra hoga 'ñøhø nu stí du. Nu'ahu ya go guí pahu te ma gui thadihu.

25 Nu'bu bi dadi gatho ya ja'i ne bi 'ñena:

—¡Nuje ne gatho ma batsihe ma go ga thadihe de nú'a ra ji ma da mfani!

26 Nu'bu ra Pilato bi hyεgui ra Barraba, ne bi manda bri fet'a ra Jesu, nepu bi 'yent'uabi'a ja yá 'yε yá soldado pa da hyo'u.

27 Nu'bu ya soldado bi zixa ra Jesu pa habu mi 'bui ra danga ts'utbi, ne ja bá cot'athoni gatho ya soldado.

28 Nepu bi møque'u ne bi hyetuabi 'nara thenga he.

29 Ne bi hñu'tsuabi ja rá ñaxu 'nara corona dega 'mini xqui 'bet'e, ne bi 'yent'ua ja rá 'yε ra 'ñei 'nara ts'ut'o. Nepu bi ndandiñahmu'u ja rá thandi'a, ne mi ø'tuatho ra nt'eni mi embi:

—¡Bui pa nzantho, nu'i ri t'equ'ei rá Nda'i ya xodyo!

30 Nepu bi zots'i'u ne bi hñamba nú'a ra ts'ut'o mi o ja rá 'yε ne con gue'a bi na'mba ja rá ñaxu.

31 Nepu de mi uadi'u bi 'yø'tua ra nt'eni ra Jesu, bi møcuabi nú'a ra thenga he xqui hyetuabi, nepu

bi yopa hyetua nú'ɥ yá dutu xi mi he. Nepɥ bi zits'i'ɥ pa da pont'i ja ra pont'i pa ja dí duni.

Ra Jesu bri thøta ja ra pont'i

(Mr. 15:21-32; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

³² Ne de má 'ñu bi nthɛui'ɥ 'nara 'ñøhø mrá thuhu ra Simu mrá me Cirene. Nepɥ nú'a ra 'ñøhø'a bri japi bi duxa nú'a ra pont'i habɥ mi ma da ts'ɥta ra Jesu.

³³ Njabɥ bi zøni ja ra luga rá thuhu Golgota nú'a rí bøni da 'ñena Ñaxmadu.

³⁴ Nuni ja bá t'umbabini ra Jesu ra vinu xqui nthants'i co 'nara ndapo xi xmá nju, pe mi za gue xmá nju himbi ne bi zi.

³⁵ Nu mi uadi ya soldado bi pont'a ra Jesu, nu'bú nu'ú bi rifabi yá dutu pa bi hñegue'ɥ. Njabɥ bi nja ngu nú'a xqui m̄anga rá 'mehni Ajuá nú'a bi 'ñena: “Nú'ú bi rifagui ma dutu pa bi hñegue'ɥ.”

³⁶ Nepɥ ya soldado ja bi hñudini pa bi su ra Jesu.

³⁷ Y xqui t'ofo ja ra pont'i mañá de ja rá ñaxu nda'a ra ts'oqui xqui 'yøt'e ngu mi mañ'ɥ pa ja bi duni. Y nú'a xqui t'ofoni mi m̄a gue nu'á go ra Nda de ya xodyo.

³⁸ Nehe bri pont'a yoho ya be habɥ bri pont'a ra Jesu, 'na ja rá 'ñei, ne nú'a ma'na ja rá ngaha.

³⁹ Y nú'ɥ to'o mi thoguini mi b̄t'a yá ñaxu ne mi xaxi,

⁴⁰ mi embabi:

—Nú'i xcá m̄a gue gui yø'ta ra nija, nepɥ rá hñupa gui yopa 'ba'mi, mpøhø de gue'asɛ, ne cai de ra pont'i 'bɥ xi majuani go gue'i rá T'ɥ'i Ajuá.

41 Nehe ya nda gá macja ne ya xahnate de ra ley, co ya fariseo ne ya ndaxjua nda mi nonga ra Jesu ne mi 'ñémse'ᵁ:

42 —Ma'ra ha, bi za bi pøhø, pe nubyani hinda za da mpøhø sehε. Nu'bᵁ go xi guehmani yá Nda ya me Israel, dá gaibya de ra pont'i pa ga camfrihᵁ.

43 Nuni xa hñuxa rá jamfri ja Ajuá, hangue dá ñambya Ajuá 'bᵁ gue xi majuañi Ajuá ri maḍi, cabo xa xicsεhᵁni ne xa 'ñena gue go guehni rá T'ᵁ Ajuá.

44 Nehe nú'ᵁ yoho ya be xcrí pont'i mahyεgui co ra Jesu bi xaxi'ᵁ nehe.

Ra Jesu bi du

(*Mr. 15:33-41; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30*)

45 Y ngu mi 'net'yoho ra hyadi, bi mudi bi 'mεxuui gatho ra ximhai ne asta mi nzᵁnga hñu nde ja bi yopa hnequi ma'na'qui.

46 Ne nura ora'a ra Jesu bi ña nts'edi ne bi 'ñena:

—Elí, Elí, ¿lama sabactani? —Rí bøni da 'ñena, ma Dada'i, ma Dada'i, ¿hanja xcá hyεgasεua?

47 Nu'bú 'ra de gue nú'ᵁ mi 'bᵁhni bi 'yøde ne bi 'ñena'ᵁ:

—Nuni ra 'ñøhø ma'ta ndu ra baḍi Elía.

48 Nu'bú 'na de gue nú'ᵁ mi 'bᵁhni 'bestho bi nest'ihí bá ha 'nara zi sponja ne bi pobo co ra ju'tsa vinu. De guehni bi tøta ja 'nara ts'ut'o, nepᵁ bi go'tsuabi ja rá ne.

49 Pe nu ma'ra bi 'ñena:

—Tsopᵁ, ma ga nuhᵁ ua da zø ra Elía pa da ñani.

50 Nu'bú bi yopa ña nts'edi ma'na'qui ra Jesu, nepᵁ ra ora'a 'bestho bi du.

51 Nura ora'a bi xø nú'a ra dutu mi naxa mbo ra ndañija pa mi cot'a habᵁ xi xmá nsunda, bi mudi

de mañá pa rí ga'ti. Ne xi bi nja 'nara mbimhai nts'edi y asta bi xø ya do.

⁵² (Nehe bi xoxa ya nt'agui ne bi yopa nte ndunthi ya gamfri nú'ᵛ ya xqui du.

⁵³ Ne nu de ya xqui yopa nte ra Jesu, nu'bú nú'ᵛ xqui bønga de ja ya nt'agui, bi 'ño ja ra hnini Jerusale habᵛ bá handa ndunthi ya ja'i.)

⁵⁴ Ngu bi du ra Jesu, ra ndá gá soldado ne yá mfats'i nú'ᵛ mi su'a bi za'ᵛ ra mbimhai ne bi hyanda gatho nú'ᵛ te bi nja, hangue xi bi ntsu'ᵛ ne bi 'ñena:

—Xi majuani nuni ra 'ñøhø go mi guehni rá T'ᵛ Ajuá.

⁵⁵ De zi yabutho mi 'bahni ndunthi ya 'behñá mi handa nú'a te bi nja. Nuya 'behñá'ᵛ go gue'ᵛ xqui mepabi ra Jesu ne xqui 'ñoui de Galilea.

⁵⁶ 'Ra de gue'ᵛ, ra Maria Magdalena, ne ra Maria nurá naná ra Cobo ne ra Jose, ne rá naná nú'ᵛ yoho yá t'ᵛ ra Sebedeo.

Ra Jesu bi t'agui

(Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

⁵⁷ De ya mi ma da yᵛ ra hyadi 'nará nxadi ra Jesu mrá me Arimatea mrá thuhu ra Jose ne xi mrá rico,

⁵⁸ bi ma bá c'a'tsa ra Pilato pa bi 'yapa nsequi da ma da 'yacuabi rá ndo'yo ra Jesu. Nu'bú ra Pilato bi manda da t'umbabi nsequi pa da ma da 'yagui.

⁵⁹ Nu'bú ra Jose bi ma bá tumpa rá ndo'yo ra Jesu, ne bi mant'i co 'nara t'axa dutu.

⁶⁰ Nepᵛ bi ma bá agui ja ra nt'agui nú'a xqui hyoqui'a ja 'nara hñádo pa go xa nt'aguini hmaha'a.

Nep_u bi got'a ra nt'agui co 'nara d_anga do, ne bi ma'a.

⁶¹ Ne guetb_u ja ra nt'agui mi huhni ra Maria Magdalena ne nú'a ma'na ra Maria.

Ya nsute ja rá nt'agui ra Jesu

⁶² Rá hyax'a, ya xqui thogui nú'a ra pa de ra nthoqui, bi ma ya nd_a gá macj_a ne ya fariseo bá c'a'tsa ra Pilato,

⁶³ ne bi 'ñembi:

—Nú'i ma nd_a'ihe, dí beñhe gue nú'a ra hyate 'ñøhø nú'b_u mi tetho bi 'ñena gue rá hñupa mi ma da yopa nte.

⁶⁴ Hangue dí nehe gui p_ehna to'o da su ra nt'agui hñu pa, pa hinda 'ñehe yá nxadi dega xuui ne da be. Nu'bú h_a, nuya nxadi ma da 'ñembabi ya ja'i gue xa yopa nte'a, ne ma'na strá nts'o nuna nc'uamban_a de nú'a rá m_udi.

⁶⁵ Bi d_adi ra Pilato ne bi 'ñena:

—Ma ga 'ra'ah_u ya soldado gui tsixh_u pa gui suh_u xá hño ra nt'agui asta hab_u da za.

⁶⁶ Nu'bú nuya nd_a gá macj_a co ya fariseo bi ma bá su ra nt'agui ne bi hñu'tsua 'nara seyo ra do, ne bi zohni'_u ya soldado pa bi su.

28

Ra Jesu bi yopa nte de ra du

(Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

¹ Rá hyax'a de ya xqui thogui ra pa dega tsaya ne ya mi f_udi da hyats'i de ra m_udi pa de ra semana, ra Maria Magdalena ne ma'na ra Maria bi ma da c'a'tsa ra nt'agui.

2 Y nura ora'a bi nja 'nara danga mbimhai, ngue'a bá cai 'nara εnxε de mahets'i, ne ngu bi zøhø habu xqui t'agui ra Jesu, bi 'yent'a nú'a ra do xqui jot'a ra nt'agui, nepu bi hñudi'a maña de nura do'a.

3 Nura εnxε'a xi mri yot'i ngu 'nara huei, ne nurá he xi xmá nt'axi ngu ra tσε.

4 Y nu mi hyanda ya soldado njabu, nu'ú bi umba ra nhuat'i co ra ntsu ne bi dagui bi hødu.

5 Nu'bá ra εnxε bi zofo nú'u ya 'behña ne bi ñembi:

—Oguí tsuhu. Nuga dí padi gue guí hoñhu ra Jesu nú'a bi tho ja ra pont'i.

6 Nu'á ya jo'oua, ngue'a ya bi yopa nte ngu nú'a xqui maña'a. Bá eh hu gui hyanthu habu mi t'agui.

7 Nepu grí maha 'bestho bá xiphu yá nxadi'a gue nu'á ya bi yopa nte, ne nubya ya bi 'met'o'a pa Galilea, nuni ja ma grí hyanthuni ma'na'qui. Pa gue'a dá ehe ga xi'ahu.

8 Nu'bá bi ma hnest'ihí nú'u yoho ya Maria, ngu ts'u mi tsu y ngu ts'u mi johya. Bi ma'u pa bá xipa ya nxadi nú'a bi mangu ra εnxε.

9 Ne nura ora mi 'yo ra 'ñu'u mi damfri bi nthεui ra Jesu ne nu'á bi zεngua'u. Nu'bá nu'ú bi joni habu mi 'bai pa bi nsunda'u, ne bi hyapabi ya ua.

10 Nu'bá ra Jesu bi ñembabi:

—Oguí tsuhu. Grí maha gui xiphu nú'u ma cu da ma pa Galilea ne ja grá nthε'beni'u ma'na'qui.

Ya soldado bi xipabi ya nda gá macja nú'a xqui nja

11 De ya xqui ma nú'u ya 'behña, 'ra de gue nú'u ya soldado mri su ra nt'agui bi ma pa ja ra hnini

pa bá xipa ya ndá gá macjá de gatho nú'a te xqui nja.

¹² Nu'bá ya ndá gá macjá bi 'ñu'tiui ya ndaxjua ndá pa da umbabi'u ndunthi ra boja ya soldado pa da mąnga 'nara nc'uamba,

¹³ ne bi 'ñembabi'u:

—Nu'ahu pɛ'tsi te gui mañhu gue de mi nxuui gá ahah, hangue nura ora'a nuyá nxadi ra Jesu bi zohø ne bi du'tsua'u rá ndo'yo.

¹⁴ Ha nu'bu da nja ra pa da badi ra ndá de nuna xa nja, odi tu ri muihu, ngue'a nuje go ma ga ñahe con gue'a.

¹⁵ Nu'bá ya soldado bi hñąga ra boja, nepu bi ma'u bi 'yøt'e ngu nú'a xqui sipabi. Hangue asta mapaya nuya xodyo camfri gue xi bi njabu ngu nú'a ra nc'uamba bi mąnga ya soldado.

Ra Jesu bi umba yá 'bɛfi yá nxadi

(Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

¹⁶ Nu'bá nú'u 'rɛt'ama'ra ya nxadi bi ma pa Galilea nuni ja ra t'øhø habu xqui xipabi ra Jesu da nthɛui.

¹⁷ Y ngu bi hyant'u ra Jesu xi bi nsunda, masque 'ra de gue'u hints'u mi camfri.

¹⁸ Nu'bá ra Jesu bi joni pa habu mi 'bui'u ne bi 'ñembi:

—Gatho ra ts'utbi xa t'ɛndgagui ja ma 'yɛ pa ga ndá nuni mahets'i ne nuua ja ra ximhai.

¹⁹ Hangue grí maha bá zofohu gatho ya ja'i nú'u 'bui ja rá ngu ni ra ximhai pa dua nxadi nehe'u, ne xi'tshu'u de rá thuhu ra Dada, ne de ra T'u, ne de ra Maça Ndaḥi.

²⁰ Nehe 'ñutuabih_u'_u da 'yøt'e gatho ngu nú'a stá 'bɛp'a'ih_u. Y nuga nzantho ma ga 'bɛi con gue'ah_u asta rá uadi ra ximhai. Njab_u gue'a.

Ra 'Ra'yo Testamento
New Testament in Otomi, Mezquital (MX:ote:Otomi,
Mezquital)

copyright © 2008 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Otomi, Mezquital

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Otomi, Mezquital

ote

Mexico

Copyright Information

© 2008, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Otomi, Mezquital

© 2008, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 29 Jan 2022

c6437f19-566b-5232-8b2a-5c88e5a5622b